

กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา
ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

A PROCESS OF CULTIVATING FAITH IN BUDDHISM FOR YOUTHS OF
SANGHA ADMINISTRATION, SARABURI PROVINCE

พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา
ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)

คุษฎิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Process of Cultivating Faith in Buddhism for Youths of Sangha
Administration, Saraburi Province

Phrasamu Somchay Sirisampanno (Misudjai)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2019

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์
เรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

กรรมการ

(รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ)

กรรมการ

(พระมหาภคญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน)

- ชื่อคุณนิพนธ์** : กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี
- ผู้วิจัย** : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์**
- : พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ. ดร., พธ.บ. (การสอนสังคม),
ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
  - : พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓ มีนาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ๓. เพื่อนำเสนอกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗๗ กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ นักเรียน จำนวน ๓๘๕ คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี พบว่า มีจุดแข็ง คือ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้การสนับสนุนเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น การส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ส่วนจุดอ่อนคือ พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในแต่ละคนที่แตกต่างกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ดี โอกาส คือ มีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวคิดหลักในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน อุปสรรคคือ ปัญหาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน ปัญหาการใช้ความรุนแรงของสถาบันครอบครัว ความก้าวร้าวของนักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง

๒. องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา คือ การเปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ ด้านกระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน คือ การใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำ

วัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม คือ การจัดกิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการศึกษาที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง คือ การจัดกิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)

๓. กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม) ในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนนั้น คณะสงฆ์ต้องเริ่มจากการสร้างพระสงฆ์ต้นแบบที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ออกทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (เป็นผู้ชี้ทางสว่างให้) รูปแบบที่ ๒ กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) โดยการสร้างและพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นนักพูดดี คิดดี ทำดี ซึ่งเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้จากภายใน เปิดการเรียนรู้จากภายใน ด้วยกระบวนการ ปรโตโฆสะ คือ การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือธรรมชาตินั้นมาพิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้ รูปแบบที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา) โดยการสร้างและพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นเยาวชนอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม คือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย ระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญา รูปแบบที่ ๔ กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔) โดยการสร้างและพัฒนาเยาวชนพุทธมามกะ คือ เยาวชนที่เลื่อมในศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นเยาวชนที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวแทนของเยาวชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของเยาวชนในการทำหน้าที่รักษาและปกป้องพระพุทธศาสนา ร่วมกับ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา

Dissertation Title : A Process of Cultivating Faith in Buddhism for Youths of Sangha Administration, Saraburi Province

Researcher : Phrasamu Somchay Sirisampanno (Misudjai)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrapalad Raphin Buddhiso, Asst. Prof. Dr.,
B.A. (Social Teaching), M.A. (Asian History),
Ph.D. (Buddhism)

: Phra Udomsittthinayok, Asst. Prof. Dr., Pali IX,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist
Management), Ph.D. (Buddhist Management)

Date of Graduation : March 3, 2020

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study the general condition of cultivating faith in Buddhism for youths of Sangha Administration, Saraburi Province, 2. To study the factors of Cultivating faith in Buddhism for youths of Sangha Administration, Saraburi Province and 3. To propose a Process of Cultivating Faith in Buddhism for youths of Sangha Administration, Saraburi Province

Methodology was the mixed methods: The qualitative research collected data by In-depth interviewing 18 key informants and 10 participants in focus group discussion and data were analyzed by content analysis and systematically descriptive interpretation. The quantitative research was conducted by collecting data from 385 sample who were students samples with questionnaires with reliability value at 0.977 and analyzed data by descriptive statistics: frequency, percentage, mean and standard deviation.SD.

Findings were as follows:

1. General condition of cultivating faith in Buddhism for youths of Sangha Administration Saraburi Province were that: strength; Sangha Administration in Saraburi Province support virtue and morality for youths such as sending monks to teach morality at local schools, Weakness; monks lacked experiences in observing students' different behaviors and experiences in solving the behavioral problems, Opportunity; the application of Buddhism Dhamma and philosophy of sufficiency economy as the main concepts of ethics and morality Cultivating for students, Threat; the drug problems among the youth groups, quarrel problems among institutes, violence in families, students' aggression to guardians.

2. The factors of Cultivating faith in Buddhism for youths of Sangha Administration, Saraburi Province consisted of the following processes: Advisory

process; opening the virtual clinic for students who were interested in cancelling any problems, Internal learning process; using behaviorally appropriate learning process, such as morning and evening chanting and sitting in meditation, Holistic learning process; Buddhist activities integrated with learning content groups for external learning into the internal process with thinking, analyzing, repeating and hand-on-practicing for automatically skillfulness, Continuous learning process development; activities of morality and ethics trainings, Dhamma teaching or Dhamma dialogues in Buddhist Holidays, Buddhism lesson learning in classes, Dhamma studies teaching-learning process and Dhamma examination (wisdom meditation)

3. A Process of cultivating faith in Buddhism for youths of Sangha Administration, Saraburi Province were as follows: Model 1; Counseling by Buddhist method(Kalayanmitadhamma). In order to cultivated faith in Buddhism for the youths, the Sangha Administration must begin with creating a model type monks who have knowledge, capability, understanding and deep belief in Buddhism to disseminate Buddhism to the youths in friendly ways(the bright way pointers). Model 2; internal learning process according to Buddhism(Yonisomanasikara) by creating the youths to be good speakers, thinkers, doers, opening the steps of learning from outside, Paratokosa, first by learning listening, discoursing Dhamma with monks or learning from surrounding media and natural media, and then bring those Dhamma into scrutinizing , approximating and practicing along with the Buddha's teachings until one can separate bad things from good things. Model 3; Holistic learning process according to Buddhism(Tisikkha) by creating and developing the youths to be the perfect youths. Buddhism teaches human to be perfect human physically, verbally and mentally with the belief that human is the excellent creatures that can be developed to the fullest. The holistic training process is to train from the beginning is to observe Sila, precepts, to tame body and speech in order. The middle level is to practice Samadhi, meditation, training mind to be secure, mindful and concented. The high level is wisdom development. Model 4; continuous round learning process by Buddhist method; (Pavana 4), Buddhist youths are the young people who believe and gave faith in Buddhism and perform the good youths' duties. Good examples, good representatives to disseminate Buddhism, good representatives in protecting Buddhism along sides with monks, lay men and lay women.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฉุฉนัพนธบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้เพราะได้รับความเมตตาจากคณะกรรมการควบคุมดุขฉุฉนัพนธ คือ พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. และพระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ที่ได้อนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขดุขฉุฉนัพนธจนสำเร็จด้วยดีตลอดมา ทั้งนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบประจำพิจารณาและสอบป้องกันประกอบด้วย ศร.ท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, รศ.ดร. อำนาจ บัวศิริ, พระมหาภคญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. , พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., และพระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. ที่ได้เมตตาแนะนำปรับปรุงดุขฉุฉนัพนธบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเดชพระคุณพระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฉุฉนัพนธ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้วิจัย คอยอำนวยความสะดวกและแนะนำผู้วิจัยเป็นอย่างดีเสมอมา

กราบขอบพระคุณ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฒโน ป.ธ.๙) พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมโธ, ป.ธ.๙) พระวิสิษฐคณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวฑฒโน) พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวโร) พระวิสุทธิโสภณ (ประโยชน์ สุขุมโ) พระครูพิสนธ์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร. พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน) พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน) ดร. พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ธีรนาโ) พระครูภาวนาพิลาส (วัชรชัย อินทวโร) พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโ) ผศ.ดร. พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวโร) นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา นายทวน เทียงเจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ” นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยา นายกมล เฟื่องฟุ้ง ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง ครูชำนาญการ หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเส้าให้ “วิมลวิทยานุกูล” นายธนบดี ชัยนิกรรณ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียนสระบุรีวิทยาคม ที่ให้ความเมตตาในการให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากดุขฉุฉนัพนธบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณแก่ครุอุปฌาย์อาจารย์ บิดามารดา ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุตใจ)

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับปลุกฝังศรัทธา	๘
๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง	๑๙
๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๕๕
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๑
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๐
๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๔
๔.๑ สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะ สงฆ์จังหวัดสระบุรี	๘๕
๔.๒ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี	๑๑๖
๔.๓ นำเสนอกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี	๑๓๗
๔.๔ สรุปผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๔๙
๔.๕ องค์ความรู้	๑๕๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๖๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๘๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๘๒
บรรณานุกรม	๑๘๔
ภาคผนวก	๑๙๒
ภาคผนวก ก. เครื่องมือในการวิจัย	๑๙๓
ภาคผนวก ข. หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือ	๒๐๐
ภาคผนวก ค. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ เที่ยงตรงของแบบสอบถาม	๒๐๖
ภาคผนวก ง. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย (แบบสอบถาม)	๒๐๘
ภาคผนวก จ. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย (สัมภาษณ์)	๒๑๐
ภาคผนวก ง. หนังสือเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๒๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๔๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๓
๔.๑	ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน	๘๗
๔.๒	ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก	๙๑
๔.๓	สรุปปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี	๑๐๑
๔.๔	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๔
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีในภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน	๑๐๖
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา	๑๐๗
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน	๑๐๘
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม	๑๐๙
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง	๑๑๐
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกัมมัสสัทธา เชื่อกรรม	๑๑๑
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านวิปากัสสัทธา เชื่อผลของกรรม	๑๑๒
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกัมมัสสัตกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๑๑๓
๔.๑๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต	๑๑๔

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๔	องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา	๑๒๐
๔.๑๕	องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑๒๕
๔.๑๖	องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา	๑๓๐
๔.๑๗	องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภาวนา ๔	๑๓๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๙
๔.๑ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)	๑๓๗
๔.๒ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)	๑๓๙
๔.๓ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)	๑๔๒
๔.๔ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง	๑๔๖
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๕๔
๔.๕ องค์ความรู้จากการสังเคราะห์ผลงานวิจัย	๑๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

		พระวินัยปิฎก		ภาษา
คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค		(ภาษาไทย)
		พระสุตตันตปิฎก		ภาษา
คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
สั.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ชั้นธวาวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.สตุตก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

ช.ชา.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภ.ป. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภ.วิ. (บาลี)	= อภิธมมปิฎก	วิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภ.ก. (บาลี)	= อภิธมมปิฎก	กถาวตฎปาติ	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.อ. (บาลี)	= องคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	จตุกกนิปาตอฏฐกถาปาติ (ภาษาบาลี)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ชุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนากับการศึกษาได้มีความเกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันซึ่งการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาดำเนินการตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือหลักพระพุทธพจน์คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อให้ผู้ศึกษาประพฤติปฏิบัติตามดำรงรักษาและเผยแผ่พรหมจรรย์ อันเป็นระบบการดำเนินชีวิต ตามหลักการแห่งพระธรรมวินัย โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ขั้นคือขั้นปริยัติเป็นการประกาศความจริงและข้อปฏิบัติทางกายวาจาใจเป็นขั้นๆ เหมาะแก่เพศและอัธยาศัยของบรรพชิตและคฤหัสถ์ขั้นปฏิบัติเป็นการฝึกอบรมกายวาจาใจตามหลักคำสั่งสอนและการบำเพ็ญสมาธิ เจริญภาวนาและขั้นปฏิเวธ เป็นการบรรลุถึงผลที่มุ่งหมาย ประดุจการเดินทาง ไปถึงสถานที่ปรารถนาได้ประสบสิ่งที่พึงพอใจ แม้ว่าในปัจจุบันนี้จะเป็นยุคกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะความเจริญในด้านวัตถุแต่บทบาทของพระสงฆ์และวัดก็ยังคงทำหน้าที่ เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนในสังคมอยู่ตลอดไป เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นหลักธรรมสำคัญของวัฒนธรรมไทย นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังคงมีหน้าที่ผูกพันทางสังคมทั้งในหลักธรรมและคุณธรรม ดังที่พระสงฆ์มีหน้าที่ดูแลและมีความผูกพันต่อสังคมนั้น เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ในการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัยที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาวะและเหตุการณ์ทางสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวกับการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรมคือเมตตากรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นทุกข์

เมื่อกาลเวลาผ่านไป ได้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายๆด้าน ดังจะเห็นได้ว่าปัจจุบันบทบาทแห่งความเป็นผู้นำทางด้านการศึกษาและทางด้านจริยธรรมของพระสงฆ์จะถูกลดลงไปบ้างแต่กระนั้นพระสงฆ์ท่านก็พยายามที่จะรักษาบทบาทนี้ไว้เท่าที่ความสามารถจะถึงมี ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติและเพื่อความสงบสุขของประชาชน ซึ่งสถานการณ์บ้านเมืองของประเทศไทยเราในปัจจุบันนี้ดูจะเป็นห่วงอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจ ปัญหาความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรมจริยธรรมของคน ทั้งในระดับนักการเมือง ข้าราชการ หรือคนในแวดวงอาชีพอื่นๆ และภาพที่เห็นชัดและเป็นข่าวอยู่ทุกวันนี้ก็คือ การทุจริตคอร์รัปชัน การก่ออาชญากรรม การใช้ความรุนแรง การกลั่นแกล้งรังแก การล่วงละเมิดสิทธิ การฆ่าตัวตาย การเสพและการค้ายาเสพติด

ซึ่งแพร่ระบาดอยู่ในกลุ่มเยาวชนไทย ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมทั้งการแต่งกาย ล่อแหลม ที่เป็นมูลเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศของนักเรียนหญิง การขายบริการทางเพศของ นักศึกษา การที่นักเรียนอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา การทะเลาะวิวาทของนักศึกษาทั้งภายในสถาบัน เดียวกันและต่างสถาบัน เหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาวิกฤติอันน่าเป็นห่วงจากการพัฒนา ที่ขาดสมดุล โดยมุ่งสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทำให้บุคคลและสังคม รวมทั้ง โครงสร้างและกลไกการบริหารและการจัดการต่างๆ ปรับตัวตามไม่ทัน เกิดความไม่สมดุลระหว่างการ พัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ^๑ ก่อให้เกิดปัญหานานัปการ โดยเฉพาะต่อเด็กและ เยาวชนในวัยเรียน และปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มของเยาวชนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงว่าเยาวชนไทยของ เราขาดการปลูกฝังในด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างยั่งยืน คือ อาจจะมีอยู่บ้างแต่เป็นแบบฉาบฉวย ไม่เกิดผลที่ถาวรในขณะที่สังคมไทยต้องการเห็นภาพการพัฒนาเยาวชนไทยไปสู่การเป็นบัณฑิตที่มี คุณภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีสติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีการศึกษา นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาการศึกษาจะมีส่วนช่วยพัฒนาเยาวชน ของชาติทั้งในด้านความรู้ความคิดความประพฤติและคุณธรรม และเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ดังนั้นประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ และกระบวนการใน การบริหารงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางการศึกษาซึ่งเป็น พื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเยาวชน อันเป็นอนาคตของชาติ รากฐานของการพัฒนาประเทศต้องเริ่ม จากการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรภายในประเทศเป็นสำคัญ^๒ การศึกษานับเป็นปัจจัยสำคัญ อย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาการศึกษาจะมีส่วนช่วยพัฒนาเยาวชนของชาติทั้งในด้าน ความรู้ความคิดความประพฤติและคุณธรรม และเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันกำลังสำคัญของ ประเทศชาติ^๓

กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาและมุ่งมั่นในการพัฒนา การศึกษาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนเพื่อให้เกิดการพัฒนา ประชากรของประเทศให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ระบบการศึกษาต้องเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่กำหนดให้การจัดการศึกษามี ๓ รูปแบบคือ การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อ พัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญาความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรมและ วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมใน การจัดการศึกษาพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และกระบวนการเรียนรู้

^๑สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ปฏิรูปการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการ ศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^๒สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๕), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ข.

^๓วรนุช อุษณกร, ในหลวงกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๗.

ต้องมุ่งเน้นปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง^๕ การพัฒนานักเรียนเยาวชนให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย ให้ความสำคัญแก่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมรอบครัวที่อบอุ่นและสถานศึกษาที่เอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดด้วยการปลูกฝังความรู้ที่ทันโลกและคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย

การส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโรงเรียนและครอบครัวต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ตลอดจนสนับสนุนให้มีการปฏิบัติธรรมและความสงบร่มเย็นทางจิตใจควบคู่กับการเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ทุกรูปแบบและทุกแนวทาง จะโน้ม นำนวจิตใจเยาวชนให้ออกห่างจากสิ่งชั่วร้ายหลีกเลี่ยงสื่อลามก อนาจาร การหมกมุ่นทางเพศก่อนวัยอันควรอันตรายและพิษภัยจากยาเสพติดต้องพัฒนาไปตามธรรมชาติของวัยนักเรียนและความพร้อมทาง ด้านจิตใจ โดยการให้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างไม่ฝืนธรรมชาติ จากสภาพปัญหาหลักการเหตุผลและนโยบายที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU = Memorandum of Understanding) กับกระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างทักษะความรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมจริยธรรมให้นักเรียนนักศึกษาและครูอาจารย์ทุกระดับ รวมถึงหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวในสถานศึกษาทุกระดับทั่วประเทศ ข้อตกลงได้เสนอไปยังสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งได้พิจารณาตกลงรายละเอียดของโครงการพระสงฆ์แล้วเห็นควรสนับสนุน เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์โดยตรง เพื่อช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างศาสนากับนักเรียนรวมทั้งเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ดีให้กับเด็กตั้งแต่วัยเริ่มต้น เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ การดำเนินงานตามโครงการครูพระสงฆ์ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ อย่างต่อเนื่องและเมื่อปีงบประมาณ ๒๕๖๐ โครงการครูพระสงฆ์ได้เปลี่ยนหน่วยงานที่รับผิดชอบจากกรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรมมาเป็นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้รับผิดชอบ และได้ปรับเปลี่ยนโครงการครูพระสงฆ์เป็น พระสงฆ์ อีกทั้งผู้วิจัยเอง ก็มีสถานะเป็นพระสงฆ์ จังหวัดสระบุรี พบว่าการทำหน้าที่พระสงฆ์ให้ได้ตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการนั้น มีข้อจำกัดหลายอย่าง ซึ่งผู้วิจัยเองมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ว่ามีปัญหาในแนวทางใดและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ว่าเกิดขึ้นเนื่องมาจากปัญหาอันใด เป็นที่ตัวของเด็กนักเรียนที่ไม่ตั้งใจไม่สนใจที่จะเรียนกับพระสงฆ์ หรือปัญหาเกิดจากทางโรงเรียนที่มีความไม่พร้อมใน

^๕ สำนักรนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักรนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๕ – ๙.

การให้ชั่วโมงเรียนกับพระสงฆ์ที่เข้าไปสอนในโรงเรียนนั้นๆ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้หมดไปได้อย่างไร จากเหตุผลดังกล่าวนี้เองผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหากลยุทธ์การปลูกฝังศรัทธาเยาวชนของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการศึกษา ให้เหมาะสมและส่งผลต่อประสิทธิภาพของการทำงานในคราวต่อไป^๕

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีมีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย

๑) กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ได้แก่ (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม (๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง

---

^๕สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือการดำเนินงานโครงการพระสงฆ์พึงบปรมณ ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๖.

๒) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักกัลยาณมิตร ๗ (ปิโย (น่ารัก) ครุ (น่าเคารพ) ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) วตฺตา จ (รู้จักพูดให้ได้ผล) วจนฺทฺชโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คมฺภีรณฺจ (กล้า กตฺตา (แถลงเรื่องกล้าได้) โน จฺญฺฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอูฐาน) หลักโยนิโสมนสิการ หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และภาวนา ๔ (กายภาวนา สีสภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา)

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย คือ

ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ , กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ได้แก่ (๑) กระบวนการทำให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์ (๔) กระบวนการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง^๖

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ กระบวนการปลูกฝังศรัทธาในเยาวชน ได้แก่ (๑) กระบวนการทำให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)^๗ (๒) กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)^๘ (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)^๙ (๔) กระบวนการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)^{๑๐}

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จังหวัดสระบุรี จำนวน ๑๐,๖๖๒ คน^{๑๑}

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี โดยมีเกณฑ์คัดเลือกดังนี้

๑) เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี จำนวน ๒๕ โรงเรียน

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือ แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.moe.go.th/jarawporn/principles.doc, [๑ มกราคม ๒๕๖๒].

^๗ อ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

^๘ ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๓๖-๑๓๗/๓๔.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๑๐} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๑๒๑.

^{๑๑} สารสนเทศท้องถิ่นธนบุรี, **จำนวนประชากรชุมชนวัดประยุรวงศ์**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://human.bsru.ac.th/localinformation/?page_id=382, [๖ เมษายน ๒๕๖๒].

๒) เป็นตัวแทนของโรงเรียนสหวิทยาเขต แบ่งโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๔ จำนวน ๔ สหวิทยาเขต คือ สหวิทยาเขตเบญจมิตร สหวิทยาเขตปัญญาศี สหวิทยาเขตบุรพา สหวิทยาเขตพระพุทธบาท โดยเลือกเอาสหวิทยาเขตละ ๑ โรงเรียน โดยใช้วิธีการ จับสลาก ได้ตัวแทนโรงเรียนดังนี้

๒.๑ โรงเรียนประเทียบวิทยาทาน

๒.๒ โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล”

๒.๓ โรงเรียนแก่งคอย

๒.๔ โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน เมษายน ๒๕๖๒ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ รวมเป็น ระยะเวลาทั้งสิ้น ๑๑ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การปลูกฝังศรัทธาในเยาวชน หมายถึง กระบวนการในการทำให้เยาวชนเกิดความเชื่อ ๔ ประการ คือ กัมมสัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรม เป็นของตัวเอง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต

กัมมสัทธา หมายถึง เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำ อะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนาถาหรืออนาคายโคช เป็นต้น

วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำ ทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน หมายถึง ขั้นตอนในการพัฒนา ผู้เรียน โดยมีครูผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะ สู่ขั้นตอนในการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งตามหลักทาง พระพุทธศาสนา คือ กระบวนการการให้คำปรึกษา กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม และกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง

กระบวนการการให้คำปรึกษา หมายถึง ขั้นตอนต้นเริ่มที่สำคัญที่สุด โดยจัดวางเงื่อนไขให้เกิดการนำพาให้บุคคลต่างๆ ซึ่งมีตั้งแต่กลุ่มเพื่อนใกล้ชิดตัว ครู ผู้บริหาร พระสงฆ์ พ่อแม่ จนถึงองค์กรที่ให้การสนับสนุนมารวมกลุ่มกันโดยตั้งด้านบวกของแต่ละคนแต่ละฝ่ายออกมาหากันให้ได้มากที่สุด ให้แต่ละคนมาสวมบทบาทเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน หมายถึง องค์กรธรรมเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้สำคัญสองประการด้วยกันคือ “สัทธา” ความสนใจใฝ่รู้, ความเชื่อใจ เชื่อถือ และความเชื่อมั่นและ “โยนิโสมนสิการ” พิจารณาอย่างแยบคาย – คิดเป็น – น้อมมาใส่ใจไปสู่กุศลได้

กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม หมายถึง กระบวนการไตรสิกขา เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านปัญญา (ปัญญา)

กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง หมายถึง การพัฒนาตนเองอย่างเป็นองค์รวมทุกด้าน ทั้งพัฒนาการทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับร่างกายและกายภาพแวดล้อม (กายภาวนา) พัฒนาการทางสังคม (ศีลภาวนา) พัฒนาการทางจิตใจ (จิตภาวนา) และพัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา)

เยาวชน หมายถึง บุคคลอายุเกิน ๑๔ ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปีบริบูรณ์ ในที่นี้ได้แก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดสระบุรี

คณะสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๖.๓ ได้กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๑.๖.๔ ผลการวิจัยนำไปเป็นกลยุทธ์ในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับปลูกฝังศรัทธา

๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับปลูกฝังศรัทธา

บุคคลในโลกเป็นผู้ที่มีศรัทธา จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกัน มีการถือเอาคุณสมบัติของ ศรัทธาที่ต่าง ๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาได้แบ่งมูลเหตุให้เกิดศรัทธาออกเป็น ๔ จำพวก คือ

๑) **รูปประมาณ (รูปประมาณ)** หมายถึง บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^๑ ผู้ถือเอารูปร่างเป็นประมาณ บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปที่สูง รูปที่พอม รูปที่อ้วน รูปที่มีอวัยวะ สมส่วน ถือเอาประมาณในรูปร่างนั้นแล้วจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^๒ ดังที่พระวักกิลี บวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ ที่ไม่รู้จักอัมมอยู่ในความพึงพอใจที่จะได้เห็นในพระรูปของพระพุทธเจ้า เผ้าคอยติดตามดูอยู่ตลอดเวลา เพราะยินดีที่ได้เห็นพระรูปกายที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาค ทำให้เกิดศรัทธาในพระรูปของ พระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความยินดีของพระวักกิลี จึงได้ตรัสสอนว่า อย่ายินดีในรูปที่ชนพาลชอบ ผู้ใดเห็นพระสัทธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นบัณฑิตเห็นพระผู้มีพระภาค (ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่เห็น ร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม้มี พืช เป็นที่อาศัยของโรคทุกชนิด ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์ เพราะฉะนั้น จงเบื่อหน่ายในรูป พิจารณา เห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย จะถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่ายเถิด^๓

^๑ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒ /๖๕/ ๐๘- ๐๙.

^๒อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/ ๗ - ๗๒/๒๐๔.

^๓ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๕ -๖ /๒๔๔-๒๔๕.

จะเห็นได้ว่า พระวักลีเกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้า เป็นศรัทธาที่เกิดจากบุคคลผู้ถือเอารูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป มีความพึงพอใจอยู่ในรูปร่างลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธาเมื่อไม่ได้เห็นก็จะทำให้เกิดความทุกข์ภายในใจ มีความกระวนกระวายใจ ดิ้นรนชวนขวายให้ตนได้พบได้เห็นตามที่ใจมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดความสบายใจแก่ตน เมื่อเกิดศรัทธาในรูปโดยที่ปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นเลย การบรรลุธรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เพราะจะหยุดนิ่งอยู่เพียงศรัทธาในรูปเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์พระวักลีให้เกิดความรู้สึกรู้ตัว เพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรมก็เท่ากับได้เห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยตลอดเวลา นั่นเอง

ดังนั้น บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาแล้ว การที่จะเข้าถึงเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยความเลื่อมใสในรูปเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมาย หมายถึง การที่บุคคลเกิดศรัทธาในรูปแล้ว ต้องนำศรัทธานั้นมาสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ยึดติดอยู่ที่ตัวบุคคลที่เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเท่านั้น ต้องรู้ในพระธรรมคือคำสอนอย่างที่ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้สอนธรรมไว้ เพราะพระธรรมจะเป็นเครื่องนำไปสู่การพ้นทุกข์ และบรรลุถึงเป้าหมายในที่สุด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะแม้ว่าเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่ได้เห็นพระองค์ หากศรัทธานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายก็เป็นเพียงจลศรัทธาเพราะไม่มีปัญญาเกิดขึ้น โอกาสที่เข้าถึงเป้าหมายคือนิพพานนั้นไม่มี

๒) ลูขัปปมาณิกา (ลูขประมาณ) หมายถึง บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณเลื่อมใสในความเศร้าหมอง^๕ บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นจิวรเศร้าหมอง บาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิจรายต่างๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงชอบใจเลื่อมใสในสิ่งที่เชื่อถือดังที่^๖ พระโมฆราชได้ถูกโรคเรื้อนรบกวนทั้งในเวลากลางวันก็ไม่ได้รับความสุขในการนอน เมื่อได้เห็นโทษของร่างกาย จึงบวชเป็นบรรพชิตเป็นศิษย์ของพราหมณ์ชื่อพาวรี ได้ถามปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้งว่า โลกนี้ โลกหน้า พรหมโลก และเทวโลก แต่ไม่ได้รับคำตอบเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ไปถามปัญหานี้กับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็นพระผู้มีพระภาคตรัสว่าโมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะพึงข้ามพ้นมัจจุราชได้ เธอเมื่อพิจารณาเห็นโลกด้วยอุบายอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็นเมื่อพระมีพระภาคตรัสจบพระคาถา โมฆราชก็ปราศจากผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาจะได้เป็นภิกษุและเป็นพระอรหันต์ พระโมฆาซได้เก็บผ้ามาจากกองขยะ ป่าช้า และทางรถทางเกวียนมาทาเป็นผ้าสังฆาฏิจากผ้านั้น ใช้สอยจิวรที่เศร้าหมอง พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยในคุณชื่อนั้นของท่านโมฆราช จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ใช้สอยจิวรเศร้าหมอง เพราะเป็นผู้ไม่มีอาสวะดับสนิทเหมือนเปลว

^๕ดูรายละเอียดใน ๐.๖.๖๕/ ๐๘- ๐๙.

^๖อภ.ป. (ไทย) ๓๖/ ๗๒/๒๐๔.

ไฟที่หมดเชื้อดับไปกิเลสทั้งหลายก็เผาได้แล้ว ภาวทั้งปวงก็ถอนได้แล้ว สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้ แล้วจึงอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ^๖

การเป็นผู้มีสติทุกเมื่อพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตา จึงทำให้มีความยินดีที่ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมองมากกว่า เพราะการเกิดในตระกูลดี มีทรัพย์สมบัติมากมาย ก็ไม่ได้ทำให้หายจากความทุกข์แต่อย่างใด ความสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้ อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ตัดขาดจากเครื่องพันธนาการ อยู่อย่างอิสระ ไม่ยึดติดกับอัตตา การใช้สอยจีวรเศร้าหมอง หรือบาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วด้วยความพึงพอใจ ความสุขที่ได้ไม่มีความต่างจากสิ่งที่ไม่เศร้าหมองเลย เพราะมีปัญหาความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จึงเป็นบุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาสร้างให้เกิดปัญญา เพื่อนำสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓) **ไขสัปมาณิกา (ไขษประมาณ) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ** หมายถึง เลื่อมใสในเสียง^๗ บุคคลบางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงนั้นที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยกย่อง ที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญสืบๆ กันมาแล้วเกิดความเลื่อมใส^๘ บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียง พุดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือแล้วเกิดความเลื่อมใส^๙ น้อมใจไปเพื่อศรัทธาบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ ทั้งที่ได้ยินหรือฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพุดจาที่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา ดังที่อนาถบิณฑิกคหบดีเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพียงแค่ได้ยินคำว่า “พระพุทธเจ้า” ทำให้อนาถบิณฑิกคหบดีอยากเห็น และอยากเข้าเฝ้า อยากที่จะได้เข้าใกล้ในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เมื่อฟังธรรมอนุพุทธานุภาพิกขา^{๑๐} และอริยสัจ ๔ ทำให้ปราศจากมลทินได้เกิด ณ ที่นั่งฟังธรรมนั้นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” อนาถบิณฑิกคหบดีได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา บรรลุโสดาบันผู้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพานเป็นที่สุด ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะไปจนตลอดชีวิต^{๑๑}

เมื่อบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณเป็นเหตุเกิดศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธานั้นจะต้องประกอบด้วยปัญญา เมื่อมีศรัทธาที่เกิดจากเสียงแล้วจะต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นปัญญาเป็นปัญญาประเภทที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์ แล้วให้ปัญญาเป็นตัวทำหน้าที่ส่งต่อไปให้ถึงเป้าหมาย ศรัทธานั้นจะต้องหมดหน้าที่ไปเมื่อเกิดปัญญาแล้ว หากยังมีศรัทธาที่มีเสียงเป็นเหตุอยู่

^๖ อก. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๔/๓๐.

^๗ ติฎฐายระเอียดใน อก. จตุกก. (ไทย) ๒ /๖๕/ ๐๘- ๐๙.

^๘ อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖/ ๗ /๒๐๔.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙ .

^{๑๑} ติฎฐายระเอียดใน วิ. จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/ - ๕.

ปัญญานั้นก็จะไม่เกิดขึ้นและก็ไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ กับเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเพราะบุคคลจะติดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น

๔) ธัมมปมาณิกา (ธรรมประมาณ) หมายถึง บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณเลื่อมใสในธรรม^{๑๒} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญา แล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้น แล้วเกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๑๓} จึงเกิดความพอใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะนับถือ

ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์ เมื่อครั้งเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารถนาที่จะเข้าไปหานั่งใกล้ เจียหุลงฟัง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินพอใจ มีความขยันอดทน ไตร่ตรอง และอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยวไสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้ ทำให้ปัญจวัคคีย์จึงเกิดศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้ยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ ท่านพระโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้เกิดปัญญาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสธัมมจักกัปปวัตตนสูตรอยู่ และต่อมาท่านพระวชิระ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหามานะ และท่านพระอัสสชิ ก็ได้ปัญญา เห็นธรรมเช่นเดียวกัน^{๑๔} พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่รู้คุณภายในและเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกเห็น ธรรมปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงชักนำไป^{๑๕} บุคคลที่รู้คุณภายใน หมายถึง รู้คุณมีศีลเป็นต้นที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลเอง^{๑๖} และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก หมายถึง เห็นข้อเฉพาะปฏิบัติภายนอกของตัวบุคคล^{๑๗} บุคคลนั้นมีปัญญาเกิดขึ้นแก่ตน ปัญญาทำให้บุคคลสามารถพิจารณาธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องไม่มีสิ่งใดที่จะ ทำให้บุคคลเกิดความไขว่เขว หรือมาปิดกั้นในการรู้เห็นความจริง หรือแม้ว่าจะมีเสียงอื่นๆ เข้ามากระทบกับประสาทสัมผัสทางหู ปัญญาที่เกิดจากศรัทธาจะเป็นเครื่อง กาจัดเสียงนั้นๆ ออกไป และ ไม่เกิดการกระทบกระเทือนหรือเกิดการผันแปรไปตามเสียงนั้นๆ แต่อย่างใดจะเห็นได้ว่า ผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้าเพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหานั่งใกล้ เจียหุลงฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร

^{๑๒} ติฎฐายะเถตฺตโน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒ /๖๕/ ๐๘- ๐๙.

^{๑๓} ติฎฐายะเถตฺตโน อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/ ๗๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๑๔} ติฎฐายะเถตฺตโน วิ.ม. (ไทย) ๔/ ๒- ๙/ ๘-๒๗.

^{๑๕} ติฎฐายะเถตฺตโน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒ /๖๕/ ๐๘- ๐๙.

^{๑๖} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

^{๑๗} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

แล้วจึงจดจำในธรรมนั้นๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินพอใจ เกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหันต์ ก็สามารถสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุดลักษณะที่ควรกล่าวถึง “ศรัทธา” เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความหมาย บทบาท และความสำคัญของศรัทธาในระบบพุทธธรรม มีดังนี้

๑. ศรัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวได้ว่าเป็นขั้นต่ำที่สุด
๒. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญญารองรับ และเป็นทางสืบทอดแก้ปัญหาได้ มิใช่เพียงความรู้สึกมอมอบตัวมอมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิงโดยไม่ต้องถามหาเหตุผล อันเป็นลักษณะทางฝ่ายอาเวค (Emotion) ด้านเดียว

๓. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวคด้านเดียว ถือเป็นความเชื่อที่มกมาย เป็นสิ่งที่จะต้องการจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนความรู้สึกฝ่ายอาเวคที่เนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้น ๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

๔. ศรัทธาที่มุ่งหมายในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น อาจให้ความหมายสั้น ๆ ว่าเป็นความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น คือ มั่นใจตนเอง โดยเหตุผลว่า จุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริงแท้ และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เร้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อ ๆ ยิง ๆ ขึ้นไป เป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้ตรงข้ามกับความรู้สึกมอมอบใจให้แบบอาเวค ซึ่งทำให้หยุดคิดหาเหตุผลต่อไป

๕. เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมีปัญหาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป อาทิสัมปราชัยกถะ (สัทธาสัมปทา สีสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา) พละ ๕ และ อินทรีย์ ๕ (สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา) สมชีวิตรธรรม ๔ (สมสัทธา สมสีลา สมจาคา สมปัญญา) เวสสารัชชกรณธรรม ๕ (ศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา) อริยวัฑฒิ หรือ อารยวัฑฒิ ๕ (ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา)

อริยทรัพย์ ๗ (ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา) สัมปฐิสรธรรม ข้อแรกคือ สัทธัมมสมันนาคโต ประกอบด้วยธรรมเจ็ดประการ อันได้แก่ มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ เป็นพหูสูต มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว มีสติมั่นคง มีปัญญามากตามปกติศรัทธาย่อมมาเป็นข้อหนึ่งพร้อมกับที่ปัญญาเป็นข้อสุดท้าย แต่ในกรณีที่กำลังกล่าวถึงปัญญายังไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย เช่น อธิษฐานธรรม โพชฌงค์ และนาถกรณธรรมเป็นต้น ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็องค์ประกอบที่จำเป็น แม้ในแง่คุณสมบัติของบุคคล ผู้ที่ได้รับยกย่องสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็คือผู้มีปัญญาสูงสุด เช่น พระสารีบุตรอัครสาวกเป็นต้น ไม่ได้ถือเอาศรัทธาในศาสนาเป็นเกณฑ์

๖. คุณประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน ๒ ลักษณะ คือ ในแนวหนึ่ง ศรัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด อีกแนวหนึ่งศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือ ความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อดด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจังแก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด คุณประโยชน์ทั้งสองนี้ จะเห็นว่าเป็นผลจากความรู้สึกในฝ่ายอาเวค แต่ต้องมีความไฝประสงค์ปัญญาแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา

๗. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ดังนั้น ศรัทธาจึงต้องส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ จึงจะเกิดความก้าวหน้าแก้ปัญหาตามจุดหมาย นอกจากนี้ แม้ตัวศรัทธานั้นเอง จะมั่นคงแน่นแฟ้นได้ ก็เพราะได้คิดเห็นเหตุผลจนมั่นใจ หมดความเคลือบแคลงสงสัยใด ๆ โดยนัยนี้ ศรัทธาในพุทธธรรมจึงส่งเสริมการค้นคว้าหาเหตุผล การขอร้องให้เชื่อก็ดี การบังคับให้ยอมรับความจริงตามที่กำหนดก็ดี การชู้ด้วยภัยแก่ผู้ไม่เชื่อก็ดี เป็นวิธีการที่เข้ากันไม่ได้เลยกับหลักศรัทธา

๘. ความเลื่อมใสศรัทธาติดในบุคคล ถูกถือว่ามิใช่ข้อเสียข้อบกพร่อง แม้แต่ความเลื่อมใสติดในองค์พระศาสดาเอง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ละเสีย เพราะเป็นศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึทางอาเวกกลักกลายเป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย

๙. ศรัทธาไม่ถูกจัดเป็นองค์มรรค เพราะตัวการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินก้าวหน้าต่อไปในมรรคานี้ คือปัญญาที่พ่วงอยู่กับศรัทธานั้นต่างหาก และศรัทธาที่จะถือว่าใช้ได้ก็ต้องมีปัญญารองรับอยู่ด้วย นอกจากนี้ ท่านที่มีปัญญาสูง เช่น องค์พระพุทธเจ้าเอง และพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงเริ่มมรรคาที่ตัวปัญญาที่เดียว ไม่ผ่านศรัทธา เพราะการสร้างปัญญาไม่จำเป็นต้องเริ่มที่ศรัทธาเสมอไป (คือเริ่มที่โยนิโสมนสิการ) ด้วยเหตุนี้ เรื่องศรัทธา ท่านจึงกล่าวซ่อนแฝงไว้ในตอนต้นว่าด้วยการสร้างสัมมาทิฐิไม่จัดแยกไว้เป็นเรื่องต่างหาก

๑๐. แม้แต่ศรัทธาที่พ้นจากภาวะเป็นความเชื่องมายนั่นเองถ้าไม่ดำเนินต่อไปถึงขั้นทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงประจักษ์แก่ตน ก็ไม่นับว่าเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามความหมายแท้จริง เพราะเป็นศรัทธาที่มีได้ปฏิบัติหน้าที่ตามความหมายของมัน จัดเป็นการปฏิบัติธรรมผิดพลาด เพราะปฏิบัติอย่างขาดวัตถุประสงค์

๑๑. แม้ศรัทธาจะมีคุณประโยชน์สำคัญ แต่ในขั้นสูงสุด ศรัทธาจะต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่ก็แสดงว่ายังไม่บรรลุจุดหมาย เพราะตราบใดที่เชื่อต่อจุดหมายนั้น ก็ย่อมแสดงว่ายังไม่ได้เข้าถึงจุดหมายนั้นรู้เห็นจริงด้วยตนเอง และตราบใดที่ยังมีศรัทธา ก็แสดงว่ายังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นยังต้องฝากปัญญาไว้กับสิ่งอื่น ยังไม่หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ โดยเหตุนี้ศรัทธาจึงไม่เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ตรงข้ามพระอรหันต์กลับมีคุณสมบัติว่า ผู้ไม่มีศรัทธา ซึ่งหมายความว่า ได้รู้เห็นประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อใคร ๆ หรือต่อเหตุผลใด ๆ อีก

๑๒. โดยสรุป ความก้าวหน้าในมรรคา ดำเนินมาโดยลำดับ จากความเชื่อ (ศรัทธา) มาเป็นความเห็นหรือเข้าใจโดยเหตุผล (ทิฐิ) จนเป็นการรู้การเห็นในที่สุด ซึ่งในขั้นสุดท้าย เป็นอันหมดภาระของศรัทธาโดยสิ้นเชิง

๑๓. ศรัทธามีขอบเขตความสำคัญและประโยชน์แค่นั้นเพียงใด เป็นสิ่งที่จะต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริง ไม่ควรตีค่าสูงเกินไป แต่ก็ไม่ควรดูแคลนโดยเด็ดขาด เพราะในกรณีที่คุณแคลนศรัทธาอาจกลายเป็นการเข้าใจความหมายของศรัทธาผิด เช่น ผู้ที่คิดว่าตนเชื่อมั่นในตนเอง แต่กลายเป็นเชื่อต่อกิเลสของตน ในรูปอหังการมมังการไป ซึ่งกลับเป็นผลร้ายไปอีกด้านหนึ่ง

๑๔. ในระดับศีลห้า หรือที่เรียกกันว่าศีลธรรม ศรัทธาเป็นองค์ธรรมสำคัญซึ่งเกื้อกูลมากทำให้คนมีหลักตั้งตัวเป็นกำลังเหนียวรั้ง และต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงล่อเร้าเย้ายวนให้ทำความชั่ว อีกประการหนึ่ง การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของกระแสความคิด เมื่อได้รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งเล่นไปตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่นหรือทางที่ผิดศีลธรรม ดังนั้น สำหรับผู้ยังไม่หมด

กิเลส ศิลจึงดำรงอยู่ได้ดีด้วยศรัทธา ศรัทธาแบบนี้มีคุณมากในระดับหนึ่ง แต่พร้อมกันนั้นถ้าเป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็อาจมีโทษมาก โดยกลายเป็นตัวการขัดขวางการสร้างปัญญาเสียเอง

๑๕. ในกระบวนการแห่งความเจริญของปัญญา (หรือการพัฒนาปัญญา) อาจกำหนดขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาได้คร่าวๆ คือ

๑) สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพียงเพราะฟังตามๆ กันมาเป็นต้น (ตามแนวกาลามสูตร)

๒) เป็นผู้คุมครองสำงจะ คือ ยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของทุกฝ่ายทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นเท็จจริง ไม่ยืนยันการยึดติดแต่สิ่งที่ตนรู้หรือคิดเห็นเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

๓) เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของผู้อื่นแล้ว พิจารณาเท่าที่เห็นด้วยปัญญา ตกว่าเป็นสิ่งที่มีความเหตุผล และเห็นว่าผู้แสดงทฤษฎี คำสอนหรือความเห็นนั้น ๆ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียงมีปัญหา จึงเลื่อมใสรับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบความจริงต่อไป

๔) นำสิ่งที่ได้รับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่ใจว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริง อย่างแน่นอน จนซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

๕) ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัย รับผิดชอบต่อความเข้าใจบริสุทธิ์ มุ่งปัญญา มิใช่ด้วยอหังการ มมังการ พิสูจน์เหตุผลให้ชัดเจนเพื่อให้ศรัทธานั้นมั่นคงแน่นแฟ้น เกิดประโยชน์สมบูรณ์ตามความหมายของมัน^{๑๘}

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องศรัทธาความเชื่อไม่ว่าจะเป็นของชนชาติใดก็ตาม ย่อมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งยากที่จะอธิบายให้ครบถ้วนสมบูรณ์ การศึกษาเกี่ยวกับความคิดความเชื่อของคนไทยก็ไม่มีข้อยกเว้น ชนชาติไทยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและซับซ้อน มีการผสมผสานความคิดความเชื่อ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีการพัฒนาทางสังคมหลายขั้นตอน และมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอยู่หลายระยะ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้ล้วนมีส่วนกำหนดความเป็นไปของวิถีชีวิตของผู้คนในระดับต่างๆ ในสังคมไทย ให้มีลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามกาลสมัยและตามสภาพการณ์

หลักธรรมเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ตามคติของพระพุทธศาสนาที่ว่า สรรพสิ่งล้วนแต่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และปราศจากตัวตน ความเป็นพุทธ ก็เป็นสิ่งที่ครอบคลุมไปกับการอธิบายเกี่ยวกับวิถีชีวิตไทยอยู่แล้วไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากการเรียกชีวิต ของมนุษย์ว่า ชาตภพ อันเป็นคติซึ่งแสดงถึงความต่อเนื่อง ระหว่างชีวิตหลายชีวิตของคน ๆ เดียว ในแง่ของกาลเวลา ชาตภพบ่งถึงภาวะของชีวิตที่เป็นอยู่ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งโดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่า หมายถึงช่วงเวลาทั้งชีวิตในชาตภพนี้ ซึ่งย่อมจะชี้ไปถึงสู่ชาตภพในอดีตและชาตภพในอนาคตอยู่ในตัวและในแง่สถานที่ด้วย “ชาตภพชี้บ่งบอกถึงภาวะของชีวิตซึ่ง ดำรงอยู่ระหว่างภพภูมิทั้งหลายซึ่งประกอบกัน

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔), หน้า ๖๔๗-๖๕๐.

เข้าเป็นจักรวาลวิทยา ตามคติไตรภูมิของไทยพิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ชาตินิยมบอกว่าชีวิตของมนุษย์เป็นความต่อเนื่องอันสืบมาจากการเวลาอื่น ซึ่งครอบคลุมเกินกว่าระยะเวลาในชีวิตนี้ อีกทั้งมีความสัมพันธ์กับภพภูมิอื่นในขณะเดียวกัน”

สรุปได้ว่า มูลเหตุของการเกิดศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า สัทธาญาณ สัมปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และศรัทธาญาณวิipyต หมายถึง ศรัทธาที่ปราศจากญาณ ไม่ประกอบด้วยปัญญา ปราศจากปริชาหยังรู้ ปราศจากเหตุและผล เป็นความมกมาย ความเชื่อของแต่ละบุคคล ตามหลักพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นไปต่าง ๆ กัน ซึ่งบางคน อาจมีความเชื่อเลื่อมใส ในด้านรูปร่าง หน้าตาที่ดูดี บางคนอาจเลื่อมใสในด้านความเศร้าหมอง ของเก่าโบราณ อาจเลื่อมใสศรัทธาในด้านเสียงพูดที่ไพเราะ ฟังแล้วรู้สึกสบายใจ และบางคนก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นของพระศาสนา^{๑๙}

ศรัทธา ๔ (ความเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล)

๑. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มีใช้ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

๒. วิปากสัทธา (เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิปากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ประกอบด้วย^{๒๐}

(๑) กระบวนการให้คำปรึกษา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนต้นเริ่มที่สำคัญที่สุด โดยจัดวางเงื่อนไขให้เกิดการนำพาให้บุคคลต่างๆ ซึ่งมีตั้งแต่กลุ่มเพื่อนใกล้ชิด ครู ผู้บริหาร พระสงฆ์ พ่อแม่ จนถึงองค์กรที่ให้การสนับสนุนมารวมกลุ่มกันโดยดึงด้านบวกของแต่ละคนแต่ละฝ่ายออกมาหากันให้ได้มากที่สุด ให้แต่ละคนมาสวมบทบาทเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน กัลยาณมิตรนั้นมีความสำคัญอย่างมากที่จะช่วยกระตุ้นเตือน ช่วยสร้างแรงบันดาลใจ ช่วยสร้างศรัทธาในการทำความคิด ช่วยสนับสนุนให้โครงการดำเนินไปได้ด้วยดี ขั้นตอนนี้จึงสำคัญมากที่สุดที่จะทำให้เริ่มต้นการเรียนรู้ได้และดำเนินต่อไป

^{๑๙} สุวรรณา สถาอานันท์ และเนืองน้อย บุญเนตร, คำ: ร่องรอยความเชื่อไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

^{๒๐} กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือ แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.moe.go.th/jarawporn/principles.doc, [๑ มกราคม ๒๕๖๒].

จนถึงปลายทางแห่งความสำเร็จ โดยกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่เป็นผู้ชักจูงปัจจัยภายนอกมากระตุ้นตัวเปิดการเรียนรู้ภายใน

(๒) กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน การเปิดการเรียนรู้ภายใน เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากอีกขั้นตอนหนึ่ง ที่เสมือนเป็นการออกสตาร์ทหรือจุดติดเครื่องยนต์แห่งการเรียนรู้ภายในตัวมนุษย์ ซึ่งมีองค์ธรรมเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้สำคัญสองประการด้วยกันคือ “สัทธา” (ความสนใจใฝ่รู้, ความเชื่อใจ เชื่อถือ และความเชื่อมั่น) และ “โยนิโสมนสิการ” (พิจารณาอย่างแยบคาย – คิดเป็น – น้อมมาใส่ใจไปสู่กุศลได้) การเปิดการเรียนรู้ภายใน จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกัลยาณมิตรเตรียมการและเลือกใช้ปัจจัยภายนอกมากระตุ้นปัจจัยภายในอย่างพอเหมาะพอดีแก่ผู้เรียนและสถานการณ์แวดล้อม ปัจจัยภายนอกดังกล่าวนี้ เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” ซึ่งมีหลายลักษณะ ตั้งแต่คำสอน คำบอกกล่าว หนังสือ ตำรา สื่อต่างๆ และที่ดีที่สุด คือ “เสียงของครู” เพราะเป็นเสียงที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในใจ เป็นเสียงที่จะช่วยเตือนจิตสะกิดใจให้ลูกคิดหรือตระหนักสำนึก เป็นเสียงที่เป็นกำลังใจให้เกิดการเรียนรู้ภายในตนขึ้น มั่นใจขึ้น จนเข้าใจถึงคุณค่า ถึงประโยชน์ของการทำความดีการสร้างคุณธรรมจริยธรรมขึ้นในตน เมื่อเข้าใจถึงประโยชน์ จึงเกิดฉันทะความพอใจใคร่ที่จะลงมือกระทำด้วยตนเองโดยไม่ลังเล ดังตัวอย่างของ เสียงของครู ในโครงการนี้ที่สำคัญที่สุด คือ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ชาวไทยทุกคนล้วนมีศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยม เมื่อโครงการประกวดโครงงานคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติเลือกมาใช้เป็นเสียงบอกกล่าว (ปรโตโฆสะ) ที่ย้ำชัดเจนว่า “เยาวชนไทย ทำดี ถวายในหลวง” จึงเท่ากับเป็นเสียงบอกที่ให้แนวทางว่า ศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นควรนำไปสู่การตอบแทนคุณพระองค์ท่าน ในโอกาสครั้งนี้มิใช่สิ่งใดอื่น แต่เป็นการทำดีถวายพระองค์ท่านนั่นเอง เมื่อสัทธาคือความสนใจใฝ่รู้เกิดขึ้นก็จะช่วยไปกระตุ้นตัวเปิดการเรียนรู้ภายในอีกอย่างหนึ่งก็คือกระบวนการคิดพิจารณาอย่างแยบคาย หรือที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ให้เริ่มต้นและทำงานไปด้วยกัน เริ่มตั้งแต่เยาวชนสนใจใฝ่รู้และคิดพิจารณาว่าจะทำดีอะไรถวายในหลวง ซึ่งตามเงื่อนไขก็คือการกระทำนั้นควรตอบใจหรือแก้ปัญหาจริงที่ทุกคนหรือส่วนใหญ่กำลังเผชิญอยู่ โดยช่วยกันระดมปัญหาให้ชัดเจน ค้นหาสาเหตุที่มาของปัญหานั้นๆ สืบสาว ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทั้งบุคคล สถานการณ์ สถานที่ ฯลฯ เริ่มวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญหา พิจารณาคำถามทางปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นจริง ทั้งหมดนี้เป็นวิธีคิดพิจารณาแบบอริยสัจ ๔ นั่นเอง

(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม กระบวนการไตรสิกขาเป็นกระบวนการเรียนรู้ อย่างเป็นองค์รวม ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านปัญญา (ปัญญา) ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องจัดเตรียมเหตุปัจจัยให้เอื้อต่อการกระทำหรือปฏิบัติงานจริง โครงการนี้จึงเน้นให้มีช่วงระยะเวลาดำเนินงานนาน เพื่อให้เพียงพอต่อการค่อยๆ สะสมการเรียนรู้ สั่งสมและบ่มเพาะคุณความดีในจิตใจ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากประสบการณ์ที่พบจากการทำโครงงานคุณธรรมมา ๒ ปีนั้น ทำให้พบว่า อย่างน้อยต้องมีเวลาประมาณ ๒ เดือนสำหรับการปฏิบัติงานจริงๆ (เฉพาะช่วงเวลาทำงานจริง ไม่รวมช่วงทำงานเอกสาร) ศีล เป็นการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทร พร้อมทั้งจะให้กำลังใจและให้อภัยแก่กัน การระมัดระวังคำพูด-การกระทำ ที่จะไม่เบียดเบียนใคร หากมีการกระทบกระทั่งกันบ้างก็มีสติกำกับที่จะไม่ให้เกินเลยไปจนกระทบกระทั่งกันให้แตกทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน การสำรวมระวังทั้งทางคำพูดและการกระทำ การยอมรับสำนึกผิด การให้อภัยกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้าน

พฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็จะทำให้การทำงานกลุ่มเกิดขึ้นไปได้ตลอดรอดฝั่ง สมาธิ เป็นการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ที่ต้องเผชิญสถานการณ์จริงจากการทำงาน ทำให้ต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันหมั่นเพียรกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ท้อถอย มีความอดทน ทั้งต่อภาระงาน และทั้งต่อคนและสถานการณ์ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังหมายถึงการเจริญองกามของคุณความดีหรือคุณธรรมในจิตใจ อันนำไปสู่ภาวะความสุขสดชื่น แจ่มใสผ่องใสในจิตใจ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ ปัญญา เป็นการเรียนรู้ที่มาจากกระบวนการสังเกต สำรวจ การคิดการพิจารณาไตร่ตรอง การตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ นำไปสู่ภาวะที่ออกจากปัญหา นำออกจากทุกข์ นำไปสู่ภาวะที่ดั่งงามเป็นบุญกุศล การเรียนรู้ทางปัญญาเริ่มจากการเรียนความรู้จากหลักธรรม คำสอน ข้อมูล ข้อเท็จจริง การจดจำ การจับประเด็น การแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ อันเป็นปัญญาขั้นรู้จำ และพัฒนาขึ้นไปสู่ปัญญาขั้นรู้คิด อันเกิดจากการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ การคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย การคิดพิจารณาคุณค่าแท้คุณค่าเทียมเป็นต้น และพัฒนาไปสู่ปัญญาขั้นรู้แจ้งที่ทำให้แสวงหาทางออกจากปัญหาได้ ตลอดจนปัญญาที่ก่อเกิดจากการลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุผลของการแก้ไขปัญหาคือดับทุกข์ได้ (เผด็จศึกกับปัญหา) และปัญญาติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น นำสู่การสั่งสมเป็นประสบการณ์และปรีชาญาณรู้แจ้งในเรื่องนั้นๆ

(๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง เมื่อผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ใน ๓ ขั้นตอนแรกมาซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นเวลาต่อเนื่องกันในช่วงเวลาที่เหมาะสม (กรณีทำโครงการคุณธรรมต้องทำงานจริงไม่น้อยกว่า ๒ เดือน) ผู้เรียนจะเกิดพัฒนาการในตนเองอย่างเป็นองค์รวมทุกด้าน ทั้ง พัฒนาการทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับร่างกายและกายภาพแวดล้อม (กายภาวนา) พัฒนาการทางสังคม (ศีลภาวนา) พัฒนาการทางจิตใจ (จิตภาวนา) และพัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา)

การประกวดโครงการ จึงเป็นกุศโลบายหรือบทเรียนครั้งสำคัญที่พวกเขาจะได้เรียนรู้และฝึกการวางใจได้อย่างเหมาะสม ไม่ให้หวั่นไหวไปกับโลกธรรม ๘ ได้อย่างไร รู้จักรักษาใจให้อยู่ในพรหมวิหาร ๔ ได้หรือไม่ และไม่หลงยึดติดอยู่กับการแข่งขันหรือรางวัล แต่กลับเห็นคุณค่าของความรักใคร่ปรองดองสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอนุโมทนา ยินดีในความสำเร็จของโครงการของเพื่อนๆ กลุ่มอื่นได้ นับเป็นการปรับเข้าสู่ทัศนคติและค่านิยมที่ดี ใฝ่ดี ใฝ่สร้างสรรค์ มีพัฒนาการทางพฤติกรรมจิตใจตั้งมั่นในความดีงาม เข้มแข็ง อดทน ขยัน กล้าหาญ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ และมีพัฒนาการทางปัญญาที่ดี มีทักษะกระบวนการคิดที่ดี มีความแยบคายในการชักชวนคนอื่นๆ เข้ามาช่วยกันแก้ปัญหา เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตของโลก เรียกได้ว่า หากมีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านพร้อม (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา) ก็จะเป็นผู้ที่พร้อมที่จะมีบทบาทเป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้อื่นได้ต่อไป ซึ่งก็จะเท่ากับว่าเป็นผู้เริ่มต้นขับเคลื่อนวงจรแห่งการเรียนรู้วิถีพุทธนี้สืบไป ดังเช่นข้อเท็จจริงที่พบว่าแทบทุกโครงการมักจะสรุปบทเรียนสำคัญว่า การจะไปเปลี่ยนแปลงผู้อื่น ต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองก่อน (กายภาวนา และ ศีลภาวนา) และระหว่างที่เขาได้เรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง ก็ทำให้เขาได้เกิดการเรียนรู้คุณความดีหรือคุณธรรมจากภายใน (จิตภาวนา) ที่ค่อยๆ ซึมซับ และสั่งสมเป็นประสบการณ์เป็นปัญญาญาณหยั่งรู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ตนเองทำนั้น (ปัญญาภาวนา) เขาก็จะพัฒนามาสู่ความเป็นกัลยาณมิตรที่สมบูรณ์ขึ้น อันจะก่อเกิดเป็นวงจรขับเคลื่อนที่ทรงพลังให้เกิดการสืบเนื่องไปสู่ขั้นต่อไป นำพาให้เพื่อนคนอื่นๆ ได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาต่อเนื่องขยายวงออกไปได้ไม่สิ้นสุด

กิจกรรมพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์และเสริมสร้างคุณธรรม (E.Q.-M.Q.) จึงให้ความสำคัญ การฝึกทักษะชีวิตให้แก่เยาวชนเพื่อให้เยาวชนตระหนักและรู้คุณค่าของตนเอง ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข โดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความฉลาดทางอารมณ์ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ คือ^{๒๑}

(๑) ความดี หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้จักเห็นใจเข้าใจยอมรับผู้อื่น รู้จักการเป็นผู้ให้ ผู้รับ การให้อภัย ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

(๒) ความเก่ง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

(๓) ความสุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข มีความภูมิใจและพึงพอใจในตนเอง ความฉลาดทางอารมณ์=เข้าใจตนเอง+เข้าใจผู้อื่น+แก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง

เทคนิค ๕ ประการที่ผู้ใหญ่พึงปฏิบัติเพื่อส่งเสริมจริยธรรมเด็กและเยาวชน^{๒๒}

(๑) ด้วยรักและเข้าใจ พ่อแม่ควรแสดงความเข้าใจยอมรับเห็นอกเห็นใจให้ความสำคัญกับสิ่งที่ลูกสนใจ แทนการตำหนิ บังคับ วิจารณ์ หรือลงโทษขณะเดียวกันพ่อแม่ก็ต้องระวังการแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่อาจเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีสำหรับลูก

(๒) ใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์ ใช้โอกาสหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความใกล้ชิด สนับสนุนและสอนให้เด็กรู้จักเรียนรู้เรื่องอารมณ์ เช่น เวลาที่เด็กเกิดความกลัวขณะดูรายการโทรทัศน์ที่เป็นเรื่องตื่นเต้นอันตราย พ่อแม่อาจใช้โอกาสนี้โดยการเข้าไปนั่งใกล้ๆ แล้วปลอบใจและสอนลูกให้เข้าใจอารมณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมอธิบายด้วยเหตุผล เพื่อให้เด็กกล้าเผชิญสภาพการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

(๓) เรียนรู้ร่วมกันรับฟังความรู้สึกและอารมณ์ของเด็ก ด้วยความตั้งใจเอื้ออาทรและพยายามตรวจสอบความรู้สึกของเด็ก โดยการพิจารณาจากสถานการณ์พฤติกรรมท่าทางและอาการปฏิกิริยาที่แสดงออกในขณะที่รับฟัง พ่อแม่อาจช่วยสะท้อนหรือสรุปประเด็นพร้อมหาเหตุผลมาอธิบายให้เด็กเข้าใจในแง่มุมอื่นบ้าง แต่ไม่ควรสรุปเรื่องราวต่างๆ ในลักษณะการขึ้นนำ

(๔) ไม่ปิดกั้นความรู้สึก ฝึกให้เด็กและเยาวชนบอกอารมณ์ความรู้สึกของตนเองได้อย่างถูกต้องเพื่อป้องกันการเก็บกดปัญหาแล้วมาระบายออกโดยขาดการควบคุมการแสดงอารมณ์ที่เปิดเผยตรงไปตรงมา คือ พื้นฐานที่ดีของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ เช่น รู้ตัวว่ากำลังโกรธ เสียใจ น้อยใจ ซื่อฉลาด เพื่อนำไปสู่การจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมด้วยตนเองต่อไป

(๕) เรื่องธรรมดาที่ต้องพอดี เมื่อพ่อแม่เห็นว่าเด็กเข้าใจอารมณ์ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตนและเล็งเห็นพฤติกรรมที่ควรทำแล้ว พ่อแม่ควรบอกให้เด็กทราบว่าการมีอารมณ์ต่างๆ เป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ควรระมัดระวังในการแสดงออกให้เหมาะสมกับบุคคลเวลาและสถานที่

^{๒๑} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงาน คลินิกคุณธรรมในสถานศึกษา, หน้า ๕-๖.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

สถานการณ์บ้านเมืองของประเทศไทยเราในปัจจุบันนี้ ค่อนข้างน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นวิกฤตทางเศรษฐกิจ ปัญหาความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรม จริยธรรมของคน ทั้งในระดับนักการเมือง ข้าราชการ หรือคนในแวดวงอาชีพอื่น ๆ ภาพที่เห็นชัดเจนและเป็นข่าวอยู่ทุกวัน ก็คือ การทุจริตคอร์รัปชัน การก่ออาชญากรรม การเสพและการค้ายาเสพติด ซึ่งแพร่ระบาดในกลุ่มเยาวชนไทย ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา รวมถึงการแต่งกายล่อแหลม ที่เป็นมูลเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศของนักศึกษาหญิง การขายบริการทางเพศของนักศึกษา การที่นักศึกษาอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา การทะเลาะวิวาทของนักศึกษาทั้งภายในสถาบันเดียวกันและต่างสถาบัน เหล่านี้เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มของเยาวชนดังกล่าว ทุกคนต่างลงความเห็นตรงกันว่าเยาวชนไทยของเราขาดการปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม อย่างยั่งยืน คืออาจจะมียุ่อย่างแต่เป็นแบบฉาบฉวย ไม่เกิดผลที่ถาวรในขณะที่สังคมไทยต้องการเห็นภาพการพัฒนาเยาวชนไทยไปสู่การเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ มีสติ ปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีรายงานผลการสำรวจของผู้ที่ถูกให้ออกจากงาน เฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของตัวพนักงานเอง พบว่า ๑๗% ถูกให้ออกจากงานเพราะ ขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ ๘๓% ถูกให้ออกจากงานเพราะปัญหาเรื่องความประพฤติ และบุคลิกภาพ ในขณะที่เดียวกันมีผู้ไปสำรวจความคิดเห็นของผู้ประกอบการ ในการพิจารณารับสมัครเข้าทำงาน ในหน่วยงาน องค์กร สถาบันต่าง ๆ พบว่า ผู้ประกอบการส่วนมากต้องการบัณฑิตที่มีคุณลักษณะดังนี้ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละ และมีความรับผิดชอบ ซึ่งปรากฏการณ์ในสังคม ดังกล่าวมานี้เป็นผลโดยตรง มาจากเรื่องของการปลูกฝัง ทางด้านคุณธรรม จริยธรรม นั้นเอง

แนวคิดการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักศึกษา จริยธรรม เป็นหลักความประพฤติ หรือแนวทางในการปฏิบัติตน ที่ควรแก่การยึดถือปฏิบัติ เพื่อสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข โดยมีคุณธรรม และศีลธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน คุณธรรมเป็นสภาวะที่อยากให้เราทำอะไรที่เป็นคุณ ศีลธรรม เป็นสภาวะที่เราห้ามจิตใจของเราไม่ให้ทำในสิ่งผิด หรือบอกไม่ให้คนอื่นทำ ทั้งคุณธรรม และศีลธรรม จึงเป็นตัวกำหนดความประพฤติของเรา ให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควร คือ เป็นตัวกำหนดจริยธรรม จริยธรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลมาจากศาสนา ที่เกี่ยวข้อง กับ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎหมาย

๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ หลักกัลยาณมิตร ๗ (ปิโย (น่ารัก) ครุ (น่าเคารพ) ภาวนีย (น่าเจริญใจ) วตฺตา จ (รู้จักพูดให้ได้ผล) วจนกฺขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คมภีรญฺจ กถฺกตา (แถลงเรื่องกล้าได้) โน จญฺฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน)^{๒๓} หลักโยนิโสมนสิการ^{๒๔} หลัก

^{๒๓} ๐.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

^{๒๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖-๑๓๗/๓๔.

ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)^{๒๕} และภavana ๔ (กายภavana สีลภavana จิตตภavana ปัญญาภavana) มีรายละเอียดดังนี้

๑. เป็นผู้น่ารัก (ปิโย) คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจก่อปรด้วยเมตตากรุณาพรหมวิหาร ไม่ผูกพยาบาท ไม่ผูกใจเจ็บ หรือเจ้าเคียด เจ้าแค้น ไม่เกรี้ยวกราด รู้จักให้อภัย เป็นที่สบายใจ แก่ผู้เข้าไปพบหา หรือผู้อยู่ในปกครอง

๒. เป็นผู้น่ารักพบ (ครุ) คือ เป็นผู้ที่สามารถเอาเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจ อบอุ่นใจ แก่ผู้อยู่ในปกครอง และ/หรือศิษยานุศิษย์ จึงเป็นผู้น่ารักเทิดทูน และน่ารักพบ

๓. เป็นผู้ไม่นับถือ นำเจริญใจ (ภาวนีโย) ด้วยว่า เป็นผู้ได้ฝึกฝนอบรมตนมาดีแล้ว ควรแก่การยอมรับและยกย่องนับถือ เอาเป็นเยี่ยงอย่างได้ เป็นผู้อันใครๆ เอยอ้างถึงได้อย่างสนิทใจ และภาคภูมิใจว่า ท่านผู้นี้ เป็นผู้บังคับบัญชา หรือเป็นครูอาจารย์ของเรา

๔. เป็นผู้รู้จักพูดจา โดยมีเหตุผล และหลักการ (วัตตา) รู้จักชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจดี แจ่มแจ้ง เป็นที่ปรึกษาที่ดี เป็นครู ผู้สอนที่ดี แก่ศิษยานุศิษย์ แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ได้มาคบค้าสมาคมด้วย ตามฐานะ

๕. เป็นผู้อดทน ต่อถ้อยคำที่ล่วงเกิน วิพากษ์วิจารณ์ ชักถาม หรือขอปรึกษาหารือ ขอให้คำแนะนำต่างๆ ได้ (วจนกขโม)

๖. สามารถแถลงชี้แจง เรื่องที่ลึกซึ้ง หรือเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจอย่างถูกต้อง และตรงประเด็นได้ สามารถแนะนำสั่งสอนพระธรรมวินัย ทั้งที่ต้น และที่ลึกซึ้ง ให้เข้าใจและให้สามารถนำไปปฏิบัติให้เห็นผลดีจริงได้ (คัมภีร์จะ กถา กัตตา)

๗. ไม่ชักนำในอฐานะ (โน จัฏฐาเน นิโยชเย) คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม หรือไปในทางที่เหลวไหล ไร้สาระ หรือที่เป็นโทษ เป็นความทุกข์ เดือดร้อน^{๒๖}

โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดของบุคคลที่ต้องมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิด และวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุสู่ผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม อย่างนี้ เรียกว่า การคิดแบบมีเหตุผลจนทำให้เกิดปัญญา

โยนิโสมนสิการ มาจาก ๒ คำ คือ โยนิโส + มนสิการ โยนิโส มาจากคำว่า โยนิ หมายถึง เหตุ ต้นเหตุ หรือ จุดเกิดแห่งเหตุ มนสิการ แปลว่า การคิด การวิเคราะห์ การพิจารณา

การทำให้เข้าใจแบบคาย เป็นปัจจัยในการรับรู้สัมผัสจากภายนอก อันจะเป็นตัวกระตุ้นกระแสความคิดไม่ให้ปรุงแต่งตามตณหา ความทะยานอยากที่เป็นองค์ประกอบภายในของของตนเอง ทำให้พิจารณาสิ่งๆอย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงมีความหมายของการคิดที่เป็นระบบ คิดเป็นระเบียบ และคิดมีเหตุผล

ความหมายโยนิโสมนสิการจากบุคคลต่างๆ

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๒๖} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า ใส่ใจคิดหา จนถึงต้นเหตุ โดยความก็คือ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย ข้อสำคัญให้รู้จริงไม่ใช่รู้ลวง คือ มียังความสงสัยในสิ่งที่รู้ และค้นคว้าหาความรู้จริงต่อไปจนรู้จริง มิใช่เพียงรู้ตามคนอื่นแล้วคิดว่า ตัวเองรู้แล้วจนถูกล่อลวงไป

กิตติ พัฒนตระกูลสุข กล่าวถึง โยนิโสมนสิการว่า เป็นการสอนให้รู้จักคิดเป็นคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่สกัดกั้นอวิชชาตัณหา (อวิชชา คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และความรู้ในสิ่งที่ไม่ควรรู้ ส่วนตัณหา คือ ความทะยานอยาก ความใคร่ในกาม) กล่าวคือ เป็นการคิดอย่างมีเหตุ และผล ไม่คิดตามความต้องการของตนที่ไร้ซึ่งเหตุ และผล เพราะปุณฺชนทั่วไปมักคิดภายใต้พื้นฐานความต้องการของตน

ดังนั้น บุคคลที่คิดแบบเป็นโยนิโสมนสิการจะมีกระบวนการคิดวิเคราะห์ภายใต้พื้นฐานเหตุ และผล นั่นคือ การเกิดสภาวะผู้มีปัญญา ด้วยการใช้ความคิดวิเคราะห์ให้ไตร่ตรองในเหตุ และผล นำไปสู่การรับรู้ความจริง และการหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสรภาพได้อย่างแท้จริงได้นั้นต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน คือ

๑. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า พรโตฆะสะ คือ เสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ได้แก่ เสียงที่ดังกาม เสียงที่ถูกต้องเสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงที่ดังกามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดี คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษหรือบัณฑิต ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน อธิบายชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกต้องให้เกิดแก่ผู้อื่น ซึ่งเราเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ให้เกิดผลดี และประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดเสียก่อน

๒. ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ และความนึกคิดของตัวบุคคลภายใต้พื้นฐานที่ไม่นำความรู้สึกที่คล้อยตามตัณหาของตนเข้าเกี่ยวข้อง ทำให้บุคคลนั้นๆ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาในเหตุตามสภาวะความเป็นจริง

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ ๑๐ วิธี^{๒๗}

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เป็นผลจากสภาวะที่เห็นจริงด้วยความต่อเนื่องของเรื่องราวที่เกิดขึ้น ด้วยการลำดับเหตุการณ์และผลกระทบเพื่อ

^{๒๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖-๑๓๗/๓๔.

หาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุ และปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา ในลักษณะ ปัจจัยสัมพันธ์และแบบสอบถามโดยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ

๒. วิธีคิดแบบแยกส่วน

วิธีคิดแบบแยกส่วน เป็นการคิดวิเคราะห์ที่แยกเป็นส่วนๆ ขององค์ประกอบในประเด็นหลัก ก่อนที่จะนำมาบูรณาการเป็นองค์รวม โดยต้องแยกแยะออกมาเป็นองค์ประกอบย่อยๆ ได้ กระบวนการคิดแบบนี้ ได้แก่ การแตกประเด็นย่อย การจัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของประเด็นย่อย และหมวดหมู่ และการสรุปประเด็นปัญหา เหตุ และผล และแนวทางแก้ไข เป็นต้น

• ข้อพิจารณาประกอบการคิดแบบแยกส่วน

ก. กฎแห่งธรรมชาติ หมายความว่า ถ้ามีปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้นย่อมมีอีกปรากฏการณ์หนึ่งเกิดตามมา มีความสอดคล้องกัน เช่น กาแฟมีรสขม ยิ่ง ใส่ปริมาณมากยิ่ง เพิ่มความขมมากขึ้น ใส่น้อยขมน้อย ไม่ใส่เลยไม่ขมเลย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นเหตุเป็นผลกัน

ข. กฎแห่งความแตกต่าง หมายความว่า ในปรากฏการณ์หนึ่งถ้าปรากฏการณ์หนึ่งออกไปจนพบเหตุที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น กาแฟร้อน ๑ แก้ว เมื่อดื่ม พบว่า มีรสขม หวานมัน เพราะประกอบด้วยเหตุทั้ง ๓ แต่ถ้าเรานำเหตุออกไป ๑ อย่าง เช่น น้ำตาลออกรสชาติของกาแฟก็จะเปลี่ยนแปลงไปทันที เรียกได้ว่าไม่มีเหตุหนึ่งก็ไม่มีผลนั้นเกิดขึ้นนั่นเอง

ค. กฎของค่าต่างระดับ หมายถึง มีปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้นแล้วมีอีกปรากฏการณ์ตามมา แต่ถ้าเราเปลี่ยนปริมาณและคุณภาพย่อยเกิดการเปลี่ยนแปลงผล เห็นความแตกต่างระดับกันของสิ่งนั้นเราเรียกว่า เกิดทักษะการคิดแยกแยะเห็นความเกี่ยวเนื่องกันเป็นอรรถธรรมสัมพันธ์ การสอนให้ เกิดทักษะด้านนี้ต้องสามารถเห็นความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบย่อยเหล่านั้นสามารถคิดและเข้าใจ บทบาทขององค์ประกอบย่อยว่ามีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันพึ่งพาอาศัยกันและต้องมีความประสานสอดคล้องกันเป็นหนึ่งเดียวเกิดเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ได้ด้วยจึงจะเรียกว่า “คิดเป็น”

ง. เหตุเดียวย่อมให้ผลเดียว หลายเหตุย่อมให้ผลหลายผล และถ้าเราจับคู่เหตุกับผลได้หมดทุกคู่เราจะหาคู่สุดท้ายเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันเสมอ (กรณีต้องการทราบข้อมูลที่เรารู้จัก หรือการสืบค้นสิ่งที่เราไม่แน่ใจ) เช่น ขนมลอดช่องไทย ๑ ถ้วย รับประทานแล้วพบว่าสามารถบอก เหตุผลกันและกันได้ ดังนั้นจะพบว่าคู่สุดท้ายคือคู่ที่เราไม่แน่ใจว่าใช่หรือไม่ แต่เมื่อศึกษาเป็นเหตุเป็นผลครบแล้ว จึงเป็นข้อยืนยันข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุเป็นผลกันอย่างแท้จริง

๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์

วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ เป็นกระบวนการคิดให้รู้ และเข้าใจในความธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง ว่าสิ่งเหล่านั้นย่อมมีขึ้นสูงสุด และต่ำลง สิ่งเหล่านั้น ย่อมมีการตั้งอยู่ และดับไป เป็นต้น

๔. วิธีคิดแบบอริยสัจ

วิธีคิดแบบอริยสัจ คือ การคิดแบบแก้ปัญหาที่เริ่มจากเหตุแห่งปัญหาหรือทุกข์ มีลักษณะทั่วไป ๒ ประการคือ เป็นวิธีคิดตามเหตุ และผล เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา

มีวิธีการปฏิบัติ ๔ ขั้นตอน คือ

– กำหนดตัวปัญหา ที่เรียกว่า “ทุกข์” คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา ความขัดแย้ง ติดขัด กัดดัน ปับคั้นบกพร่องที่เกิดแก่ชีวิต

– กำหนดเหตุของปัญหา ที่เรียกว่า “สมุทัย” คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา

– จุดหมายที่เป็นภาวะสิ้นปัญหา ที่เรียกว่า “นิโรธ” คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมายต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไรทั้งจุดมุ่งหมายหลักและจุดหมายรอง

– วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลภาวะสิ้นปัญหาที่เรียกว่า “มรรค” คือการกำหนดวิธีการในรายละเอียด และการปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

วิธีคิดแบบนี้ คือ การคิดตามหลักการ และจุดมุ่งหมาย คือ กระบวนการคิดที่พิจารณาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการ กับ จุดมุ่งหมาย ซึ่งกระบวนการคิดที่พิจารณาถึงหลักการ กับ จุดมุ่งหมาย จะช่วยให้เราสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และทำให้เกิดผลต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น หากต้องการเงินเพื่อมาซื้อโทรศัพท์ แต่เงินไม่มีหรือมีไม่พอ ดังนั้นแล้วจำเป็นต้องหาเงินมาเพิ่ม แต่จะหาด้วยวิธีใดบ้าง และคำสอนในทางพุทธศาสนากล่าวถึงการไม่กระทำผิดในหลายประการ เช่น ไม่ลักทรัพย์ ดังนั้นแล้ว ก็ควรหาเงินด้วยวิธีอื่นที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม

๖. วิธีคิดแบบพิจารณาคุณโทษ และหาทางออก

วิธีคิดแบบพิจารณาคุณโทษ และหาทางออก เป็นการคิดพิจารณาในเหตุบนทุกแง่มุม และยอมรับความจริงว่า ทุกสิ่งในโลกมีทั้งคุณ-โทษ ข้อดี-ข้อเสีย จุดอ่อน- จุดแข็ง และสามารถหาทางออก หรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ด้วยการปฏิบัติมรรควิธีที่ถูกต้อง

๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม

วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม เป็นการคิดพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่างๆในการใช้สอยหรือบริโภค หรือคุณค่าในการใช้งานในชีวิตประจำวัน การพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีคุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม จะใช้กิเลส และค้นหาเป็นเกณฑ์พิจารณา คือ ถ้าสิ่งใดที่กระทำเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเอง และผู้อื่นโดยปราศจากกิเลส และค้นหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นว่าเป็นคุณค่าแท้ แต่ถ้าสิ่งใดทำเพื่อตอบสนองกิเลส และค้นหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าเทียม ดังนั้น เพื่อสกัดหรือบรรเทาภิเลส และค้นหาที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจต้องอาศัยปัญหาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอเพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเอง และผู้อื่นในสังคม

๘. วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม

วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ช่วยทำให้เกิดบวรความคิดบนพื้นฐานของคุณธรรม โดยการกำหนดจิตให้ระลึกอยู่ในสิ่งที่กระทำ หรือที่เรียกว่า สติ

๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดที่ให้จิตจดจ่อหรือตั้งมั่นในสิ่งที่กระทำในปัจจุบันด้วยการคิดที่มีสมาธิ จิตไม่วอกแวก ไม่นำเรื่องอื่นมาคิดให้กระวนกระวายใจ

๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ วิธีคิดแบบการมองความจริงในทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่มองหรือคิดวิธีเฉพาะแง่ใดแง่หนึ่ง

ดังนั้น การที่จะเกิดวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้นั้น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งสำคัญ คือ การมีกัลยาณมิตรที่ดีที่เป็นปัจจัยภายนอกที่จะมาช่วยเสริมสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในตามมา คือ วิธีความคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งทำให้ผู้นั้นเกิดการคิดเป็น และคิดในสิ่งที่ถูกต้อง โดยใช้การคิดในพื้นฐานของปัญญาอย่างมีระเบียบแบบแผน และครอบคลุมในประเด็นทุกมิติที่เกี่ยวข้อง แต่ต้องมองทุกแง่ทุกอย่างเชื่อมโยงเป็นขั้นตอน เพื่อพัฒนาสัมมาทิฐิที่จะนำคนไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ที่ถูกต้องหรือมีวิถีการดำเนินชีวิตที่งดงามในสังคม

การสอนแบบโยนิโสมนสิการ

หลักการ

แนวทางการสอนของครูหรือผู้สอนแต่ละคนย่อมมีแนวทางที่แตกต่างกัน แต่โดยหลักการสอนของทุกคนย่อมมีจุดมุ่งหวังเพียงไม่กี่ประการ และจุดมุ่งหวังที่สำคัญ คือ การทำให้เด็กหรือนักเรียนสามารถเรียนรู้ และเข้าใจต่อบทเรียนนั้นๆ ในที่นี้ หลักการแบบโยนิโสมนสิการ ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถทำให้เด็กหรือนักเรียนมีความศรัทธา มีความตั้งใจ และมีใจใฝ่เรียนรู้ ช่วยทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้เร็ว และเข้าใจต่อบทเรียนได้ง่าย

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวโยนิโสมนสิการ

๑. ผู้สอนตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาจิตและปัญญาหรือเรียกว่า “ความรู้สึกรักคิด” ไปในทางดีงาม และสามารถเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้ตามกำลังของตนโดยการแสดงเจตคติเป็นข้อเขียน

๒. ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนการศึกษาตามแนวพุทธ ๒ ประการ ดังนี้

– ปัจจัยภายนอก หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้แก่ การเอื้ออำนวยบรรยากาศการใฝ่รู้ใฝ่คิด ทำให้มีจิตศรัทธา และเกิดความรักในความรู้ที่ได้ศึกษา กิจกรรมที่จัดให้ ได้แก่ การเยี่ยมชมความดีงามของวัดและพระสงฆ์ และกิจกรรมการฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ กิจกรรมทั้งสองช่วยสร้างศรัทธาต่อการเรียนเป็นอันมาก

– ปัจจัยภายใน หมายถึง การฝึกใช้ความคิดพิจารณา ผู้สอนกำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาเองตามลำพังอีกด้วย กิจกรรมการฝึกใช้ความคิดทั้งสองมีผลให้ผู้เรียนแสดงความเห็นสิ่งที่ได้สัมผัสและพิจารณาแล้ว โดยใช้เหตุผลตามหลักธรรม

๓. การจัดสรรปัจจัยภายนอก และภายในควบคู่กัน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนที่ดี และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดของตนเอง ทั้ง ๒ ประการนี้ ส่งเสริมเกื้อหนุนกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดประสงค์ คือสามารถพัฒนาจิตและปัญญาไปในทางดีงามได้ และผู้เรียนยอมรับที่จะควบคุมตัวเองให้ใช้เหตุผลมากกว่าใช้ความรู้สึก แสดงว่า ถ้าผู้สอนส่งเสริมให้พัฒนาปัญญาได้ ย่อมมีผลต่อการพัฒนาจิตของนักเรียนได้อย่างสำคัญ

๔. แบบฝึกหัด ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดพิจารณา และนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มาใช้ประกอบการเรียนด้วย เพื่อสอนให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การสร้างแบบฝึกหัดจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัว

การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียน และบทเรียน

๑. การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม

– การจัดชั้นเรียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบอาคารสถานที่ การจัดระเบียบในห้องเรียน รวมถึงการตกแต่งให้เกิดความสบายตาทั้งในอาคาร และห้องเรียน

– การจัดสื่อการสอน การสอนวิชาที่มีเนื้อหาต่างกันย่อมมีบรรยากาศ และสภาพของชั้นเรียนแตกต่างกันไป การสอนวิชาภาษาย่อมต้องเน้นการจัดสื่อการสอนให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการอ่าน เขียน พูด ฟัง ในขณะที่สอนศิลปะ พลศึกษา และดนตรี จะมีสภาพชั้นเรียน

๒. การสร้างความสัมพันธ์

การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สอน และศิษย์ ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งเพราะหากผู้สอน และศิษย์มีความเข้าใจ และไว้วางใจกันแล้ว ย่อมทำให้ศิษย์มีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆจากผู้สอน

การสอนแบบสร้างศรัทธา ครูควรคงบุคลิกภาพที่ดีไว้ ดังนี้

– ร่างกาย และการแต่งกาย ได้แก่ ร่างกายมีความสะอาด ใส่เสื้อผ้าที่สะอาด ใส่เสื้อผ้าที่เหมาะสมตามวาระ

– บุคลิกภาพทางกาย ได้แก่ สร้างรอยยิ้มให้แก่เด็ก อยู่ในลักษณะสงบ และสำรวม

– การกระทำทางกาย ได้แก่ มีความใจเย็น ไม่โมโหง่าย ไม่ดูตัวอย่างไม่มีเหตุผล เป็นต้น

– ลักษณะทางจิตใจ ได้แก่ เป็นผู้มีเหตุ และผล เป็นผู้มีความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น

– ความรู้ และสติปัญญา ได้แก่ เป็นผู้มีความรู้ และสั่งสมความรู้ของตนอย่างสม่ำเสมอ

๓. การเสนอสิ่งเร้า และแรงจูงใจ

การเสนอสิ่งเร้า และแรงจูงใจ เป็นกระบวนการสอนหรือเทคนิคหนึ่งที่ถูกนำมาใช้มาก เพราะสามารถช่วยกระตุ้นความรู้สึกรักอยากเรียนของเด็กออกมาได้ วิธีเหล่านี้ ได้แก่

– ใช้สื่อวิดีโอ ช่วยในการเรียน

– ใช้สื่อแผ่นพับ โปสเตอร์

– จัดกิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่ เช่น การดูงานในบริษัทเอกชนต่างๆ

– ให้รางวัลด้วยสิ่งของหรือเงินทุน

– ฯลฯ

ตัวอย่างชั้นการสอนเพื่อให้แก้ไข้ปัญหา

๑. เสนอหรือตั้งปัญหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน

๒. จัดกิจกรรมสิ่งเร้า เช่น

– นักเรียนทำการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่างๆ

– เสนอให้รางวัลหรือทำโทษ

๓. จัดกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ และสรุป

– ให้แต่ละกลุ่มวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นต่างๆ

– วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแต่ละประเด็น

– หาแนวทางการแก้ไข้ปัญหา

– เลือกแนวทาง และสรุปแนวทางที่เลือก

ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่าง คือ^{๒๘}

๑. อธิศีลสิกขา คือศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

๒. อธิจิตตสิกขา คือศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยสีลชั้นธรรมาภิธรรม ๔

๓. อธิปัญญาสิกขา คือศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุมรรค ๘ คือเป็นพระอรหันต์

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการได้กล่าวอธิบายไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัยอีกทั้งความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่จะเฝ้าและซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาดน หลักสิกขาหรือการศึกษาของศาสนาพุทธ เป็นหลักที่บอกวามมนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตลอดเวลา โดยไม่ประมาณ ดังนั้นมนุษย์เราจะต้องถือหลักการไว้ก่อนว่า

หนึ่ง สิกขา คือการศึกษา ต้องฝึกฝนพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

สอง ต้องไม่ประมาณ คือหยุดไม่ได้ ต้องเดินหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมาย

หลักพุทธศาสนา สิกขาทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาดนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้าเท่านั้น ส่วนอุปมาหะ คือ ความไม่ประมาณก็คอยปลุกเร้าไม่ให้หยุด คือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไรเป็นการประมาณทันที การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนามนุษย์โดยเน้นการสร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัยและเป็นการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนามนุษย์เพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรคนเฉพาะกาล เฉพาะกรณี ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า คนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดอย่างหนึ่งขององค์กร เพราะคนเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ในองค์กร และทรัพยากรนี้ยังสามารถพัฒนาเพิ่มศักยภาพให้สูงขึ้นได้อีกด้วย ดังนั้น ในการบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์กร จึงไม่เพียงแต่ให้

^{๒๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

ความสำคัญกับขั้นตอนในการสรรหา การคัดเลือกเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วย

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่า ภิคุขัฏฐะหลาย สิกขา ๓ ประการนี้ สิกขา ๓ ประการมี อะไรบ้าง คือ

๑. อธิศีลสิกขา

๒. อธิจิตสิกขา

๓. อธิปัญญาสิกขา^{๒๙}

พุทธพจน์ข้างต้น ถือเป็นคำจำกัดความที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายควรศึกษาให้รู้แจ้ง ความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลัก สำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมาย สูงสุดคือพระนิพพาน^{๓๐}

คำว่า **ไตรสิกขา** มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) **ไตร** หรือ **ตรี** เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า **ติ** แปลว่า สาม และ ๒) คำว่า **สิกขา** เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **คึกษา** หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๓๑}

ส่วนคำว่า **ติ** หรือ **ไตร** นั้น หมายถึง องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิและปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎก ดังนี้

๑) อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความ ประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหฺนุสฺสกสูตรนิกายเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า

อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิคุขัในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มืศีล สำรวมด้วยความสังวรใน พระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีสันธเล็ก สีสันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความ สำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๓๒}

โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็น เกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สีสวิสฺสทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ...

^{๒๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๙๐/๓๑๘, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙.

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

^{๓๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๓๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา... อพยาบาท ชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท... อรหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๓๓}

๒) อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหฺฏฐกสูตรนิตินเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า

อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติ และสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา”^{๓๔}

โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมัตติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน. . . ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตสิกขา”^{๓๕}

๓) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรนิตินเทศคัมภีร์มหานิทเทศ ว่า

อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญา อันประเสริฐหยังถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” ... “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” ... “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” ... “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย” ... “นี้อาสวนิโรธ” ... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา”^{๓๖}

โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดคามเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมัตติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิววิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า เห็น...ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา”^{๓๗}

^{๓๓} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๓๔} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๓๕} ชุ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๓๖} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๓๗} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

การฝึกอบรมทั้ง ๓ ด้าน จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคล ดังที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลา หมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหาวิปัสสนา อาสวะทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้”^{๓๘} ทั้งนี้ พระสารีบุตรได้แสดงอรรถาธิบายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมไว้ในคัมภีร์มหานิเทศ^{๓๙} ว่า

๑. เพื่อไม่ประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤติดีนั้น
๒. เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่าเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของสมณะ
๓. เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ
๔. เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่ง ความล่งเลสงสัยว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนาและสิ่งที่ไม่ปรารถนา

๕. เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจจริต มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณ มิจฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาซึ่งมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาดน

ความหมายของไตรสิกขา

เพื่อให้เข้าใจความหมายของไตรสิกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๔๐} ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอ ตน ด้วยความสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามีและบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๔๑}

^{๓๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

^{๓๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๐,

^{๔๐} พระอุปัชฌาย์ (สังกั), วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคันธจิณฺณาจารย์), วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, ๙-๑๒.

ในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า **สิกขา** ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างดีนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๔๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนา มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสุมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๔๓}

ดังนั้น ไตรสิกขาจึงหมายถึง ข้อปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ

๑. ขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตน และผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล

๒. ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะ ปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

๓. ขั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิด ความสดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา^{๔๔}

สรุปได้ว่า จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอ ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนา มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการ ดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูล ต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

^{๔๒} พุทธศาสนิกฯ (เจื้อม อินทปญโญ), การศึกษาสมบูรณ์แบบคือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์, ธันวาคม ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), หัวใจพระพุทธศาสนา, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^{๔๔} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๘.

หลักการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล – สมาธิ – ปัญญา)^{๔๕}

การพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้น แท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกันกับการศึกษา หรือสิกขา สิ่งที่ต้องศึกษา หรือสิ่งที่ต้องพัฒนา แยกออกไปเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม ทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภทคือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)

๒) สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

๓) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญานำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอัดอั้นมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น

ก. เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจน การเรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆ ได้

ข. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

ค. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ติงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไป ตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เช่น สอดแทรกอยู่ในหลักโอวาทปาติโมกข์ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย
ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนถอนได้แล้ว ภพเนติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^{๔๖}

๒. ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปัตตสูตร ว่า

พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา ๓ เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม^{๔๗}

๓. ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่า

ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๔๘}

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ติงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

^{๔๖} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๔๗} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^{๔๘} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒ - ๓๑๔.

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำการด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา มนุษย์ทุกคนที่เกิดมา จำเป็นต้องมีกรอบหรือมีเส้นทางที่เราต้องเดินตาม สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องมีหรือต้องปฏิบัติตาม ก็ได้แก่ หลักไตรสิกขา เพราะคำว่า สิกขา เป็นสิ่งที่มนุษย์หรือชาวพุทธเราต้องศึกษาและเรียนรู้ เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาตามหลักของไตรสิกขา แล้วย่อมจะนำพาชีวิตและร่วมนำสังคมประเทศชาติ ไปสู่ความดีงามและความสุขความเจริญสืบไป

ภาวนา ๔ (การเจริญ, การทำให้เป็นให้ดีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : Cultivating; training; development) ประกอบด้วย^{๔๙}

๑) กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development

๒) สีลภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development

๓) จิตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิตใจ, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : Cultivating of the heart; emotional development

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักธรรมหมวดใหญ่ที่ขึ้นนำแนวทางการพัฒนาเป็นพื้นฐาน หลักธรรมเหล่านี้ จะแสดงหลักการทั่วไปของการพัฒนา ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ครอบรอบ และครอบคลุม หรือรอบด้าน และตลอดวงจร^{๕๐} เรียกว่า ภาวนา หมายถึง การพัฒนาชีวิตให้เกิดความเจริญงอกงามในทางที่ดีงาม ตามหลักพุทธธรรม เริ่มตั้งแต่การรู้จักสำรวจอินทรีย์ ๖ คือ สारวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วปฏิบัติตนตามสิกขาบทที่ตนดำรงสถานภาพอยู่ทั้งสิกขาบทของพระภิกษุ สามเณร และศีลสำหรับคฤหัสถ์ เมื่อพัฒนาตนอยู่ในหลักศีลแล้ว ย่อมสามารถเจริญจิตภาวนาหรือเจริญสมาธิให้มั่นคงเป็นสมาธิได้ และภายหลังจิตมั่นคงพอเป็นเหตุปัจจัยแก้ปัญญารู้แล้ว ย่อมพิจารณาธรรมทั้งปวง มีไตร

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

ลักษณะ เป็นต้นได้อย่างถ่องแท้ ชัดเจน เข้าใจถูกต้องตามความจริงตามลำดับแห่งการพัฒนา จนสามารถบรรเทาความทุกข์ได้ ตามลำดับ^{๕๑}

กรอบในการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยได้ถือตามหลักพุทธธรรม โดยแบ่งประเด็นที่จะศึกษา ออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ๆ ตามที่ปรากฏใน ทีฆนิกายปาฏิกวรรค และในอังคุตตรนิกาย ปัญจวรรค ได้แก่ การพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา) การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภาวนา) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)^{๕๒}

ในประเด็นที่จะศึกษานั้น ผู้วิจัยได้อธิบายหลักการพัฒนา ในแต่ละประเด็นไปตามลำดับ คือ การพัฒนาด้านศีล การพัฒนาด้านกาย การพัฒนาด้านจิตใจ และส่วนสุดท้ายการพัฒนาด้านปัญญา และบทวิเคราะห์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา)

การพัฒนาตนเองด้วยหลักศีลนั้น โดยเนื้อหาสาระสำคัญ ก็เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคม หรือ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ทั้งศีลที่เป็นสิกขาบททั่วไป และศีลที่เป็นองค์มรรค คือ อธิศีลสิกขา ดังจะได้กล่าวถึงคำแปล ความหมาย และประเภทของศีลไปตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) คำแปลของศีล

ศีล มีคำแปลหลายอย่าง ได้แก่ แปลว่า ศีเยร หมายความว่า ศีระชะ ถ้าคนมีศีระชะขาดก็ตาย ถ้าศีระชะบาดเจ็บก็ไม่สบาย ฉันทิ ถ้าคนศีลขาดก็ตายจากความดีต่างๆ ศีล แปลว่า ปกติ หมายความว่า รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีเป็นปกติ ศีล แปลว่า เย็น หมายความว่า เย็นกาย เย็นใจ ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไม่มีความเดือดร้อน มีแต่ความสงบสุข ศีล แปลว่า เกษม หมายความว่า ปลอดภัย ไม่มีอันตราย มีแต่ความสุขกาย สบายใจอยู่เสมอ ศีล แปลว่า ตั้งกายกรรม วจีกรรม ไว้ด้วยดี หมายความว่า รักษากายให้ตั้งอยู่ในสุจริต ๓ รักษาวาจาให้ตั้งอยู่ในวจีสุจริต ๔ ไว้เป็นปกติ ศีล แปลว่า เข้าไปรับรองกุศลกรรมไว้ หมายความว่า เมื่อบุคคลมีศีลดีแล้ว คุณธรรมอื่นๆ ที่ดีงาม เช่น ขันติ เมตตา สัจจะ สันโดษ วิริยะ ปัญญา เป็นต้น ก็เกิดขึ้นมาตามลำดับ^{๕๓}

๒) ลักษณะ หน้าที่ ผลปรากฏ เหตุเกิดของศีล

เมื่ออธิบายว่า ลักษณะของศีล คือ มีการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยดีงาม หน้าที่ของศีล คือ มีการกำจัดความทุกข์ ผลปรากฏของศีล คือ มีความสะอาดกาย วาจา ใจ (กายโสเจยย วิจิโสเจยย มโนโสเจยย) ส่วนเหตุเกิดของศีล คือ หิริ (ละอายชั่ว) และโอตตปปะ (กลัวบาป)^{๕๔}

^{๕๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๓.

^{๕๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๔๘/๗๓๓. ดูเทียบ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๕.

^{๕๓}พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), วิปัสสนาญาณโสภณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔ – ๗๕.

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕ – ๗๖.

๓) ความหมายของศีล

ในแง่ของการฝึกฝนตน คือ การฝึกฝนอบรมตนซึ่งเรียกว่า อธิศีล หรือ ข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอธิจิตตสิกขา เรียกสั้นๆ ว่า ศีล^{๕๕} และศีลยังหมายถึง ระเบียบความประพฤติ หรือระเบียบความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัว และที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงท่ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานต่างๆ ประจำวัน โดยเป็นไปเพื่อความหมายอันดีงาม นั่นคือ การทำให้คนในสังคม หรือ ชุมชนมีระเบียบวินัย ขณะเดียวกันศีลก็เป็นเครื่องป้องกันความชั่วไปในตัว อีกโสดหนึ่งด้วย แล้วศีลยังช่วยส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ด้วยกายวาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม ในทางอุดมคติแล้วศีลนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะทางสังคมจะอำนวยให้อีกด้วย^{๕๖} นอกจากนี้ ศีลครอบคลุมไปถึง การไม่ละเมิดระเบียบวินัย หรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองในด้านการกระทำ ศีล จึงหมายถึง ความไม่ละเมิด และการไม่เบียดเบียน สาระของศีลอยู่ที่ความสำรวม หมายถึง การสำรวมระวังคอยปิดกั้น หลีกเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใครนั้นแหละเป็นตัวศีล^{๕๗}

๔) ความหมายของศีลที่เป็นระเบียบทางสังคม

หมายถึง ศีลที่เป็นระเบียบทางสังคม หรือระบบการนั้นๆ ศีลจึงมีความเข้มงวด กวดขัน เคร่งครัด หยาบ ประณีต และรายละเอียดต่างๆ กัน ดังมีศีล ๕ ศีล ๘ ศีลของคฤหัสถ์ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

๕) ศีลเป็นเหตุให้พัฒนาตนเองจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น

หมายถึง ศีลที่ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามโดยลำดับ ไปจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต ในกัมมัตถยสูตร กล่าวถึงสาระสำคัญของกุศลศีล ว่าสามารถเป็นเหตุให้ดับทุกข์ได้ โดยพระอานนได้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับผลแห่งศีลที่เป็นกุศล และพระองค์ได้ตรัสตอบว่าศีลที่เป็นกุศล ทำให้สามารถดับทุกข์ได้ มีลำดับการพัฒนาได้แก่ ศีลที่เป็นกุศล เป็นเหตุให้เกิดอวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อนใจ) อวิปปฏิสาร เป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์ ปราโมทย์ เป็นเหตุให้เกิดปีติ ปีติ เป็นเหตุให้เกิดปัสสทธิ ปัสสทธิ เป็นเหตุให้เกิดสุข สุข เป็นเหตุให้เกิดสมาธิ สมาธิ เป็นเหตุให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ ยถาภูตญาณทัสสนะ เป็นเหตุให้เกิด

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔๑ – ๓๔๒.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑๙.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๗.

นิพพิทาและวิราคะ นิพพิทาและวิราคะ เป็นเหตุให้เกิดวิมุตติญาณทัสสนะ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นธรรมสูงสุด^{๕๘}

๖) ศิลทำให้สมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี

หมายถึง ศิลทำให้สังคมสงบเรียบร้อย สมาชิกต่างดำรงอยู่ด้วยดี และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตน โดยสะดวก

๗) ศิลจัดเป็นเครื่องมือเพื่อฝึกหัดขัดเกลาดนเอง

ทำให้กิเลสอย่างหยาบเบาบางลง ด้วยการควบคุมยับยั้งสังวร ปรับการแสดงออกทางกายวาจาให้เกื้อกูลแก่สภาพความเป็นอยู่ และการอยู่ด้วยกันด้วยดี ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานสำหรับพัฒนาชีวิตของตนให้พร้อมที่จะเป็นที่รองรับกุศลธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่ง คือ เป็นพื้นฐานของสมาธิ หรือการฝึกปรือคุณธรรมทางจิตใจที่สูงขึ้นไป^{๕๙}

๘) ประเภทของศิลปะเพื่อนำมาพัฒนาตนเองและสังคม

ศิลปะเพื่อเสริมสร้างความดีงามของชีวิตและสังคม คือ หลักคำสอนในสิ่งคาลกสูตรทั้งหมด เรียกคิหิวินัย หมายถึงวินัยของคฤหัสถ์ เป็นศิลปะสำหรับประชาชน มี ๒ ระดับ มีดังนี้

(๑) ธรรมชั้นศิลปะ คือ ศิลปะในแง่ธรรม หมายถึง หลักความประพฤติระดับกายวาจา และอาชีวะที่นำมาแนะนำสั่งสอน โดยเน้นที่ปัจเจกชนเป็นสำคัญ ในขั้นนี้ มีความหมายไปถึง อธิศีลสิกขา ซึ่งหมายถึง การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรค สัมมวาจา สัมมกัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามาว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี งามเกื้อกูลประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือ ปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี กล่าวโดยย่อ อธิศีลสิกขา คือ ความประพฤติด้านศิลปะ ตัวอย่างพุทธพจน์ที่แสดงเรื่องศิลปะในแง่ธรรม สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่แสดงถึงบทบาทของศิลปะและปัญญาของบุตรธิดาต่อบิดามารดา ดังนี้

“บุตรธิดาที่สามารถยังมารดาบิดาผู้ศิลปะ ผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นในศรัทธา ศิล จาคะ และปัญญาได้ การกระทำอย่างนั้น ชื่อว่า บุตรได้ตอบแทนแก่มารดาบิดา”^{๖๐}

(๒) วินัยที่เป็นศิลปะ คือ ศิลปะในแง่ที่เป็นวินัย หมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดวางกันขึ้นเป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคล ตามความมุ่งหมายเฉพาะของหมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมากมุ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และผู้ฝ่าฝืนต้องได้รับโทษตามความรับผิดชอบต่อชุมชน หรือ สังคมนั้นอีกชั้นหนึ่ง ต่างจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ นั่นคือ วิธีฝึกคนให้มีศิลปะ ซึ่งเป้าหมายของวินัยที่เป็นศิลปะ^{๖๑} ได้แก่ ศิลระดับสังคมสงฆ์ มีเป้าหมายที่สำคัญอยู่ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์

^{๕๘} อก.เอภทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑ - ๓.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

^{๖๐} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๘.

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖๘.

ความผาสุกแห่งสงฆ์ การาบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย ความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลตั้งาม ปิดกั้น ความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน บำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง ความเสื่อมเสียยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังไม่เสื่อมเสีย ความเสื่อมเสียยิ่งขึ้นไปของคนผู้เสื่อมเสียแล้ว ความดำรงมั่นแห่งศีลธรรม และส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น^{๖๒} ส่วนในอังคุตตรนิกาย ได้เพิ่มเข้ามาอีก ๒ ข้อ คือ เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย และเพื่อตัดรอนฝักฝ่ายของภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย^{๖๓}

๙) การพัฒนาดนด้วยศีลที่เป็นองค์มรรค หมายถึง การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ ในระดับการพัฒนาศีล ท่านเรียกว่า อธิสสิกขา เรียกกันสั้นๆ ว่า ศีล วิธีแก้ปัญหโดยวิธีนี้ เป็นวิธีของอารยชนระดับพื้นฐาน เรียกตามบาลีว่า หลักของอริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อริยมรรคนี้ แบ่งระดับการพัฒนาศีลที่เป็นองค์มรรคเป็น ๓ อย่าง คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ^{๖๔} มีความละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายถึง การพูดหรือเจรจาชอบ มี ๔ ประการ คือ ละมุสวาท คือ เว้นการพูดเท็จ ขณะเดียวกันให้พูดคำจริง เรียกว่า สัจจาจา ละปิสฺสุณวาจา คือ เว้นการพูดส่อเสียด ขณะเดียวกันให้พูดคำสมานสามัคคี เรียกว่า สมัคคกรณีวาจา ละมรฺสุสวาจา คือ เว้นจากพูดคำหยาบคาย ขณะเดียวกันก็ให้พูดแต่คำอ่อนหวานสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ที่เรียกว่า สันหาวาจา ละสัมผัปปลาปะ คือ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ เหลวโลลไร้สาระ ขณะเดียวกันก็ให้พูดแต่คำมีประโยชน์สร้างสรรค์ นำมาแต่คุณธรรมปรุงจิตใจให้ร่าเริง เบิกบาน เรียกว่าอัตถสัณฺหิตาวาจา^{๖๕} ดังพระพุทธพจน์ตรัสแสดงสัมมาวาจา ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สัมมาวาจา เป็นไฉน ? นี้เรียกว่าสัมมาวาจา คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากวาจาส่อเสียด เจตนางดเว้นจากวาจาหยาบ เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ”^{๖๖}

(๒) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานชอบ คือ การกระทำชอบมี ๓ ประการ ได้แก่ การละจากปาณาติบาต หมายถึง เว้นการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ทุกจำพวก ขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กัน ละอทินนาทาน คือ เว้นการเอาทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของคนอื่นที่ไม่อนุญาต หรือไม่ได้มีเจตนาที่จะให้ ขณะเดียวกัน ก็ควรจะบริจาคทรัพย์ให้ทานตามโอกาส และฐานะ ละกาเมสุมิฉฉารา คือ เว้นความประพฤติดนในกาม หมายถึง ไม่ล่วงเกินในสามี ภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งของคนอื่น ขณะเดียวกัน ก็ประพฤติสทธานโศช คือ พอใจในคู่ครองของตนเองเท่านั้น^{๖๗} ดังพระพุทธพจน์ตรัสสัมมากัมมันตะ ว่า

^{๖๒} อก.ทสก. (บาลี) ๒๔/๓๑/๗๔.

^{๖๓} อก.ทก. (บาลี) ๒๐/๔๓๖/๑๒๓.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒ – ๑๓.

^{๖๕} อก.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๔๘ – ๑๔๙/๑๘๙.

^{๖๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖ – ๑๒๘.

^{๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒ – ๓๖๔.

“ภิกษุทั้งหลาย สัมมาสัมมัตตะ เป็นไฉน? นี้เรียกว่า สัมมาสัมมัตตะ คือ เจตนางดเว้นจากการตรอนชีวิต เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เจตนางดเว้นจากการประพฤติดนในกามทั้งหลาย”^{๖๘}

(๓) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต เช่นทำงานไม่ให้อาภูล หมายถึง ไม่ค้ำงาน ไม่ผัดผ่อนงานไม่จับจดงาน ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงหลักการของสัมมาอาชีวะนั้น พงเข้าใจว่าเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้นโดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ และผลตอบแทนในด้านจิตใจด้วย ไม่ใช่ทำงานเพื่อวัตถุหรือเพียงเพื่อได้ทรัพย์มาเท่านั้น มีประเด็นควรพิจารณา ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. มุ่งให้คนมีปัจจัย ๔ ที่พอเพียงที่จะเป็นอยู่ได้ แต่ไม่ได้มุ่งว่าจะมีมากหรือน้อย คือ มุ่งให้คนทำงานเป็นมากกว่าจะมานั่งนับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นผลของการทำงานอีกต่อหนึ่ง มิใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก ธรรมะที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินข้อที่หนึ่ง^{๖๙} คือ ทาน หมายถึง การช่วยเหลือด้วยวัตถุสิ่งของแก่ประชาชน คือนำสิ่งของไปช่วยเหลือชาวบ้าน ไม่ให้เก็บไว้จนเต็มท้องพระคลังหลวง ถ้าพิจารณาให้ครบด้าน จะเห็นว่าเป็นการรายได้หลวงบริหารประเทศให้พลเมืองอยู่ดี กินดี และดำรงชีวิตได้ ด้วยองค์กรของรัฐเข้าประคับประคอง

๒. ความสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ มิใช่จุดมุ่งหมายแสวงหา แต่เป็นเพียงสิ่งเป็นอุปการะแก่การดำรงชีวิต อันเนื่องมาจากศีลเป็นตัวผลิตให้ ด้วยการทำงานสุจริตนั้น จุดมุ่งหมายจริงๆ ก็คือต้องการให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญา มากกว่ามาประกอบอาชีพเพื่อหาทรัพย์มาบำรุงตนฝ่ายเดียว แต่ทรัพย์ภายในอย่างอื่นต้องแสวงหาเพิ่มด้วยเช่นกัน

๓. สัมมาชีพ มิได้หมายถึง มีหน้าที่ในการใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดทรัพย์สินสมบัติเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การทำหน้าที่ การดำรงตำแหน่ง การมีคุณธรรม ศีลธรรมในหน้าที่ กิจการงานของตนเอง เช่น เป็นครู ก็มีธรรมะสำหรับครู เป็นต้น ไม่ใช่สอนเพื่อหวังแต่เงินเดือนตอบแทนเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันจะต้องถ่ายทอดความรู้ ความสามารถวิชาการที่ก้าวหน้าแก่ศิษย์ ตามหน้าที่จัดว่าเป็นสัมมาชีพของครู คือ มีการใช้แรงงานการสอนวิชาการ และมีผลผลิต คือ รายได้ต่อเดือนเพื่อนำไปเลี้ยงตนและคนที่เกี่ยวข้อง และเสียภาษีช่วยรัฐ

๔. สัมมาอาชีวะโดยทางธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับอาชีวะ และผลตอบแทน โดยพิจารณาแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ สำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่เป็นเรื่องของอาชีวะโดยตรง คือเป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นทรัพย์สินเงินทอง ใช้เป็นปัจจัยเลี้ยงชีพ เช่นอาชีพ กรรมกร ครู ทหาร ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา นายกรัฐมนตรี เป็นต้น ส่วนของพระสงฆ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่ไม่เป็นเรื่องของอาชีวะ ไม่มีความมุ่งหมายในด้านอาชีวะ คือ ไม่เกี่ยวกับอาชีวะเลย เพราะไม่เป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพ แต่ปฏิบัติงานเพื่อธรรมและเพื่อ

^{๖๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖.

^{๖๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕/๖๕.

ผดุงธรรมในโลก ถ้าเอาแรงงานที่พึงใช้ในหน้าที่ มาใช้ในการแสวงหาปัจจัยเครื่องยังชีพ จัดว่าเป็นมิจฉาชีพ^{๗๐}

๕. สัมมาอาชีวะในแง่การพัฒนาจิตใจและปัญญา ได้แก่ การรู้จักทำงาน ใช้แรงงาน เมื่อได้ทรัพย์อันเกิดจากกิจกรรมนั้นๆ แล้ว ก็รู้จักวิธีคิด วิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ คือ ให้มีความรู้ความเข้าใจคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และเป็นไปด้วยนิสสรณปัญญา หมายถึง การรู้เท่าทันต่อทรัพย์ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สิน ไม่หลงมัวเมาในสมบัติที่ตนหาได้แล้วนั้น คือ ให้เป็นนายทรัพย์ ต่อจากนั้นก็นำทรัพย์ที่หามาได้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมประเทศชาติตามลำดับ มีหลักในการปฏิบัติ คือ การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ข่มเหง หรือ เบียดเบียนเขาได้มา ส่วนการใช้ทรัพย์ คือ บริหารทรัพย์ เป็น ๓ ส่วน ได้แก่ เลี้ยงตน (และคนที่เกี่ยวข้องกับตน) ให้เป็นสุข ช่วยเหลือแบ่งปันแก่คนอื่น เช่น บริจาคเสื้อผ้า ข้าวสารแก่ผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างเครื่องมือแพทย์แก่โรงพยาบาล สร้างโรงเรียน สร้างสะพาน ข้ามแม่น้ำขุดบ่อน้ำขุดสระน้ำ เป็นต้น^{๗๑}

๖. สัมมาอาชีวะที่มีคุณค่าทางจิตใจและปัญญา ได้แก่ เมื่อมีทรัพย์ก็ไม่มัวเมาไม่ใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางให้โทษแก่ตนและสังคม เช่น เล่นการพนันฟุตบอล หวย โกงเงิน เสพยาเสพติด นำไปลงทุนทางผิดศีลธรรม และกฎหมาย เป็นต้น ดังนั้น ทรัพย์จึงมีผลต่อจิตใจและปัญญาเพื่อการดำรงชีพอยู่อย่างปกติสุข ถ้าขาดหลักสัมมาอาชีวะ ย่อมผิดศีลได้เช่นกัน

๗. สัมมาอาชีวะในความหมายฝ่ายคุณุศล ได้แก่ สัมมาอาชีวะสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน ทางพระพุทธศาสนาก็สอนให้รู้จักพัฒนาด้านสัมมาอาชีวะ คือ ให้รู้จักการหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และความสุขที่เกิดจากการใช้ทรัพย์ มีความหมายโดยสาระทางพุทธธรรม คือ หลักการแสวงหาทรัพย์ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ (อภฺฐานสัมปทา) ความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหา ไม่เกียจคร้านกิจการงานทุกอย่าง ทำงานไม่ทอดทิ้งงาน ไม่อาภูล ไม่จืดจาง (อารักขสัมปทา) รู้จักวิธีรักษาทรัพย์ที่ได้มานั้น รู้จักบำรุงดูแล หาของใหม่มาแทนของเก่า รู้จักซ่อมแซมปรับปรุงให้ใช้งานได้ดี และการบริหารทรัพย์ควรให้คนมีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ดูแลทรัพย์สิน (กัลยาณมิตตา) การรู้จักคบหา เสวนากับบัณฑิตหรือสัตบุรุษ คนดี ผู้มีศีล เว้นคนทุศีล โจร ผู้ก่อการร้าย ผู้มีอิทธิพลซึ่งเป็นภัยต่อสังคมและประเทศชาติสมชีวิตา คือ ใช้จ่ายอย่างฉลาด ได้แก่มีรายได้รายรับ และรายเหลือ^{๗๒}

๘. อาชีพที่ขัดต่อการพัฒนาด้านสัมมาอาชีวะสำหรับคฤหัสถ์ นอกจากการประกอบอาชีพที่สุจริตแล้ว บุคคลผู้หวังความเจริญด้านสัมมาอาชีวะพึงหลีกเลี่ยงโทษ ในการประกอบอาชีพค้าขายสิ่งที่ไม่เหมาะให้โทษ ๕ อย่าง คือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา (รวมถึงสิ่งเสพติดทุกประเภท เช่น ยาบ้า ผิ่น เป็นต้น) และค้าขายยาพิษ^{๗๓}

^{๗๐} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๗๕/๑๘๖.

^{๗๑} อ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๙๑/๑๙๔.

^{๗๒} อ.อภฺฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๘

^{๗๓} อ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๗/๒๓๓

๕) การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา)

การพัฒนาด้านกายนั้น จัดอนุโลมอยู่ในการพัฒนาระดับศีล เพราะลำพังเพียงกายอย่างเดียว ไม่มีศีลควบคุมแล้ว พระพุทธศาสนาไม่ถือเป็นการพัฒนาทางกาย แต่ตรงกันข้ามถ้าพัฒนาทางด้านเดียวแล้ว อาจเป็นการส่งเสริมให้เกิดตัณหาความทะยานอยาก เพื่อให้ได้วัตถุมาบำรุงกายให้เจริญ โดยพระพุทธศาสนาไม่พิจารณาการพัฒนาที่แยกต่างหากจาก จริยธรรม เพราะลำพังความเจริญทางกายอย่างเดียว ย่อมไม่มีความหมายเป็นสิกขา และตามปกติจะเอียงไปทางเป็นการสนับสนุนให้ตัณหา ได้เครื่องมือที่จะแสวงหาเยื้องย่างโลกามิส^{๗๔} ซึ่งเป็นสายตรงข้ามกับการศึกษา คือ ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาฝึกปรือตนเองให้เจริญยิ่งขึ้น เมื่อไม่พัฒนาเรื่องกายให้ชัดเจนหรือชำนาญแล้ว ก็ย่อมตกเป็นเครื่องมือของวัตถุนิยมไปโดยหลีกเลี่ยงได้ยาก โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ที่ใช้สื่อมวลชนสาขาต่างๆ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อทางหนังสือพิมพ์ สื่อทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น มอมเมาให้ผู้ไม่ฝึกฝน พัฒนาตนเองต้องเสียคน เสียความดีของตนไปก็มากด้วยสื่อที่เข้ามาแล้ว ไม่พัฒนากายหรืออินทรีย์ให้รู้เท่าทันตาม จึงเกิดปัญหาตามมาทางสังคมหลายประการ เช่น กรณีพี่ชายข่มขืนน้องสาวของตนเอง เพราะขณะนั้นพี่ชายกำลังดูเว็บไซต์อนาจารอยู่ จึงไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมความต้องการทางเพศของตนได้ จึงได้ทำผิดศีลธรรมอย่างน่าสลดใจยิ่งนัก^{๗๕} ฉะนั้น การพัฒนากายตามหลักพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้

๕.๑) ความหมายในการพัฒนากาย คือ พัฒนาอินทรีย์ ๖

การพัฒนากาย ในความหมายที่แท้จริง ก็คือ การพัฒนาอินทรีย์ ได้แก่ การใช้อินทรีย์ ๖ ภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสัมผัส หรือเป็นทาง เชื่อมต่อกับโลกภายนอก (คือ อินทรีย์ภายนอก ๖) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ เปิดช่องทางที่เข้าไปสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด ในการฝึกพัฒนากาย หรือ ฝึกพัฒนาอินทรีย์นั้น การพัฒนากายจึงเป็นการการพัฒนาอินทรีย์ คือ ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ความสำรวมอินทรีย์ ๖ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล ความประพฤติ เพื่อสนับสนุนจิตให้มีพลังงานที่มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาอีกด้วย ในมหาอัสดปุรสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าเป็นกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้คุ้มครองทวารแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รบกวน ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุนทรีย์ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์...ฟังเสียงทางหู...ฯลฯ รู้ธรรมทางใจ...”^{๗๖}

^{๗๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๔๘/๒๗๒. ดูเทียบ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๕.

^{๗๕}แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด, เพื่อนทุกข์ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แปลนพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๗๐ -

๗๑.

^{๗๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕.

๕.๒) วัตถุประสงค์ในการพัฒนา (พัฒนาอินทรีย์ ๖)

มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือ ทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความละเอียด มีความไว มีความคล่อง มีความชัดเจน คล้ายกับการฝึกทักษะและเพื่อฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษ หรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ภายใน โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด จะต้องป้องกันไว้ก่อน

๕.๓) การเตรียมความพร้อมในการพัฒนากาย (พัฒนาอินทรีย์ ๖)

การเตรียมความพร้อมในก่อนการพัฒนากายมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในความพร้อมส่วนตัวซึ่งหมายถึงความดีหรือบุญเก่าเป็นทุนเดิม สถานที่หรือที่โคจรไป บุคคลที่ควรคบหาสมาคมด้วยหรือกัลยาณมิตร แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการพัฒนา ทศนคติ ค่านิยม ตลอดจน ความไม่ประมาท ในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอด้วยสติสัมปชัญญะ มี ๖ ประการ ดังนี้

(๑) ความพร้อมเรื่องส่วนตัว ได้แก่ คุณสมบัติเฉพาะที่เป็นอุปนิสัยเดิมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๗๗} คือ ความเป็นคนได้สั่งสมความดีมาแต่เดิม (บุพเพกตบุญญา) การมีความพร้อมในด้านต่างๆ คือ มีสติปัญญา (สชาติกปัญญา) ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น การวางตนให้พอเหมาะคือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชนและรู้บุคคล เรื่องราวที่ตนไปเกี่ยวข้อง และต้องใช้อินทรีย์นั้นๆ อย่างระมัดระวังรอบคอบ^{๗๘}

(๒) ความพร้อมด้านสถานที่ทำกิจกรรม หมายถึง การเว้นจากที่ที่โคจร และไปที่ผู้ที่โคจร หมายถึง การไปมาหาสู่ในสถานที่อันไม่เหมาะสม เช่นการไปมาหาสู่หญิงแพศยา หญิงโสเภณี หญิงหม้าย บัณเฑาะก์ โรงสุรา^{๗๙} ในปัจจุบันนี้ สำหรับเยาวชนไม่ควรไปบ่อยนัก ได้แก่ บรรดาร้านเล่นเกมส์ ร้านอินเทอร์เน็ต เพราะเป็นแหล่งสร้างความรุนแรงด้านความรู้สึกทางอารมณ์เป็นอย่างยิ่ง^{๘๐} แต่ควรไปในที่โคจร เช่น วัดเป็นสถานที่ทำบุญ โรงเรียนสถานศึกษาต่างๆ เป็นต้น

(๓) ความพร้อมด้านแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี (กัลยาณมิตร) ได้แก่ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือ เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง^{๘๑} เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวันกว่า^{๘๒} ตรงกันข้าม ควรเว้นบุคคลผู้เป็นคนพาล มีโทษบัณฑิตเสีย

(๔) ความพร้อมด้านแรงจูงใจใฝ่รู้สร้างสรรค์ (ฉันทสัมปทา) ได้แก่ ความพร้อมด้านความพึงพอใจ โดยมีกุศลจิตเป็นพื้นฐาน รู้จักพิจารณาญาณควบคุมต่ออินทรีย์ภายใน เมื่อได้รับ

^{๗๗} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๓/๕๐.

^{๗๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๗๙} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๙.

^{๘๑} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๒/๕๐. ดูเทียบในข้อที่ ๑ ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๘ – ๓๖๙.

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒๓.

สัญญาณจากอินทรีย์ภายนอก เช่น เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียงเป็นต้น แล้วปฏิบัติตามขั้นตอนการรับรู้ อย่างมีสติสัมปชัญญะ คือ ให้ความพอใจในกุศลการทำสุจริตกรรม ซึ่งมีฉันทะเป็นผู้นำเบื้องต้น และ ละเว้นอกุศลการทำทุจริตกรรมอันมีตัณหาเป็นตัวนำก่อน เมื่อลงมือปฏิบัติหน้าที่กิจการงานของ ตนเอง เพื่อความปลอดภัยจากตัวทุกขนั้นเอง หรือ ให้มีทุกขน้อยที่สุด ถ้าเราสามารถปฏิบัติตน ผักผ่อน ตนให้มีฉันทสัมปทานี้^{๘๓}

(๕) ความพร้อมด้านทัศนคติและค่านิยมให้รับแนวเหตุผล (ทฤษฎีสัมปทา) ได้แก่ มีความถึงพร้อมด้วยความเห็นเข้าใจตามนัยเหตุผล หลักการที่เห็นสมข้อที่ถูกใจ ปัจจุบันนิยมเรียกว่า ค่านิยม รวมไปถึงอุดมการณ์ แนวทัศน์ในการมองโลก ที่นิยมเรียกว่า โลกทัศน์และชีวทัศน์ต่าง ๆ ตลอดจนทัศนคติพื้นฐานที่สืบเนื่องจากความเห็น ความเข้าใจ และความใฝ่ฝันเหล่านั้น^{๘๔} ซึ่งความเห็นนี้ ถือว่าสำคัญมากต่อการแสดงออกทางกาย และวาจา ถ้าคิดดีเห็นดีก็จัดเป็นกุศล กรรมบท ถ้าคิดชั่วก็จะพูดชั่วและทำชั่วเป็นอกุศลกรรมบท^{๘๕}

(๖) ความพร้อมด้านสติความตื่นตัวในการทำกิจ (อัปมาทสัมปทา) ได้แก่ ความ ไม่ประมาท ความเป็นอยู่อย่างมีสติ ความไม่เผลอ ความไม่เลินเล่อเผลอสติ ความไม่ปล่อยปละละเลย ความระมัดระวังที่จะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาดเสียหาย และไม่ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดี งามและความเจริญ เป็นคนรอบคอบ โดยเมื่อกล่าวสรุป คือ ไม่ประมาทใน ๔ สถาน คือ ในการละ กายทุจริต ประพฤติกายสุจริต ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต ในการละมโนทุจริต ประพฤติ มโนสุจริต และในการละมิฉฉาทิฎฐิ แล้วประพฤตีสัมมาทิฎฐิ^{๘๖}

๕.๔) สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนากาย หรือ อินทรีย์ ๖ เมื่อบุคคลไม่สำรวมกาย หรือไม่สำรวมอินทรีย์ ๖ มี ตา หู เป็นต้น ย่อมเสพอารมณ์ที่มากกระทบด้วยตัณหา จึงเกิดทุกข์ เพราะ อาศัยอินทรีย์นั่นเอง โดยตัณหา^{๘๗} เกิดได้ ๖ ทาง รูปตัณหา ความทะยานอยากได้รูป สัททตัณหา ความทะยานอยากได้เสียง คันธตัณหา ความทะยานอยากได้กลิ่น รสตัณหา ความทะยานอยากได้รส โผฏฐัพพตัณหา ความทะยานอยากได้การถูกต้องด้วยกาย อัมมตัณหา ความทะยานอยากได้อารมณ์ ของใจ^{๘๘} โดยให้พิจารณาในสายเหตุไปหาผล จะพบว่าบุคคลผู้ไม่พัฒนากายนั้น มีปัญหาจากการไม่คบ หาสัตบุรุษ การไม่ฟังสัทธรรม ความไม่เกิดศรัทธา การขาดหลักโยนิโสมนสิการ จนกระทั่งสิ้นสุดการ ทำงานที่อวิชชา ซึ่งเป็นผล ฉะนั้น จึงไม่สามารถทำให้เกิดความสมบูรณ์ในการพัฒนาได้เลย

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์**, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: มหา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓๕ - ๗๓๖.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐๑ - ๔๐๒.

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^{๘๘} สายเกิดทุกข์เกี่ยวกับอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ดูเพิ่มเติมได้ใน **ตัณหาสูตร** อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๒/ ๑๓๗ - ๑๓๘.

๕.๕) กระบวนการสำหรับพัฒนากาย คือ กระบวนการที่สามารถจะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ถึงดับความทุกข์ได้ตามลำดับ โดยมีขั้นตอนการดับทุกข์ตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ ๑ อินทรีย์ภายใน + อินทรีย์ภายนอก + วิญญาณ = ผัสสะ

ขั้นที่ ๒ เวทนา (การเสวยอารมณ์)

ขั้นที่ ๓ ปัญญา (โยนิโสมนสิการ)

อธิบายกระบวนการสำหรับพัฒนากาย ว่า เมื่อบุคคลเสพอารมณ์ภายนอกผ่านประสาทสัมผัสภายใน เช่น ตาเห็นรูป จะปรากฏวิญญาณ คือ สภาพรับรู้ข้อมูลทันที หลังจากนั้นก็จะเกิดการสัมผัส คือ ถูกต้องกัน แล้วเกิดเวทนา คือ การเสพอหรือเสวยอารมณ์ที่ได้รับมานั้น ต่อจากนั้น ปัญญาหรือโยนิโสมนสิการก็จะทำการตัดค้นหา คือ ความอยากในขณะนั้นเช่นกันเพื่อป้องกันไม่ให้สภาพจิตใจหลงไหลไปตามกระแสแห่งตัณหา จึงเป็นสายดับทุกข์นั่นเอง ขณะที่บุคคลเสพอารมณ์ที่มากระทบอินทรีย์ภายในด้วยปัญญา ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความดับทุกข์ได้ โดยเป็นการใช้โยนิโสมนสิการควบคุมอินทรีย์ ให้ทำงานอย่างไม่ตกเป็นทาสแห่งตัณหา ก็จะเป็นการนำสู่การดับทุกข์ตามลำดับ คือ สามารถจะสกัดกั้นตัณหาไว้ได้ด้วยปัญญา กระบวนการสายดับทุกข์ เมื่อพิจารณาจากจุดเริ่มต้น คือ การคบสัตบุรุษคนดีเป็นกัลยาณมิตร การฟังธรรม ความมีศรัทธา ไกลไปจนสุดสายดับทุกข์ กระทั่งจนถึง วิชาและวิมุตติ ก็เป็นผลสืบเนื่องจากความสำรวมอินทรีย์ เป็นหนึ่งขององค์ประกอบเหล่านั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงวิชาและวิมุตติซึ่งเป็นผลสูงสุดในการพัฒนากาย โดยมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง คือ วิชาและวิมุตตินั้น เกิดขึ้นมาได้ ด้วยอาศัยโพชฌงค์ สติปัญฐาน สุจริต ความสำรวมอินทรีย์ ความมีสติสัมปชัญญะ การมนสิการโดยแยบคาย ความมีศรัทธา การฟังธรรม และการคบสัตบุรุษเป็นเหตุเริ่มต้นของวิชาและวิมุตตินั่นเอง

๕.๖) เหตุปัจจัยที่เป็นอุปการะต่อการพัฒนากาย

(๑) การป้องกันด้วยการเห็น หมายถึง การเข้าไปหา เข้าไปพบเห็นสัตบุรุษ คือ คนมีความประพฤติดี สัตบุรุษ หมายถึง ผู้มีสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ได้แก่ เป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลอันควรและไม่ควร รู้จักชุมชนสังคมนั้น และรู้จักบุคคลโดยความแตกต่างกันทั้งทางจริตนิสัย และคุณสมบัติที่จะฝึกฝนได้หรือไม่ เพราะถ้าขาดการเห็นสัตบุรุษ ไม่เข้าใจหลักธรรมของท่าน ไม่พิจารณาถึงธรรมที่ควรมนสิการ และไม่ควรมนสิการ ย่อมจะเกิดอาสวะ^{๘๘}

(๒) การป้องกันอาสวะด้วยการบริโภคปัจจัย หมายถึง การจะใช้สอยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จะต้องพิจารณาโดยแยบคายก่อนจึงบริโภค คือ อย่าใช้สอยเพื่อสนองต่อตัณหา^{๘๙} ข้อนี้สำคัญมากต่อการเกิดค่านิยมทางวัตถุในปัจจุบัน เพราะเมื่อคนเราขาดการพิจารณาโดยแยบคายแล้ว อาสวะจะเจริญได้เร็วมาก และยากที่จะป้องกันได้ ส่วนมากจะไปแก้ที่ปลายเหตุ คือ เมื่อเกิดปัญหา การแย่งชิงทรัพย์สิน อันเป็นปัจจัยที่ดีและดีกว่ามาสนองตอบ

^{๘๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗ - ๒๑/๑๘ - ๒๑.

^{๘๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓ /๒๒ - ๒๓.

ตัณหาของตน เข้าทำนองว่า “แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่”^{๙๑} เนื่องจากว่า ปัจจุบัน วัฒนธรรมในการบริโภควัตถุนิยม จนทำให้เสียความเป็นไทยลงไปทุกทีในด้านนี้ เพราะต้องขึ้นอยู่กับสินค้า^{๙๒} ชีวิตแอบอิงอาศัยกับวัตถุ จนมีวัตถุเป็นสรณะ สัมสรณะภายในคือความดีงาม ความเจริญงอกงามด้านจิตใจ ปัญญา เมื่อมีค่านิยมที่บริโภควัตถุจนเป็นทาสวัตถุแล้ว ย่อมเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีก เช่น ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ อาชญากรรม เพราะจะต้องแย่งชิงสิ่งของกันเมื่ออยากได้มากๆ มาบำเรอตน หรือแม้กระทั่งเด็กอนุบาลก็ใช้มือถือกันแล้ว^{๙๓} เป็นเรื่องของพ่อแม่รังแกลูก คือ ไม่สอนให้เด็กเจริญด้วยปัญญา แต่สอนให้เขาเจริญด้วยวัตถุ เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะต้องทำความลำบากแก่ผู้ปกครอง ซึ่งปัญหาทางวัฒนธรรมนี้ มีมูลเหตุจากการไม่พิจารณาก่อนการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ หรือ ขาดความสำรวมอินทรีย์ที่ดี ไม่ควบคุม ไม่รู้จักคิดโดยหลักโยนิโสมนสิการ เป็นต้น

(๓) การป้องกันอาสวะด้วยการบรรเทา หมายถึง ให้พิจารณาโดยแยบคาย ภายในใจ โดยไม่ยอมรับอภิสวาทิมาสู่ใจของตน ได้แก่ ไม่รับกามวิตก คือ ความคิดในเรื่องกามคุณ ๕ ที่น่ารักรันทอใจ ไม่รับพยาบาทวิตก ได้แก่ ความคิดในเรื่องแผนการทำร้ายคนอื่น และ ไม่รับวิหิงสาวิตก ได้แก่ ความคิดชนิดเบียดเบียนคนอื่นด้วยวิธีการต่างๆ ให้พินาศไป และละบาปอกุศลทั้งปวงที่เกิดขึ้นแก่ตน แต่พยายามละอีกต่อไปถ้ายังไม่หมด^{๙๔}

(๔) การป้องกันอาสวะด้วยการเจริญ หมายถึง เมื่อพิจารณาโดยแยบคาย แล้ว พึงเจริญโพชนงค์ คือ ฝึกให้เป็นคนมีสติ รู้จักเลือกเฟ้นธรรมะ มีความเพียร แล้วได้ปิติ มีความสงบทางกาย (กายปัสสัทธิ) มีความสงบทางใจ (จิตปัสสัทธิ) หรือมีสมาธินั่นเอง แล้วข้อสุดท้าย คือ ให้มีอุเบกขาความวางเฉยต่ออารมณ์ โดยอาศัยความวิเวก วิราคะ นิโรธ ให้น้อมไปเพื่อความสละทิ้ง จนกว่าจะหายความเร่าร้อน ความคับแค้นใจ^{๙๕}

๖) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา)

การพัฒนาจิต หมายถึง อธิจิตตสิกขาในไตรสิกขานั้นเอง ซึ่งหมายถึง การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือ ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง^{๙๖} กล่าว

^{๙๑} พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน), *เทศนาว่าไรดี*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๐.

^{๙๒} ญาณานต์ ลิมสลาพร, “วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์”, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๔๑, (๗-๑๓ - มีนาคม ๒๕๔๖): ๕๕.

^{๙๓} สรวมมณต์ สติสมาน, “เพื่อนบ้าน”, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๔๓, (๒๑ - ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๖): ๒๘.

^{๙๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๖ /๒๕

^{๙๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗ /๒๕ - ๒๖

^{๙๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑๕.

โดยย่ออธิจิตตสิกขา ก็คือ หลักสมาธิ ความแน่วแน่แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมณะและวิปัสสนาเป็นสำคัญ ในการพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี จนสามารถละอวิชชาได้ตามลำดับ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

“สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้ว ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญาเจริญ ปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้”^{๙๗}

การจะพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำเร็จในด้านต่างๆ เช่น ให้มีกำลังที่เข้มแข็ง มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นต้น ควรทราบถึง คุณสมบัติของจิตโดยสังเขป จากนั้น พึงทราบเป้าหมายในการพัฒนาจิตดังต่อไปนี้

๑) คุณสมบัติของจิต เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของจิต ย่อมมีลักษณะที่พิเศษหลายประการ ได้แก่ ดันรน กวดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ดันรนไปมา เห็นได้ยาก ละเอียดยิ่งนัก เทียวไปไกล เทียวไปดวงเดียว ไม่มีรูปร่าง อาศัยอยู่ในอัม

๒) เป้าหมายในการพัฒนาจิต คือ ทำให้บุคคลที่ฝึกฝนพัฒนาจิตดีแล้ว ย่อมได้ถึงเป้าหมายได้ใน ๓ ลักษณะ ดังนี้

(๑) ด้านคุณภาพของจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามเป็นจิตใจที่สูง ประณีต เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือ ปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือ มีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

(๒) ด้านสมรรถภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือ อดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ จริงจัง มีอธิฐาน คือ เต็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมายที่ให้เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจนถูกต้อง

(๓) ด้านสุขภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบานปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปิติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่คับข้องใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า เป็นต้น^{๙๘}

๖.๑) การพัฒนาจิตตามหลักอริยมรรค

การพัฒนาจิตตามหลักอริยมรรค หมายถึง หลักอธิจิตตสิกขา คือ มรรค ๘ ขั้วว่าด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ โดยแบ่งเป็น ๓ องค์มรรค ดังต่อไปนี้

๑) สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรถูกต้อง สมบูรณ์ ซึ่งเรียกว่า สัมมัปปธาน โดยแบ่งเป็น ๔ ประการ ได้แก่ สังวรปธาน คือ เพียรป้องกัน หรือ เพียรระวัง (อกุศลที่ยังไม่เกิด) หมายถึง กระทำโดยการสำรวมอินทรีย์ ๖ มีสำรวมตา หู จมูก เป็นต้น ปหานปธาน คือ เพียรละ หรือ เพียรกำจัด (อกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว) หมายถึง ไม่ปล่อยจิตใจไปตามกามวิตก ความในกาม พยาบาทวิตก ความคิดในพยาบาท วิหิงสาวิตก ความคิดเบียดเบียนคนอื่น เป็นต้น อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิต

^{๙๗} อก.พูก. (ไทย) ๒๐/๓๒/๗๖.

^{๙๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๓๗.

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐ – ๘๑.

อย่างยิ่ง ภาวนาปธาน คือ เพียรเจริญ หรือ เพียรสร้าง (กุศลที่ยังไม่เกิด) หมายถึง การเจริญโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดขึ้น เป็นต้น และอนุรักษนาปธาน คือ เพียรอนุรักษ์หรือ เพียรรักษาและส่งเสริม (กุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมถอยลง) หมายถึง การรักษาสมาธินิมิตที่ตนได้แล้วให้มั่นคงต่อเนื่อง และยังมีข้อปลีกย่อยสำหรับการบำเพ็ญความเพียร^{๑๐๐}

๒) สัมมาสติ หมายถึง คือ การคอยระวังถึงอยู่เนื่อง ๆ การหวนระลึก สติ คือ การระลึกได้ ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่เลือนหาย ภาวะที่ไม่ลืม สติที่เป็นอินทรีย์ สติที่เป็นพละ สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค^{๑๐๑} สัมมาสติ มี ๔ ความหมาย ดังนี้

(๑) สัมมาสติในพระสูตร เรียกว่า สติปัฏฐาน มี ๔ ประการ คือ กายานุปัสสนา (พิจารณากาย หรือ การตามดูรู้ทันกาย) เวทนานุปัสสนา (พิจารณากาย หรือการตามดูรู้ทันเวทนา) จิตตานุสสติ (พิจารณาจิต หรือ การตามดูรู้ทันจิต) และธัมมานุปัสสนา (พิจารณาธรรมต่าง ๆ หรือ การตามดูรู้ทันธรรม)^{๑๐๒}

(๒) สติในฐานะอัปปมาทธรรม คือ ในการดำเนินชีวิตหรือ การประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมออันนั้น เรียกว่ามีอัปปมาท หรือความไม่ประมาท และจัดเป็นองค์ประกอบภายใน เพื่อเร่งรัดพัฒนาสมาธิ (ส่วนโยนิโสมนสิการพัฒนาด้านปัญญา)^{๑๐๓}

(๓) สติมีคุณค่าทางสังคม คือ เมื่อทำงานหรือกิจกรรมร่วมกับคนอื่น และสตินั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะอำนวยให้บุคคลสมปรารถนาในกาลทั้งปวง เช่น ตัวอย่างนักกายกรรม ๒ คนที่ต้องอาศัยกันและกันโดยขณะเล่นกายกรรม คนหนึ่งขึ้นคอบอีกคน ดังนั้น จึงต้องระมัดระวังไม่ให้คนที่อยู่บนบ่าของตนตกสู่พื้น^{๑๐๔}

(๔) บทบาทของสติในการพัฒนาปัญญา คือ เมื่อบุคคลมีสติแล้ว ย่อมจะระมัดระวังอินทรีย์ในการใช้งานอย่างพินิจพิจารณาให้เหมาะสมแก่กิจกรรม โดยไม่ละทิ้งสติ หรือไม่ประมาทในเรื่องนั้น เมื่อสำรวมอินทรีย์ดีแล้ว คุณธรรมอื่น ๆ ที่พึงเจริญ เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้นย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ เพราะอาศัยสตินั่นเองเป็นเบื้องต้น

๓) สัมมาสมาธิ การฝึกพัฒนาจิตในระดับนี้ มุ่งสัมมาสมาธิเป็นหลักในการปฏิบัติตามนัยแห่งมรรคข้อสุดท้ายในบรรดามรรคมีองค์ ๘ เหล่านั้น เป็นการฝึกที่ลึกซึ้ง ละเอียดประณีตยิ่ง ทั้งในเรื่องของจิตอันเป็นของละเอียดอยู่แล้ว^{๑๐๕}

(๑) ความหมายและความมุ่งหมายของสมาธิ คำว่า “สมาธิ” แปลว่า “ความตั้งมั่นของจิต” หรือ ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดจดจ่ออยู่นั้น คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอ คือ “จิตตัสเสกัคคตา” หรือ เรียกสั้นๆ ว่า “เอกัคคตา” ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ การที่

^{๑๐๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๑๐๑}อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๒/๑๔๐.

^{๑๐๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๑/๒๗๖.

^{๑๐๓}อง.เอก. (บาลี) ๒๐/๑๑๖/๒๓.

^{๑๐๔}ส.ม. (บาลี) ๑๙ /๗๕๘ – ๗๖๒/๒๒๔ – ๒๒๕.

^{๑๐๕}มรรคมองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ สัมมาสติสัมมาสมาธิ.

จะกำหนดแนวน้อยอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่พุ่งชนหรือส่ายไป อีกนัยหนึ่ง คือ การดำรงจิต และเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียวอย่างเรียบ สม่่าเสมอ ด้วยดี^{๑๐๖}

(๒) สาระสำคัญของสมาธิ ก็เพื่อจุดหมายให้จิตหลุดพ้น เป็นไปเพื่อปัญญาที่รู้เข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามเป็นจริง ไม่ใช่เพื่อต้องการลาภผลแก่ตนเองด้วยตัณหาความอยาก เช่น ทำสมาธิฝึกสมาธิเพื่อมีฤทธิ์แสดงฤทธิ์ทางกายได้ ปลุกเสกวัตถุมงคลให้ขลัง เป็นต้น และการฝึกสมาธินี้เป็นเบื้องต้นแห่งวิปัสสนาแม้จะมีสมาธิไม่สูงมากนัก คือ อยู่ในระดับต่ำๆ พอเจริญวิปัสสนาได้ก็ถือว่าใช้ได้แล้ว เรียกว่า วิปัสสนาสมาธิ คือ สมาธิสำหรับประกอบกับวิปัสสนา หรือเพื่อสร้างปัญญาที่รู้แจ้งอันเป็นสมาธิในระหว่างฌานสมาธิกับอุปปจารสมาธิ

(๓) ความมุ่งหมายของสมาธิ ผู้เจริญสมาธิก็ต้องการเพื่อจะนำสมาธิที่ได้นั้น ไปเป็นเบื้องต้นแห่งเจริญปัญญาในระดับต่อไปให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเท่าที่กำลังของสมาธิ จะส่งผลให้ได้ความมุ่งหมายของสมาธิ คือ การรู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงก็มี ต้องการทำความเห็นให้ถูกต้องหมดจดจนเกิดความบริสุทธิ์ และจุดมุ่งหมายเฉพาะในการพัฒนาจิต ที่แสดงไว้ในสมาธิภาวนาสูตรมี ๔ อย่าง ได้แก่ เพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพื่อญาณทัสสนะ เพื่อสติสัมปชัญญะ และเพื่อความสิ้นอาสวะ^{๑๐๗}

๖.๒) เป้าหมายของการพัฒนาจิตและปัญญา

เมื่อบุคคลสามารถฝึกฝนอบรมตนด้วยการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญาที่มีความพร้อมความสมบูรณ์ในตนแล้ว ย่อมให้คุณค่าในเชิงจริยธรรม ในแต่ละลำดับ ดังต่อไปนี้

(๑) ความหลุดพ้นด้วยการข่ม (วิกขัมภนวิมุตติ) หมายถึง การข่มกิเลสเอาไว้ คือ ระงับนิวรณ์ธรรมเป็นต้น ด้วยอำนาจแห่งจิตภาวนาหรือสมาธิ ได้แก่ สมาธิในระดับ สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ แต่บางทีอาจผ่อนลงมาถึงระดับอุปปจารสมาธิด้วยก็ได้

(๒) ความหลุดพ้นด้วยองค์ธรรมจำเพาะ (ตัทธังคิวิมุตติ) หมายถึง การพ้นอกุศลอย่างหนึ่งๆ ด้วยธรรมที่เป็นคู่ปฏิบัติกัน ว่าตามความหมาย ได้แก่ พ้นความเห็นผิด

ยึดถือผิดด้วยอาศัยญาณ คือ ความรู้ฝ่ายวิปัสสนาที่ตรงข้ามเป็นคู่ปรับกัน เช่น อนิจจัง เป็นคู่ปรับนิจจัง (ความเที่ยง) ทุกขังเป็นคู่ปรับสุขัง (ความสุข) อนัตตา เป็นคู่ปรับอัตตา (ตน) เมตตา เป็นคู่ปรับพยาบาท เป็นต้น

โดยวิมุตติทั้งสองอย่างแรกนี้ เป็นโลกีย์วิมุตติ และหลุดพ้นด้วยใจ (เจโตวิมุตติ) ด้วยผลแห่งการเจริญจิตภาวนานั่นเอง

(๓) ความหลุดพ้นด้วยเด็ดขาดหรือตัดขาด(สมุจเฉทวิมุตติ) หมายถึง การทำลายกิเลสที่ผูกมัดไว้หลุดพ้นเป็นอิสระออกไปได้ด้วยญาณ หรือ วิชาขั้นสุดท้าย ได้แก่วิมุตติในความหมายที่เป็นมรรค

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒๔.

^{๑๐๗} อย.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๖๘ – ๗๐.

(๔) ความหลุดพ้นด้วยความสงบระงับสันทราบคาบ (ปฏิบัติสัทธีวิมุตติ) หมายถึง ความเป็นผู้หลุดพ้นออกไปได้แล้ว มีความเป็นอยู่อิสระ เพราะกิเลสที่เคยผูกมัด หรือครอบงำถูกกำจัด ราบคาบไปแล้ว ได้แก่วิมุตติในความหมายที่เป็นผล

(๕) ความหลุดพ้นที่เป็นภาวะหลุดรอดปลอดโปร่ง (นิสสรณวิมุตติ) หมายถึง ภาวะแห่งความเป็นอิสระที่ผู้หลุดพ้นเป็นอิสระแล้วประสพอยู่ ชื่นชมหรือเสวยอยู่ และซึ่งทำให้ผู้นั้นปฏิบัติ กิจอื่นๆ ได้ด้วยดีต่อไป ได้แก่ วิมุตติในความหมายที่เป็นนิพพาน^{๑๐๘}

วิมุตติทั้ง ๓ อย่างสุดท้ายนี้ เป็นโลกุตตรวิมุตติ เมื่อกล่าวโดยสาระแท้ๆ วิมุตติ ๕ นี้ ก็คือ สมณะ วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน ตามลำดับ

๖.๓) ระดับของการฝึกฝนสมาธิ

ระดับของการฝึกฝนสมาธิแบ่งได้ถึง ๓ ระดับ ตามลำดับการปฏิบัติขั้นเบื้องต้น ขั้นเฉียดๆ และขั้นแน่วแน่งถึงอัปปนาสมาธิ ดังนี้

(๑) ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิในขั้นต้นโดยจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ฝึกฝนแล้ว เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างผลดี และยังใช้เป็นเหตุให้เจริญวิปัสสนาได้อีกด้วย

(๒) อุปจารสมาธิ คือ สมาธิเฉียดๆ หรือ สมาธิจวนจะแน่วแน่ง เป็นระดับสมาธิในขั้นสามารถจะระงับนิวรณ์ได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน หรือสมาธิในบุรพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ

(๓) อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่งหรือสมาธิที่แนบแน่น จัดเป็นสมาธิขั้นสูงสุด ซึ่งมีอานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการ ในการฝึกฝนพัฒนาจิตภาวนานี้

๗) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง”^{๑๐๙} ปัญญานั้น เป็นเครื่องวินิจฉัยสุตตะ คือ ความรู้ที่เข้ามา นั้นเป็นข้อมูลดิบ เป็นของดิบ ยังไม่รู้อย่างไร มีคุณค่าอย่างไร จะเอาไปใช้อย่างไร ถ้าคนไม่มีปัญญา ความรู้นั้นก็เอามากองไว้เฉยๆ ไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร แต่คนที่มีปัญญาก็สามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จสักอย่างหนึ่ง จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไป ทำอย่างไร ไปตัดแปลงอย่างไร เอาความรู้นั้นไปยกย่องใช้งานทำการแก้ไขปัญหาคำสั่งต่างๆ ให้สำเร็จผลตามต้องการได้ ความรู้ที่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่างๆ ความรู้ที่สามารถคิด พิจารณาวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้ ทำให้เอาสุตตะหรือข้อมูลข่าวสารวิชาการต่างๆ ไปใช้งาน สามารถจัดสรร จัดการทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จได้ ความรู้อย่างนี้ เรียกว่า ปัญญา^{๑๑๐} การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การได้ฝึกฝนอบรมตนเอง

^{๑๐๘}ที่.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๖.

^{๑๐๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔.

^{๑๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสุขที่แท้จริง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

ให้มีปัญญารู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่น การมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา^{๑๑๑}

ส่วนความหมายปัญญาในแง่ของอภิปญญาสิกขา หมายถึง การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่ง ทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่วรรณโอวาทธรรม ข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามาว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย้อมสี อำพราง หรือ พร่ามัว เป็นต้น เพราะอิทธิพลของกิเลสมี อวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสแน่นอนยิ่งขึ้น^{๑๑๒}

เมื่อกล่าวโดยย่ออภิปญญาสิกขา ก็คือ ปัญญา ความรอบรู้ ความเข้าใจตามความจริงนั่นเอง ปัญญามีหลายชื่อด้วยกัน ปัญญา ที่เป็นตัวความรู้ในสังขารนั้น เป็นสิ่งที่จะต้องทำให้เกิดให้มีขึ้น ต้องฝึกปรี้อ ทำให้เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปโดยลำดับ ปัญญาจึงมีหลายชั้นหลายระดับ และมีชื่อเรียกต่างๆ ตามขั้นตอนของความเจริญบ้าง ตามทางเกิดของปัญญานั้นบ้าง ตามลักษณะเฉพาะของปัญญาชนิดนั้นบ้าง อันจะพึงศึกษา ดังจะยกตัวอย่างชื่อของปัญญามาแสดง เช่น เรียกว่า ปริปัญญา ญาณวิชา อัญญา อภิญญา พุทธิ โพธิ สัมโพธิ เป็นต้น^{๑๑๓} ด้วยเหตุที่ปัญญา มีความหมายและสาระสำคัญดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ พึงทราบถึงความรู้ที่จำแนกโดยพัฒนาการทางปัญญา ประเภทของการเกิดขึ้นแห่งปัญญา ความรู้ที่จำแนกโดยกิจกรรมและผลงานของมนุษย์ ความรู้ชุดเบ็ดเตล็ด ความถูกต้องของความรู้ เหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) **ความรู้ที่จำแนกโดยพัฒนาการทางปัญญา** ความรู้ที่อยู่ในขอบเขตของการฝึกอบรมสามารถแบ่งตามลำดับของการพัฒนาการหรือ ความเจริญทางปัญญา มี ๓ ทาง ดังนี้

๑.๑ สัญญา ความกำหนดได้หมายรู้ ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากการกำหนดหมายหรือจำได้หมายรู้ ซึ่งบันทึกไว้เป็นแบบเทียบเคียง และเป็นวัตถุดิบของการรู้และการคิดต่อ ๆ ไป สัญญาที่เกิดขึ้นตามปกติในกระบวนการรับรู้ อาจจะแตกต่างกันได้เป็นความรู้หลายระดับตั้งแต่รู้คลุมเครือไปจนถึงรู้ชัดเจน ตั้งแต่บางแง่ถึงรู้สมบูรณ์ รู้พลาดถึงรู้ถูกต้อง ซึ่งเป็นเพียงเรื่องการรับรู้และไม่รู้เท่านั้น จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาความรู้โดยตรง

๑.๒ ทิฐิ ความเห็น หมายถึง ความเข้าใจโดยนัยเหตุผล คือ ความรู้ที่ได้ข้อสรุปอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีความยึดถือไว้กับตัวตน อาจเป็นความรู้ที่มาจากแหล่งภายนอก แต่ได้คิดกลั่นกรองยอมรับ หรือ สรุปเข้ามาเป็นของตนเอง โดยพระสารีบุตรอธิบายไว้ในมาคันตียสูตร แสดงความหมายของคำว่า “ทิฐิ” ว่าหมายถึง สัมมาทิฐิ เท่านั้น มี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นแล้วมีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี

^{๑๑๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒/๓๔ – ๓๗.

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑๕.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

คุณ บิคามิคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมีอยู่ สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบรู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งมีอยู่ในโลก^{๑๑๔}

๑.๓ ญาณ คือ ความรู้ ญาณ หมายถึง ความหยั่งรู้ เป็นไวพจน์หนึ่งของปัญญา ความหมายเฉพาะในปัญญาที่ทำงานออกผลเป็นเรื่องๆ ญาณคือความรู้บริสุทธิ์ที่ผุดสว่างขึ้นมา เป็นความรู้ที่มองเห็นสภาวะของสิ่งนั้นๆ โดยไม่มีความรู้สึกของตนหรือ ความยึดถือตัวตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ญาณมีหลายระดับ บางครั้งเกิดขึ้นโดยอาศัยความคิดเหตุผล และไม่ขึ้นต่อความคิดเหตุผล แต่ออกไปสัมผัสกับสภาวะที่เป็นอยู่จริง^{๑๑๕} สัญญาเป็นวัตถุดิบของความรู้และความคิดต่างๆ สัญญาจึงเป็นพื้นฐานให้เกิดทวิญญู และญาณ เมื่อทวิญญู ญาณ เกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมมีการหมายรู้ตามทวิญญู หรือ ญาณนั้น จึงเกิดเป็นสัญญาใหม่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบของความรู้และความคิดอื่นต่อไปอีก ข้อแตกต่างระหว่างทวิญญู และญาณคือ ทวิญญูทำให้เกิดสัญญาที่ผิดพลาด ส่วนญาณจะช่วยให้เกิดสัญญาที่ถูกต้อง และแก้สัญญาที่ผิดพลาดได้ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง สัญญา ทวิญญู และญาณแล้ว ย่อมมีแหล่งให้เกิด ให้อาศัย รวมเรียกหลัก ๓ อย่างนี้ว่า ทางเกิดของปัญญาก็ได้ ดังต่อไปนี้

(๒) ประเภทของการเกิดขึ้นแห่งปัญญา ประเภทหรือแหล่งความรู้ ๓ อย่างที่กล่าวมา คือ สัญญา ทวิญญูและญาณ นั้น มีความสัมพันธ์กับการเกิดปัญญา ๓ ประการ คือ (สุตมยปัญญา) คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง^{๑๑๖} (จินมยปัญญา) คือ ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา (ภาวนามยปัญญา) คือ ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม^{๑๑๗} ในการทำกิจกรรมใด ๆ ของมนุษย์ จะต้องอาศัย ความรู้ ความเข้าใจ เพื่อจะได้พัฒนาให้ถูกต้องเหมาะสม และเกิดผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ จึงสรุปความรู้ในชุดจำแนกโดยกิจกรรมและผลงานของมนุษย์ เป็นลำดับ

(๓) ความรู้ที่จำแนกโดยกิจกรรมและผลงานของมนุษย์ ความรู้ชุดนี้เป็นความรู้ที่เนื่องด้วยการปฏิบัติการทางสังคม เช่น การสื่อสาร ถ่ายทอด แสวงหา เอื้ออ้าง นับถือ และที่เป็นมรดกทอดต่อกันสืบๆ มาเป็นสมบัติของมนุษย์ มี ๓ ประการ^{๑๑๘} ดังนี้

๓.๑ สุตตะ (หรือ สุตติ) ความรู้ที่ได้สดับ เล่าเรียน หรือถ่ายทอดกันมา มี ๒ ได้แก่

๑) ความรู้ที่ได้ด้วยการสดับตรับฟัง เช่น ฟังพระเทศน์ แม้แต่การศึกษาจากตำรา คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น

^{๑๑๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๔/๒๒๓ - ๒๒๔.

^{๑๑๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๔/๒๒๔. ญาณ คือ (๑) กัมมัสสกตาญาณ หมายถึง ญาณที่เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน (๒) สัจจานุโลมิกญาณ หมายถึง ญาณเกิดตามอริยสัจ ๔ (๓) อภิญญาญาณ หมายถึง ญาณคืออภิญญา ๖ และ (๔) สมาปัตติญาณ หมายถึง ญาณในสมาบัติ ๘.

^{๑๑๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๔/๒๒๔. สุตตะ ในที่นี้ หมายถึง การศึกษานวักคัสตฤศาสน์ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ อัฏฐตธรรม และเวทลละ.

^{๑๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๔๓/๒๗๑.

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๓ - ๕๔.

๒) ความรู้ที่บางศาสนา ถือว่าได้รับการเปิดเผยแจ้งدلใจ จากองค์บรมเทพ เช่น ศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่าตนได้รับถ่ายทอดโดยตรงจากพระพรหม ความรู้นี้ เรียกว่า สุตติ

๓.๒ ทิฏฐิ คือ ความเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ความเชื่อถือต่างๆ ได้แก่ ความรู้ที่ได้ลงข้อสรุปให้แก่ตนอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบด้วยความยึดถือผูกพันกับตัวตน จนเกิดเป็นสำนักเพื่อเผยแพร่ลัทธิความเชื่อของตนเอง

๓.๓ ญาณ คือ ความรู้ ความหยั่งรู้ ความรู้บริสุทธิ์ ความรู้ตรงตามมลภาวะหรือปัญหาที่ทำงานออกผลเป็นเรื่องราว หรือมองเห็นตลอดสายในด้านหนึ่งๆ ญาณเป็นความรู้ระดับสุดยอดของปัญญามนุษย์ และเป็นผลสำเร็จสำคัญของมนุษย์ ด้วยเหตุว่า ญาณ สามารถผลักดันให้มนุษย์สำเร็จขั้น โพธิญาณ ซึ่งหมายถึง ความตรัสรู้ เช่น การที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เราเรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ เป็นศัพท์เฉพาะพระองค์ นอกจากนี้ ยังมีวิธีจำแนกความรู้อย่างอื่นอีก จัดเป็นข้อปลีกย่อยลงไป คือ นำความรู้หมวดต่างๆ ในเบื้องต้นที่กล่าวแล้วนั้น มาคลุกเคล้าเข้าหมวดกัน

(๔) ความรู้ชุดเบ็ดเตล็ด ความรู้ในชุดนี้รวมแล้ว มี ๕ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) ความรู้ที่ได้จากการบอกกล่าว เล่าลือ ต่รับฟัง เล่าเรียน ถ่ายทอด
- ๒) ความรู้ที่ได้จากการคิดเหตุเหตุผล คือ ตรรก อนุมาน การตริตรองตามเหตุผล
- ๓) ความรู้ตามแบบแผนตำรา เช่น ความรู้จากพระไตรปิฎก
- ๔) ความรู้ที่พิจารณาเห็นสมหรือยอมรับเข้าเป็นทฤษฎีหรือทฤษฎีของตน
- ๕) ความรู้ที่ได้ด้วยรู้แจ้งชัดประจักษ์กับตัว คือ ความรู้ที่ได้เห็นจริง ได้รู้จริง ได้ซึ้งเหตุผลแล้ว ได้ไตร่ตรองแล้ว ได้ทำให้แจ่มชัดปรากฏชัดแล้ว^{๑๑๙}

(๕) ความถูกต้องและความผิดพลาดของความรู้ เมื่อมีการสดับฟัง หรือ เล่าเรียนในวิชาการสาขาต่าง ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลในสรรพสิ่งทั้งปวงในโลกนี้ เพื่อเป็นการป้องกันความสับสนและความเข้าใจผิดต่อความเป็นจริง พระพุทธศาสนาสอนให้มองใน ๒ ระดับ ได้แก่

๕.๑ ในแง่ของสัจจะ มี ๒ ระดับ คือ

- ๑) สมมติสัจจะ ความเป็นจริงโดยสมมติ หมายถึง การสมมติของโลกตามภาษาบัญญัติต่าง ๆ เช่น บิดา มารดา พระสงฆ์ วัด โรงเรียน เป็นต้น
- ๒) ปรมัตถสัจจะ หมายถึง ความเป็นที่เป็นปรมัตถ์ คือ จริงตามธรรมชาติของมันอย่างนั้น เช่น เมื่อแยกส่วนประกอบของคนเราออกแล้ว ก็จะเป็นธาตุ ชันธ์ อายตนะ อารก ๓๒ เป็นต้น จะเห็นว่า เป็นการแยกแยะมองอย่างความเป็นจริงของสังขารร่างกาย^{๑๒๐}

๕.๒ ในแง่ของวิปลาส คือ ความเข้าใจคลาดเคลื่อน ผิดจากความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวง หมายถึง การหลงผิด การลวงตัวเอง วางใจ วางท่าที่ ประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อโลกต่อชีวิต ต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย และเป็นเครื่องกีดกันบังตาไม่ให้เห็นสัจภาวะ มี ๓ อย่าง คือ (สัญญาวิปลาส) สัญญาคลาดเคลื่อน คือ การจำผิด (จิตวิปลาส) จิตคลาดเคลื่อน คือ คิดผิดและ (ทิฏฐิวิปลาส) ทิฏฐิคลาดเคลื่อน คือ เห็นผิด โดยจำผิด คิดผิดและเห็นผิดในลักษณะ ๔ ประการ คือ

^{๑๑๙} ข.ม. (บาลี) ๒๙/๗๒๘/๔๓๖.

^{๑๒๐} อภิ.ก. (บาลี) ๓๗/๑๐๖๒/๓๓๘.

- ๑) ในสิ่งไม่เที่ยงว่าเที่ยง
- ๒) ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข
- ๓) ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา และ
- ๔) ในสิ่งที่ไม่งามว่างาม^{๑๒๑}

เหตุปัจจัยให้เกิดการพัฒนาปัญญา

(๑) เหตุปัจจัยให้เกิดปัญญาตามนัยแห่งปัญญาสูตร คือ การอาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจารีที่น่าเคารพรัก เข้าไปไต่ถามเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธพจน์ ฟังธรรมแล้วทำความเข้าใจ และใจ มีศีล เป็นพหุสูตร บรรลภความเพียร ไม่พูดเรื่องตริจฉานกถา เห็นความเกิดและความดับแห่งเบญจขันธ์^{๑๒๒}

(๒) เหตุปัจจัยให้เกิดปัญญาตามหลักปัญญาวิมุตติธรรม ลำดับขั้นตอนการศึกษาภาคทฤษฎีและลงมือปฏิบัติตาม เริ่มตั้งแต่วางนอกไปหาวงใน คือ ผู้ฝึกฝนพัฒนาอบรมตน จะต้องอาศัยบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรก่อน แล้วตั้งจิตใจฟังธรรมะของท่าน จากนั้นก็พิจารณาใคร่ครวญไปตามกระแสแห่งธรรมะที่ฟังอยู่นั้น เมื่อฟังจบสาระได้แล้วก็นำมาปฏิบัติตามสมควรแก่ความเพียรทางจิต และปัญญาความรอบรู้ จึงเรียกรวบรวมการแห่งปัญญา นี้ว่า เป็นปัญญาวิมุตติธรรม ซึ่งมี ๔ ประการ คือ (สัปปุริสสังเสวะ) การคบหาสัตบุรุษ หรือการคบคนดี เสวนาคนดี (ธัมมัสสวนะ) การฟังคำแนะนำสั่งสอนของสัตบุรุษนั้น (โยนิโสมนสิการ) การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายหรือรู้จักคิดให้ถูกวิธี (ธัมมานุสम्मปฏิบัติ) การนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมาย^{๑๒๓}

(๓) หลักการพัฒนาปัญญาในสร้งคสูตร มีใจความว่า สร้งคดาบส เฉลยปัญหาแก่มาณพ ซึ่งมีเรื่องเกี่ยวข้องปัญญา โดยมาณพ ถามขึ้นก่อนว่า

“บุคคลในโลกนี้ จะทำอย่างไร ทำด้วยอุบายอย่างไร ประพฤติอะไร เสพอะไร จึงจะได้ปัญญา ขอท่านจงได้โปรดบอกปฏิบัติแห่งปัญญา บัดนี้ นครนทำอย่างไร จึงจะเป็นผู้มีปัญญา”

(สร้งคดาบสนั้น) จึงเฉลยปัญหาว่า

“บุคคลในโลกนี้คบหาท่านผู้รู้ทั้งหลาย ละเอียตลออ เป็นพหุสูตร ฟังเป็นนักเรียนและไต่ถาม ฟังตั้งใจคำสุภาษิตโดยเคารพ นครนทำอย่างไร จึงจะเป็นผู้มีปัญญา ผู้มีปัญญาย่อมพิจารณาเห็นกามคุณทั้งหลาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นโรค ผู้เห็นแจ้งอย่างนี้ ย่อมละความพอใจในกามทั้งหลายอันเป็นทุกข์ มีภัยอันใหญ่หลวงเสียได้ ผู้นั้นปราศจากราคะแล้ว กำจัดโทสะได้ ฟังเจริญเมตตาจิตไม่มีประมาณ งดอาญาในสัตว์ทุกจำพวกแล้ว ไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนแห่งพรหม”^{๑๒๔}

(๔) หลักธรรมที่เป็นอุปการะแก่ปัญญาในจังกิสูตร ได้กล่าวถึงคุณธรรมอุปการะ ๑๒ ข้อ โดยเป็นธรรมที่มี อุปการะมากแก่ปัญญา มีเพียง ๒ ข้อ คือ ความอดุทธาหะ เป็นธรรมมีอุปการะแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา การทรงจำธรรมไว้ มีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ^{๑๒๕}

^{๑๒๑} อด.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๔๙/๖๖.

^{๑๒๒} อด.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๒/๑๙๖ – ๒๐๐.

^{๑๒๓} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๗ – ๓๖๘.

^{๑๒๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๒ – ๘๕/๖๐๘ – ๖๐๙.

^{๑๒๕} ม.ม. (ไทย) ๔๓๔/๕๔๓ – ๕๔๖.

๘) โทษและผลกระทบของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิต

โทษอันเกิดจากการไม่ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ ไม่พัฒนากาย ไม่พัฒนาศีล ไม่พัฒนาจิต และไม่พัฒนาปัญญา ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์หลายประการแก่ผู้ไม่ได้ฝึกฝนอบรม พัฒนาดตนเองนั้นเป็นส่วนตัว คือ ปังเจกชนก็มี และเป็นผลกระทบต่อส่วนรวมแก่สังคมก็มีดังต่อไปนี้

๘.๑) โทษในการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา ๔ มีดังนี้

๑. การไม่พัฒนาด้านกาย ทำให้เกิดปัญหาด้านการบริโภคนิยม พวกวัตถุนิยมต้องอาศัยวัตถุในการเสพ ในการอิงอาศัยในชีวิตประจำวัน จนไม่เป็นอิสระ ไม่เกื้อกูลต่อการบำเพ็ญความดีเป็นอุปปรรคหรือกีดกันในการเจริญศีล เจริญจิตและเจริญปัญญา^{๑๒๖}

๒. การไม่พัฒนาด้านศีล ทำให้ปัญหาต่อตนเองและสังคม คือ ความเดือดร้อน เพราะการกระทำทางกายและวาจาเป็นเหตุให้เร่าร้อน กระวนกระวาย ไม่เป็นพื้นฐานแห่งจิตในการเจริญสมาธิภาวนาได้เลย กลายเป็นคนทุศีล ทำลายโภคทรัพย์สมบัติ ไม่มีควรรอยากคบหา และไม่มีผลดีต่อการเจริญปัญญาอีกด้วย แม้ในชาติหน้าก็ยังต้องเสวยผลบาปกรรมชั่วเพราะไม่รักษาศีลนั้นอีกโสดหนึ่ง จึงเป็นโทษทั้งในชาตินี้และโทษในชาติหน้า ดังในพระไตรปิฎกในได้แสดงโทษของการไม่พัฒนาด้านศีล ว่ามี ๕ ประการ^{๑๒๗} ได้แก่ ถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก กิตติศัพท์อันชั่วย่อมกระฉ่อนไป เข้าไปยังบริษัทใดๆ ย่อมเก้อเขิน ไม่กล้ากล้า หลงลืมสติตาย และหลังตายแล้ว ไปสู่อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เมื่อคนเราขาดศีล ล่วงเกินต่อสิกขาบทเป็นเนืองนิจ มักประพฤติดอกุศลกรรมบท มีการฆ่าสัตว์ การลักสิ่งของของคนอื่น การล่วงเกินทางประเวณี เป็นต้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ได้รับผลเสียหายหลายอย่าง ได้แก่ ความเสื่อมถอยแห่ง อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ พละ^{๑๒๘} และยังได้รับความโทษทุกข์ภัยต่อในโลกหน้าอีก ได้แก่ คือโทษคือความทุกข์ในอบายภูมิ ๔ เมื่อตายไปแล้ว^{๑๒๙}

ในปัจจุบันคนมักทำผิดศีลพบเห็นบ่อย ๆ ตามข่าวประจำวัน กรณีเช่นการผิดศีลด้านประเวณีล่วงเกินคนรักของคนอื่น เช่น ครูผู้ชายประจำวิชาสอนศีลธรรม สั่งให้นักเรียนหญิงวัย ๙ ขวบ ๓ คน นั่งหลับตาทำสมาธิในห้องเรียนแล้วกระทำอนาจารต่อเด็กทีละคน จนสำเร็จความใคร่ แล้วสั่งห้ามร้อง ห้ามขัดขึ้น ต่อมาผู้ปกครองเด็กเห็นอาการเด็กผิดสังเกต จึงสอบถามและได้ความว่าถูกครูทำอนาจาร จึงได้เข้าแจ้งความและเจ้าหน้าที่ตำรวจนำตัวไปไต่สวน และส่งฟ้องศาล โดยไม่ให้ประกันตัวและให้ออกมีโทษถึงให้ออกราชการ

๓. การไม่พัฒนาจิตภาวนา ทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจไม่มั่นคง ไม่มีคุณภาพ ไม่มีสมรรถภาพ ไม่มีสุขภาพจิตที่ดี มีแต่ความวิปริตผิดเพี้ยนในด้านจิตใจ ตกเป็นทาสแห่งความหวาดผวาทื่นตระหนก ตกใจกลัว ขาดความมั่นใจต่อการพัฒนาความดีด้านต่างๆ อีก ตามมา เช่น ขาดเมตตา ขาดกรุณา เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ จิตมักโลภจัด จิตมักโกรธจัด จิตมักประทุษร้ายชอบใช้ความรุนแรงใน

^{๑๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปน้าเขา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^{๑๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๔ - ๓๐๕.

^{๑๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๑ - ๙๘/๖๗ - ๗๒.

^{๑๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๗๒.

การแก้ปัญหา ขาดสติปัญญากำกับจิต จนกลายเป็นภัยอย่างยิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นใดในโลกนี้ เมื่อบุคคลไม่รักษาจิต ชื่อว่าไม่รักษากายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม...^{๓๓๐} ปัญหาทั้งหมดเกิดจากการไม่บังคับจิต คือไม่ฝึกฝนจิตภาวนา ไม่อบรมให้จิตมีสมาธิภาวนา เช่น สลอลามก อนาจารความทารุณโหดร้าย เป็นต้น ดังนี้ ปัญหาทุกอย่างเกิดจากการไม่ได้บังคับจิตนี้ ยุคใดหรือถิ่นใดมีการเจริญด้วยความรู้เรื่องจิต หรือการบังคับจิต มันก็ไม่มีเรื่องลามก อนาจาร เรื่องทารุณโหดร้าย เรื่องความยุติธรรม หรืออะไรทำนองนั้น ในยุคใด ถิ่นใด ไม่มีความสำรวมหรือบังคับจิตใจแล้ว มันก็มีสิ่งที่ตรงกันข้าม คือ มีความทารุณโหดร้าย มีการทำอย่างไม่เป็นธรรม มีสิ่งลามกอนาจาร^{๓๓๑}

๔. การไม่พัฒนาด้านปัญญา ทำให้เกิดปัญหาในด้านความคิด จินตนาการ ไม่สร้างสรรค์ ไม่ส่งเสริมความดีต่าง ๆ เช่น กลายเป็นคนโง่ เชื่อสิ่งใดโดยปราศจากเหตุและผลอันควรจะเชื่อถือได้ คือเชื่ออย่างงมงายไร้สาระ มีภัยมีโทษในความเชื่อ หรือทัศนคติ ความเห็นที่ตนถืออยู่นั้น เช่น เชื่อว่าทำบุญไม่ได้บุญ ทำบาปไม่ได้รับผลบาป จัดเป็นมิจฉาทิฐิ^{๓๓๒} ซึ่งตรงข้ามกับสัมมาทิฐิ และเป็นอันตรายแก่ตนและคนอื่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะไม่เชื่อต่อการทำความดีใดๆ เลย

๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องทวิจย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี โดยมีเกณฑ์คัดเลือกดังนี้

๑) เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี จำนวน ๒๕ โรงเรียน

๒) เป็นตัวแทนของโรงเรียนสหวิทยาเขต แบ่งโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จำนวน ๔ สหวิทยาเขต คือ สหวิทยาเขตเบญจมิตร สหวิทยาเขตปัญญาภิบาล สหวิทยาเขตบุรพา สหวิทยาเขตพระพุทธรูป โดยเลือกเอาสหวิทยาเขตละ ๑ โรงเรียน โดยใช้วิธีการจับสลาก ได้ตัวแทนโรงเรียนดังนี้

๒.๑ โรงเรียนประเทียวิทยาทาน

ก่อตั้งเมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยคุณหญิงประเทีย ขลทรัพย์ ได้บริจาคที่ดินสร้างอาคารเรียน เปิดทำการเรียนการสอน ครั้งแรก วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๔ รวมระยะเวลาตั้งแต่ก่อตั้งมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๔๗ ปี ปัจจุบันมีอาคารเรียน ๓ หลัง โรงฝึกงาน ๒ หลัง หอประชุม ๑ หลัง โรงอาหาร ๑ หลัง อาคารประกอบ ๓ หลัง และ หอสมุด ๑ หลัง ตั้งบนพื้นที่ ๒๖ ไร่ ๗๒ ตารางวา

ตราประจำโรงเรียนและความหมาย

รักมีสีขาว- เป็นสัญลักษณ์ของความรู้และสติปัญญา

^{๓๓๐} อด.ก. (ไทย) ๒๐/๑๑๐/๓๕๒.

^{๓๓๑} พุทธศาสนิกชน, วิปัสสนาในอิริยาบถ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘.

^{๓๓๒} ส.ช. (บาลี) ๑๗/๑๗๙ - ๑๘๐/๑๒๐.

หน้าบรรณสีแดง- หรือหน้าบรรณวิหารสีแดง แทน “วิหารแดง” ซึ่งเป็นสำนักสงฆ์ที่สร้างขึ้นด้วยอิฐสีแดง ตามประวัติความเป็นมาของอำเภอวิหารแดง

เสมาธรรมจักร- แทนเครื่องหมายของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นกระทรวงที่ให้การศึกษาแก่เยาวชน

แถบชื่อโรงเรียน- แทนชื่อคุณหญิงประเทียบ ชลทรัพย์ ผู้ก่อตั้งโรงเรียน และชื่อโรงเรียน ประเทียบวิทยาทาน

วิสัยทัศน์โรงเรียน

โรงเรียนประเทียบวิทยาทาน เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนรักความเป็นไทย ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์บนพื้นฐานความพอเพียง มีคุณภาพสู่มาตรฐานสากลและประชาคมอาเซียน

วิสัยทัศน์ตามนโยบายโรงเรียนในฝัน “พลีระบบการศึกษา สร้างโอกาสให้เด็กในอำเภอวิหารแดง”

สีประจำโรงเรียน ขาว - ม่วง

- สีขาว คือ คุณงามความดี

- สีม่วง คือ ความสามัคคี กลมเกลียว

พุทธสุภาษิตประจำโรงเรียน

“ปัญญา นรานัง รัตตมัง”

พระพุทธรูปประจำโรงเรียน

“พระพุทธรูปปัญญาวารคุณ”

อุดมการณ์ของโรงเรียน

“ชาวประเทียบมีคุณธรรม นำการพัฒนา ส่งเสริมการศึกษา ก้าวหน้าวิชาการ เชี่ยวชาญด้านอาชีพ”

ปรัชญาของโรงเรียน

“จัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ”

คติพจน์ของโรงเรียน

“ เรียนดี มีจรรยา กีฬาเด่น ”

คำขวัญประจำโรงเรียน

“ รู้หน้าที่ สามัคคี มีวินัย ใฝ่คุณธรรม ”

ต้นไม้ประจำโรงเรียน

- ต้นตะแบก หมายถึง ความหนักแน่นมั่นคง

มีความสวยงาม อ่อนช้อย

- ดอกตะแบก สีขาว-ม่วง แทนสีประจำโรงเรียน

เว็บไซต์

www.prateab.ac.th

หมายเลข - โทรศัพท์ ๐๓๖ - ๓๗๗๔๕๖

- โทรสาร ๐๓๖ - ๓๖๕๘๓๖

ที่อยู่

๒๕๙ หมู่ ๑ ถนนสุวรรณศร ตำบลหนองสรวง อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี

๑๘๑๕๐

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

- ๑) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- ๒) ซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) มีวินัย
- ๔) ใฝ่เรียนรู้
- ๕) อยู่อย่างพอเพียง
- ๖) มุ่งมั่นในการทำงาน
- ๗) รักความเป็นไทย
- ๘) มีจิตสาธารณะ

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

- ๑) ความสามารถในการสื่อสาร
- ๒) ความสามารถในการคิด
- ๓) ความสามารถในการแก้ปัญหา
- ๔.) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
- ๕) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

๑๑ คุณธรรม สำหรับครู / นักเรียนโรงเรียนประเทียวิทยาทาน

- คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ

- ๑) ขยัน
- ๒) ประหยัด
- ๓) ซื่อสัตย์
- ๔) มีวินัย
- ๕) สุภาพ
- ๖) สะอาด
- ๗) สามัคคี
- ๘) มีน้ำใจ

- คุณธรรม ๓ ประการ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

- ๑) ความพอประมาณ
- ๒) มีเหตุผล
- ๓) มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยง

๒.๒ โรงเรียนเสาให้ “วิมลวิทยานุกูล”

พระสมณวัตรวิมล (คำ มาโคธ) อดีตรองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี เจ้าอาวาสวัดสมุทประดิษฐาราม ผู้ก่อตั้งโรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกูล” นามเดิมชื่อ คำ นิลพันธ์ อุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๖๖ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ได้เป็นเจ้าคณะอำเภอเส้าไห้ และในปี พ.ศ.๒๕๑๙ได้รับประทานสมณศักดิ์เป็นพระราชคณะนามว่า “พระสมณวัตรวิมล” ท่านได้มรณภาพด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ โรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกูล” เกิดขึ้นโดยการริเริ่มและอุปถัมภ์ของพระครูวิมลสมณวัตร(อดีตเจ้าอาวาสวัดสูงและเจ้าคณะอำเภอเส้าไห้)

ท่านได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา สมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียนมัธยมในอำเภอเส้าไห้ เด็กที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้ว หากประสงค์จะเข้าศึกษาต่อ ต้องไปสมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนมัธยมในจังหวัดสระบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ พระครูวิมลสมณวัตรได้ไปปรึกษากับนายกำป็น บุญมาลิก ศึกษาธิการอำเภอเส้าไห้ในสมัยนั้น และได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นที่วัดสูง เพื่อเปิดสอนระดับมัธยมศึกษา มีชื่อว่า “โรงเรียนเส้าไห้วิทยา” กิจการของโรงเรียนเส้าไห้วิทยา เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ มีถึง ๔ ห้องเรียนคือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มี ๒ ห้องเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มี ๑ ห้องเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มี ๑ ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด ๑๑๘ คน พระครูวิมลสมณวัตรเห็นว่าจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นทุกปีและสถานที่เรียนก็ยั้งใช้ศาลาการเปรียญของวัดสูงเงินที่จะนำมาอุดหนุนก็มีจำนวนน้อยเพราะถึงจะเป็นโรงเรียนราษฎร์แต่ก็กำหนดกิจการแบบการกุศลประกอบกับปี พ.ศ. ๒๔๙๑ รัฐบาลมีโครงการที่จะจัดตั้งโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอทั่วประเทศเพิ่มขึ้นอีก ๒๑ โรง พระครูวิมลสมณวัตรจึงได้เดินทางไปติดต่อกับท่านอธิบดีกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอเปิดโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอขึ้นที่อำเภอเส้าไห้ ท่านได้อนุญาตให้โรงเรียนราษฎร์มารวมเป็นโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ

กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติตามคำขอ ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๙๑ เป็นโรงเรียนของรัฐบาล ที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาประจำอำเภอเส้าไห้ และแต่งตั้งให้ นายเหล็ก นิลเกตุ มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ นับเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอใช้ชื่อโรงเรียนประจำอำเภอเส้าไห้ (วิมลวิทยานุกูล)และเปิดสอนที่ศาลาการเปรียญวัดสูงอย่างเดิม ต่อมาได้รับเงินงบประมาณจากทางราชการ จำนวน ๑๔๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างอาคารเรียน

หลวงสวัสดิ์ศาสตรอธิบดีกรมสามัญศึกษาสมัยนั้น มาเป็นประธานวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๙๑ ได้ก่อสร้างเป็นอาคารเรียนขนาด ๕๒X๑๑ เมตร ใต้ถุนต่ำ ๖ ห้องเรียน สร้างเสร็จเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ต่อมาทางราชการได้ขออนุญาตให้เปลี่ยนนามโรงเรียนมาเป็นโรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกูล” โดยนำนามสมณศักดิ์ของท่านมาเป็นสร้อยเพื่อเป็นเกียรติแก่พระครูวิมลสมณวัตรผู้ริเริ่มและสนับสนุนตลอดมา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ โรงเรียนได้รับอนุญาตให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และเปิดชั้นต่อไปชั้นละปี จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ขยายชั้นปีที่ ๑ เป็น ๒ ห้องเรียน

พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๓ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีชั้นละ ๒ ห้องเรียน ต่อมาได้เทพื้นคอนกรีตใต้ถุนห้องเรียน กั้นห้องเรียนเพิ่มปีละ ๑ ห้องเรียนจนเต็มรูป

ต่อมา แผนการจัดการศึกษาในการจัดชั้นเรียนได้เปลี่ยนแปลง โดยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,๒,๓ เปลี่ยนมาเป็น ๕,๖ และ ๗ แทนการจัดสอนในโรงเรียนประถมศึกษา และเปลี่ยนมัธยมศึกษา ๔,๕,๖ เป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,๒,๓ เรียกมัธยมศึกษาตอนต้นสายสามัญ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ เรียกมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ ได้รับเงินงบประมาณซื้อที่ดินจำนวน ๒๓ ไร่ ๑ งาน เพื่อสร้างโรงเรียนใหม่ ซึ่งอยู่สี่แยกวัดสมุหประดิษฐาราม (สี่แยกปอกแป็ก) ตั้งอยู่ที่ ๒๘ หมู่ที่ ๒ ถนนพิชัยณรงค์สงคราม ตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (คพ.ช.) รุ่นที่ ๒

ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เมื่ออาคารโรงเรียนแห่งใหม่สร้างเสร็จเรียบร้อย จึงได้ย้ายมาอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน มีการจัดการเรียนการสอนเต็มรูปแบบต่อมา แผนการจัดการศึกษาในการจัดชั้นเรียนได้เปลี่ยนแปลง โดยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,๒,๓ เปลี่ยนมาเป็น ๕,๖ และ ๗ แทนการจัดสอนในโรงเรียนประถมศึกษา และเปลี่ยนมัธยมศึกษา ๔,๕,๖ เป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,๒,๓ เรียกมัธยมศึกษาตอนต้นสายสามัญ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ เรียกมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ ได้รับเงินงบประมาณซื้อที่ดินจำนวน ๒๓ ไร่ ๑ งาน เพื่อสร้างโรงเรียนใหม่ ซึ่งอยู่สี่แยกวัดสมุหประดิษฐาราม (สี่แยกปอกแป็ก) ตั้งอยู่ที่ ๒๘ หมู่ที่ ๒ ถนนพิชัยณรงค์สงคราม ตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (คพ.ช.) รุ่นที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เมื่ออาคารโรงเรียนแห่งใหม่สร้างเสร็จเรียบร้อย จึงได้ย้ายมาอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน มีการจัดการเรียนการสอนเต็มรูปแบบ

ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ โรงเรียนได้จัดซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีกจำนวน ๑๑ ไร่ ๕๓ ตารางวา

สภาพปัจจุบัน

โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล” ขึ้นอยู่กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต ๔สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล” ได้ผ่านการประเมินและรับรองมาตรฐานคุณภาพ สมศ.จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน) ครั้งแรก เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๖ และ ครั้งที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๙ ในปีการศึกษา ๒๕๕๐ ได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ ประเภทที่ ๑ ด้วยโรงเรียนตระหนักถึงบทบาทสำคัญต่อการให้บริการชุมชนการพัฒนาในด้านการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๕๘ และตามนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้เยาวชน ประชาชนเล่นกีฬาออกกำลังกายเพื่อสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โรงเรียนจึงจัดให้มีโครงการระดมทรัพยากรจัดซื้อที่ดินระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ถึงเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดสร้างสนามกีฬามาตรฐาน อาคารพลศึกษา อาคารประกอบแหล่งเรียนรู้และสถานที่พักผ่อน วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๐ โรงเรียนได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีก ๒๒ ไร่ ๓ งาน ๖๒ ตารางวา รวมเป็นเนื้อที่ทั้งหมด ๕๗ ไร่ ๑ งาน ๑๕ ตารางวา มีอาคารเรียน ๔ หลัง โรงฝึกงาน ๓ หลัง หอประชุม ๑ หลัง อาคารปกรอง ๑ หลัง ห้องอินเทอร์เน็ต ๑ หลัง ห้องสหกรณ์และห้องแผนงาน ๑ หลัง อาคารพลศึกษา ๑ หลัง อาคารศิลปะ ๑ หลัง ห้องสุขานักเรียนรวม ๗ หลัง บ้านพักครู ๗ หลัง และบ้านพักลูกจ้างประจำ ๒ หลัง

๒.๓ โรงเรียนแก่งคอย

พ.ศ.๒๔๙๔ ตั้งโรงเรียน โดยอาศัยเรียนกับวัดแก่งคอย มีนายฉ่ำ ทองคำ ทำหน้าที่รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่

พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้งบประมาณก่อสร้างอาคารเรียน จำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่นบาทเปิดอาคารใต้ถุนสูง ๔ ห้องเรียน ในที่ดิน ๖ ไร่ ซึ่งพระพายัพพิริยกิจ ยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของ กรมวิสามัญศึกษา (อาคารหลังที่ได้รับอนุมัติให้รื้อถอน พ.ศ.๒๕๑๕)

พ.ศ.๒๔๙๗ พระ พายัพพิริยกิจยกที่ดินให้ ๑๒ ไร่ ตัดถนนสุดบรรทัด และถนนอุไรรัตน์ ประชาชนบริจาคซื้อ อีกประมาณ ๑๐ ไร่ ๒ งาน จอมพล ป. พิบูลสงคราม บริจาคหนึ่งแสนบาท จัดสร้างอาคารขนาด ๘

ห้องเรียน แบบ ป. มาลากุล ใต้ถุนสูง บ้านพักครู ๔ หลัง บ้านพักภารโรง ๑ หลัง ซึ่งต่อมาใช้เป็นอาคารเรียนของโรงเรียนแก่งคอยประชาศึกษา (โรงเรียนราษฎร์มูลนิธิ) ในความอุปการะของ สมาคมวัฒนธรรมฝ่ายหญิงจังหวัดสระบุรี

พ.ศ.๒๕๐๕ พระ พายัพพิริยกิจเสนอที่ดินติดถนนอุไรรัตน์ เขตติดต่อทางรถไฟให้ ๑๒ ไร่ เพื่อแลกเปลี่ยนกับที่ดินจำนวน ๖ ไร่ ของโรงเรียนแก่งคอยเดิม กรมวิสามัญศึกษาได้จัดสรรงบประมาณให้สองแสนบาท สมทบ แต่ไม่อาจดำเนินการต่อไปได้ จึงคืนเงินให้กรมวิสามัญศึกษาไป

พ.ศ.๒๕๐๙ จังหวัด ได้พิจารณากับกรมวิสามัญศึกษา เพื่อรวมกิจการระหว่างโรงเรียนแก่งคอย กับโรงเรียนแก่งคอย ประชาศึกษา (โรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์) และได้ย้ายมาเรียนรวมกัน ที่อาคารของ โรงเรียนแก่งคอยประชาศึกษา ซึ่งมีเนื้อที่ ๒๒ ไร่ ๒ งาน โฉนดหมายเลขที่ ๒๖๖๕ , ๖๑๒ และ ๕๔๖ รวม ๓ ไร่ เกือบที่สรรพากร จังหวัดสระบุรี

พ.ศ.๒๕๑๑ กรม วิสามัญให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม แบบ ๒ (คมส.๒) รุ่น ๒ ได้งบประมาณก่อสร้างบ้านพักครู สถานเพาะชำ โรงฝึกงานการช่างเกษตร ห้องสมุด และอาคารเรียนชีวเกษตร

พ.ศ.๒๕๑๒ สร้างอาคารคหกรรม บ้านพักภารโรง ห้องประชุมและโรงอาหาร

พ.ศ.๒๕๑๓ ได้รับคัดเลือกเข้าโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบท (คมช.) รุ่น ๗

พ.ศ.๒๕๑๔ สร้างบ้านพักครู อาคารอุตสาหกรรมศิลป์

พ.ศ.๒๕๑๕ สร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น ๘ ห้องเรียน ได้รับการยกฐานะเป็นโรงเรียนชั้นเอกผู้บริหารปรับขยาย จากครูใหญ่เป็นอาจารย์ใหญ่

พ.ศ.๒๕๑๖ ที่ดิน ของโรงเรียนจำนวน ๒๒ ไร่ ๒ งาน ขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างบนที่ดิน ทั้งหมด ๑๙ รายการ เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม หมายเลข ๓๙๖๘๑

พ.ศ.๒๕๑๗ ก่อตั้งสมาคมครู-ผู้ปกครอง-ศิษย์เก่าโรงเรียนแก่งคอย จัดทะเบียนเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๗

พ.ศ.๒๕๑๙ สร้างบ้านพักครู ๒ หลัง และต่อเติมอาคารเรียน ๒๑๖ จำนวน ๘ ห้องเรียน

พ.ศ.๒๕๒๐ กระทรวงศึกษาธิการ อนุมัติให้เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ.๒๕๒๒ ได้รับรางวัลพระราชทานประจำปีการศึกษา ๒๕๒๒ เขตการศึกษา ๖

พ.ศ.๒๕๒๓ สร้างอาคารเรียน ๓ ชั้นแบบ ๓๑๘ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๒๕ ได้งบประมาณจังหวัดจากผู้แทนราษฎร สร้างถึงแก่น้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก

พ.ศ.๒๕๒๗ สร้างโรงฝึกงานแบบ ๑๐๒/๒๗ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๒๘ สร้างโรงฝึกงานแบบ ๑๐๒/๒๗ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๒๙ สร้างอาคารเรียน แบบ ๒๑๖ ล จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๓๐ ได้รับการพิจารณาให้เป็นโรงเรียนผู้นำการใช้หลักสูตรรุ่นที่ ๓ ของกรม

วิชาการ

พ.ศ.๒๕๓๒ สร้างหอประชุมเอนกประสงค์แบบ ๑๐๐/๒๗ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๓๕ สร้างอาคารเรียนแบบ ๒๑๖ ล (ปรับปรุง ๒๙) จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ.๒๕๓๖ ได้รับประกาศนียบัตรเพื่อแสดงว่าโรงอาหารได้มาตรฐานการสุขาภิบาลอาหาร ระดับ ดีมาก ของกรมอนามัย

พ.ศ.๒๕๓๗ ได้รับเกียรติบัตร โรงเรียนจัดบรรยากาศการเรียนรู้ดีเด่น (โรงเรียนขนาดใหญ่) ปีการศึกษา ๒๕๓๖ เขตการศึกษา ๖

พ.ศ.๒๕๓๙ ได้ รับเกียรติบัตร โรงเรียนจัดบรรยากาศการเรียนรู้ดีเด่น (โรงเรียนขนาดใหญ่) ปีการศึกษา ๒๕๓๘ เขตการศึกษา ๖ หอสมุดโรงเรียนได้รับการคัดเลือกเป็นห้องสมุดดีเด่น จังหวัดสระบุรี เข้าร่วมโครงการโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา

พ.ศ.๒๕๔๐ ได้รับรางวัลชมเชยในการส่งโรงเรียนเข้าประกวดเพื่อขอรับรางวัลพระราชทาน จากกระทรวงศึกษาธิการได้รับคัดเลือกเป็นห้องปฏิบัติการศิลปศึกษาดีเด่น เขตการศึกษา ๖ พ.ศ.๒๕๔๓ ร่วมกับสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัย (ในพระบรมราชูปถัมภ์) เปิดสอนนักศึกษาระดับอนุปริญญา และปริญญาตรี

พ.ศ.๒๕๔๔ สร้างรั้วและป้ายชื่อโรงเรียน โดยการสนับสนุนจากสมาคมครู-ผู้ปกครอง-ศิษย์เก่าโรงเรียนแก่งคอย

พ.ศ.๒๕๕๐ ได้รับการยอมรับว่าเป็นโรงเรียนยอดเยี่ยม จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ)

พ.ศ.๒๕๕๒ ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนมาตรฐานสากล (World-Class Standard School)

พ.ศ.๒๕๕๔ นายพชร จันทศิริ ได้รับโล่เยาวชนดีเด่นระดับประเทศ จาก นายชินวรณ์ บุญยเกียรติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ.๒๕๕๕ -ได้ รับรางวัลชนะเลิศ เหรียญทองอันดับ ๑ ระดับประเทศ การแข่งขันชนะเลิศทำอาหารคาวหวาน เพื่อสุขภาพประเภทเส้น ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

- นายยุทธพงศ์ นิมดิษฐ์ ได้รับโล่เยาวชนดีเด่นระดับประเทศ จากนายวรวัจน์ เอื้ออภิญญกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

- นางสาวพรพิมล สดมี ได้รับรางวัลเหรียญทองอันดับ ๑ ระดับประเทศ กีฬาเทเบิลเทนนิส ประเภททีมหญิงในการแข่งขันกีฬานักเรียนนักศึกษาแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๕ "อุบลราชธานีเกมส์"

-ได้รับเกียรติบัตร สถานศึกษาพอเพียงที่เป็นแบบอย่างการจัดกระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พ.ศ.๒๕๕๖ -สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗ รอบ พระชนมพรรษา วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๖

๒.๔ โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม

โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม ก่อตั้งโดยพระปลัดบุญเจ้าอาวาสวัดศาลาแดงเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยใช้ชื่อว่า โรงเรียนวัดศาลาแดงและใช้ศาลาการเปรียญหลังเก่าของวัดศาลาแดงเป็นสถานที่เรียนเปิดสอนในระดับชั้นมูลศึกษาถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ซึ่งพระปลัดบุญได้ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ โรงเรียนวัดศาลาแดงควบคู่กับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศาลาแดงไปด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ โรงเรียนวัดศาลาแดงได้ย้ายที่ตั้งไปยังวัดศรีบุรีรัตนาราม(วัดปากเปรี้ยว) และได้รับเงินบริจาคจากประชาชนในการสร้างอาคารเรียน ๑ หลัง และเปลี่ยนชื่อโรงเรียนตามสถานที่ตั้งว่าโรงเรียนวัดปากเปรี้ยว ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ยกฐานะโรงเรียนปากเปรี้ยว เป็นโรงเรียนประจำจังหวัด และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดสระบุรี หรือเรียกว่า โรงเรียนสระบุรี

และแยกนักเรียนหญิงออกไปตั้งเป็น โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสระบุรี ซึ่งต่อมาคือโรงเรียนสหทัยหญิงในปี พ.ศ. ๒๔๘๑โรงเรียนสระบุรีได้ย้ายสถานที่ตั้งซึ่งมีความคับแคบไปยังสถานที่แห่งใหม่ (ปัจจุบันคือที่ตั้งของวิทยาลัยอาชีวศึกษาสระบุรี) ทำการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาและขยายถึงระดับชั้น เตรียมอุดมศึกษาต่อมาโรงเรียนได้รับการบริจาคที่ดินแห่งใหม่จาก

พลตำรวจเอกประมาณ อติเรกสารและที่ดิน เพิ่มเติมจากกรมการศาสนา รวม ๓๑ ไร่ ๙๔ ตารางวาและได้รับการก่อสร้างอาคารเรียนจากกรมการศาสนา เป็นตึกสองชั้นหลังคาทรงไทย จำนวน ๓๒ ห้องเรียน ซึ่งโรงเรียนสระบุรีได้ย้ายสถานที่ไปยังที่ดินบริจาค

เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ กระทรวงศึกษาธิการได้รวมโรงเรียนสระบุรีเข้ากับโรงเรียนสหทัยหญิง และใช้ชื่อว่า โรงเรียนสระบุรีวิทยาคมโดยจัดการเรียนการสอนแบบสหศึกษา

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฺฒโน)^{๑๓๓} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาใน ๔ มิติตามหลักปรัสุทธิตีล ๔ ประกอบด้วย ๑) อาชีวปรัสุทธิตีล หรือ การทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต หลีกไกลจากการทุจริต ๒) อินทรีย์สังวร หรือ การพัฒนาพฤติกรรมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มีการสำรวมระวัง ๓) ปาฏิโมกขสังวร หรือการอยู่การอยู่ร่วมกันโดย

^{๑๓๓} พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฺฒโน), “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

การยึดถือกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ จรรยาบรรณ วิชาชีพ ฯลฯ ๔) ปัจจัยปัจเจกเฉพาะ หรือการพัฒนาพฤติกรรมในการเสพ การบริโภคอย่างมีสติ มีความพอดีและพอเพียง

พระมหาธฤติ วิโรจน์^{๑๓๔} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนาที่จะให้มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ควรมีการบูรณาการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ)^{๑๓๕} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาค และระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนด และมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่พักพิงในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดทำงบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

บุญส่ง หาญพานิช^{๑๓๖} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอ เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการ ด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้พัฒนานวัตกรรมองค์กร พัฒนาฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบัน

---

^{๑๓๔}พระมหาธฤติ วิโรจน์, “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

^{๑๓๕}พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

^{๑๓๖}บุญส่ง หาญพานิช, “รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาอุดมศึกษา)*, (ครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

และพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมินคือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบันด้านยุทธศาสตร์

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้พอสรุปได้ว่าการสร้างรูปแบบ (Model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษา องค์ความรู้ (intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนรูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม พบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมไว้มากมาย ดังนี้

วีรชัย อนันต์เธียร^{๑๓๗} ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย” ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับเยาวชน ได้แก่ หลักเบญจศีล อริยสัจ ๔ มรรค พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ผู้วิจัยได้ค้นพบแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาเยาวชน ๔ แผน คือ แผนกลยุทธ์ด้านการอยู่ร่วมกับเพื่อน และบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข แผนกลยุทธ์ด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกด้านจริยธรรมของเยาวชนและค่านิยมที่ถูกต้อง แผนกลยุทธ์ด้านการปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมและกฎกติกาของสังคม และแผนกลยุทธ์ด้านการสั่งสอนให้มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ดี

พันโท เอนก คงขุนทด^{๑๓๘} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ ตามแนวความคิดของท่านพุทธทาสในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า ในการวางแผนงาน / โครงการเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มุ่งเน้นการพัฒนาจริยธรรม ด้านเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ด้านเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ด้านเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และด้านเป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญและสายอาชีพ ๒. ในการเรียนการสอนครูผู้สอนพึงให้ความสำคัญด้านเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ด้านเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ และ ด้านเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน โดยกำชับหรือปลูกฝังให้นักเรียนเห็นคุณค่าของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และเพื่อน เพื่อยกระดับจริยธรรมของนักเรียนให้สูงขึ้น ๓. ในการวิจัยด้าน

^{๑๓๗}วีรชัย อนันต์เธียร, “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก.

^{๑๓๘}พันโท เอนก คงขุนทด, “การศึกษาปัญหาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ ตามแนวความคิดของท่านพุทธทาสในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

คุณธรรมและจริยธรรมที่เกี่ยวกับแนวความคิดของท่านพุทธทาส ควรทำวิจัยเพื่อศึกษาการสร้างชุดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวกับแนวความคิดของท่านพุทธทาส ใช้เป็นองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของท่านพุทธทาสด้าน คุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานเดียวกันต่อไป

พระวิสุทธิกัทรธาดา, ดร. และคณะ^{๑๓๙} ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน : กรณีศึกษากลุ่มจ๊กสาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญในการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อให้เกิดผลต่อกลุ่มอาชีพจ๊กสานและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งทำให้เกิดมิติของการเผยแผ่หลักคำสอนต่อบุคคลในสังคมและชุมชน ที่ช่วยส่งเสริมให้เข้าถึงหลักธรรมได้โดยง่าย โดยเฉพาะการสอนเรื่องหลักธรรมที่ภูมิคุ้มกันมีกตลประโยชน์ ๔ และ/หรือหลักของความพอเพียงเป็นเรื่องที่คนทั่วไปมักตกอยู่ในความประมาทในการดำเนินชีวิต แต่ในโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ได้จัดชุดกิจกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ได้ผลเชิงประจักษ์ และมีความสมบูรณ์ในกิจกรรมทุกชุด ค่าเฉลี่ยระดับคะแนนเพิ่มขึ้น หลังเข้าร่วมกิจกรรมในระดับมาก

วัลลภา จันทรเพ็ญ^{๑๔๐} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวความคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิด การปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การดำเนินกิจกรรมของรูปแบบที่ ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล การดำเนินกิจกรรมในระยะทดลอง มีการให้ความรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่อง การจัดการความคิดความเข้าใจ ทักษะการคิดเพื่อควบคุมตนเองด้วยเทคนิคการปรับพฤติกรรมทางปัญญา การเขียนโครงการช่วยเพื่อน การชักชวนซ้ำ การให้ข้อมูลป้อนกลับและเสริมแรงทางบวก ๒. ผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวความคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา ๒.๑ นักศึกษากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมจริยธรรมในระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ๒.๒ นักศึกษากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมจริยธรรม แตกต่างจากนักศึกษากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

^{๑๓๙} พระวิสุทธิกัทรธาดา, ดร.,และคณะ, “การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน: กรณีศึกษา กลุ่มจ๊กสาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๑๔๐} วัลลภา จันทรเพ็ญ, “รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรม ของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวความคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

สุมาลี กาญจนชาติรี^{๑๔๑} ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิซึม” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. คุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ ตามแนวคอนสตรัคติวิซึมประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ คือ การกำกับตนเอง ทักษะทางสังคมและทักษะในการสืบสอบ ๒. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน ระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิซึมประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เกิดความขัดแย้งทางปัญญา นักเรียนเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่เป็นผลจากความรู้นี้เดิม กับข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่ไม่สอดคล้องกัน ๒) แสวงหาคำตอบ นักเรียนจัดกลุ่มและดำเนินการค้นหาคำตอบ เพื่อลดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น ๓) ตรวจสอบความเข้าใจ นักเรียนสร้างความรู้ของตนเองผ่านการเจรจาต่อรองทางสังคม ๔) ใช้ความรู้ที่เรียนมา นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มาใช้ในบริบทอื่นๆ ๓. นักเรียนมีพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะในการสืบสอบส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุง ส่วนพฤติกรรมที่แสดงทักษะทางสังคมอยู่ในระดับพอใช้ ทั้งก่อนและหลังการเรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ๔. นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะสังคมและทักษะในการสืบสอบสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

เสถียร วิพรหมหาและคณะ^{๑๔๒} ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระธรรมวิทยากรกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่ความพร้อมของพระธรรมวิทยากรในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสูดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความพร้อมด้านความรู้ ความพร้อมด้านประสบการณ์การสอนและความพร้อมด้านเงื่อนไขเวลาการสอนต่อสัปดาห์ปัจจัยด้านโรงเรียนที่ทำการสอนเกื้อหนุนพระธรรมวิทยากรในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสูดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การยอมรับของนักเรียน การยอมรับของครู การยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา และการยอมรับของพระสังฆาธิการ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลางโดยแยกเป็น บทบาทการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรพบว่าพระธรรมวิทยากรที่พุทธศาสนาได้เตรียมการสอนมากที่สุดการวัดผลประเมินผลการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน รองลงไปเป็นลำดับพระธรรมวิทยากรที่สอนวิชาเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรการเรียน

^{๑๔๑}สุมาลี กาญจนชาติรี, “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิซึม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**, (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ก.

^{๑๔๒}เสถียร วิพรหมหาและคณะ, “บทบาทของพระธรรมวิทยากรกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ก-ข.

ญาณภัทร ยอดแก้วและ แพรวภัทร ยอดแก้ว^{๑๔๓} ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่าง การเปิดรับข่าวสาร ความรู้กับทัศนคติต่อประชาคมอาเซียนของพระธรรมวิทยากร” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิทยากร มีการเปิดรับข่าวสาร อยู่ในระดับมาก มีความรู้ อยู่ในระดับ ปานกลางและมี ทัศนคติต่อประชาคมอาเซียนอยู่ในระดับดี และ๒) การเปิดรับข่าวสารและ ความรู้มีความสัมพันธ์ ทางบวกกับทัศนคติต่อประชาคมอาเซียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แซ่หลี่)^{๑๔๔} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิก คุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร” ผลการวิจัยพบว่า

๑) พระธรรมวิทยากรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา โดยมีบทบาทสำคัญ ๙ ประการคือ ๑. ให้คำปรึกษาแก่นักศึกษา ๒. จัดสนทนาธรรมเป็นประจำ ๓. มีการอบรมเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ ๔. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ๕. ร่วมกับ สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี ๖. จัดทำทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๗. พัฒนาเครื่องมือใน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ๘. จัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม และ ๙. มีการประเมินผล กลุ่มเป้าหมายร่วมกับสถานศึกษา โดยบูรณาการกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลัก ไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ หลักอหิคาต ๔ และหลักภวนา ๔ มาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้วย

๒) สภาพปัญหาและอุปสรรคในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุค ใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร ใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = 0.510) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ใน ระดับมากทุกด้าน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุค ใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร พบว่า พระธรรมวิทยากรสามารถนำกิจกรรมไปใช้กับนักเรียน นักศึกษาได้เป็นบางกลุ่มเท่านั้น ไม่ สามารถปรับใช้กับนักเรียน นักศึกษาทุกกลุ่มได้ จึงควรปรับปรุงรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับ พฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษาทุกกลุ่มโดยการนำชุมชน ผู้ปกครอง และสถานศึกษา มาช่วย สนับสนุนบทบาทของพระธรรมวิทยากรด้วย

^{๑๔๓} ญาณภัทร ยอดแก้วและ แพรวภัทร ยอดแก้ว, “ความสัมพันธ์ระหว่าง การเปิดรับข่าวสาร ความรู้กับ ทัศนคติต่อประชาคมอาเซียนของพระธรรมวิทยากร”, รายงานการวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติและ นานาชาติ SMARTS ครั้งที่ ๓, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑๔-๔๒๔.

^{๑๔๔} พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แซ่หลี่), ผศ.ดร. “รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับ วัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒): ๕๙-๗๐.

๓) กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร พบว่ามี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการป้องกัน (Prevention) ๒) รูปแบบการปรับปรุง (Improvement) ๓) รูปแบบการเปลี่ยนแปลง (Change) และ ๔) รูปแบบการพัฒนา (Development) ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา (School) ชุมชน (Community) และผู้ปกครอง (Parent) โดยร่วมกันดำเนินการดังนี้คือ ๑) สร้างภูมิคุ้มกันด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ๒) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษากลุ่มเสี่ยงให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ๓) ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษากลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรม และ ๔) เสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาร่วมกับ หน่วยงาน สถานศึกษา และชุมชน

สรุปได้ว่า สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ควรร่วมกันพัฒนาจริยธรรม สำหรับเยาวชน โดยสถาบันครอบครัวควรมีหน้าที่ในการให้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการดูแลพฤติกรรมของเยาวชนที่บ้าน ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ในการขัดเกลาแนะเรื่องของศีล ๕ ส่วน สถาบันการศึกษา ควรอบรมด้านจริยธรรมให้กับเยาวชนนอกจากการให้การศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนได้มีจริยธรรมขั้นพื้นฐานและจริยธรรมตามหลักศาสนา โดยการประสานกับทางสถาบัน ศาสนา สำหรับสถาบันศาสนาซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาจริยธรรมต้องทำบทบาทดังกล่าวให้สมบูรณ์ โดยการส่งพระธรรมวิทยากรไปร่วมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับการปลูกฝังศรัทธา

พระครูโพธิสุตาท^{๑๔๕} ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการปลูกฝังศรัทธาบนฐานของปัญญา ด้วยกระบวนการการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการปลูกฝังศรัทธาและปัญญาตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในสังคมไทย และ ๓) เพื่อนำเสนอการปลูกฝังศรัทธาและปัญญาด้วยกระบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา มีระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การปลูกฝังศรัทธาและปัญญาตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นต้องมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นบาทฐาน มีทางที่เกิดจากปัญญาทั้ง ๓ ทางคือ ๑) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง ๒) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด และ ๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรม และปัญญาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ด้วยหลักการเข้าหากัลยาณมิตร คือ ๑) ปิโย เป็นที่รัก ๒) ครุ หนักแน่นน่าเคารพ ๓) ภาวนียो น่าเทิดทูน ๔) วัตตาจะ เป็นผู้ฉลาดในการสอน ๕) วจนิกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้สามารถสอนได้ลึกถ้ำ และ ๗) โน

^{๑๔๕}พระครูโพธิสุตาท, “กระบวนการปลูกฝังศรัทธาบนฐานของปัญญา ด้วยกระบวนการการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๕, (กันยายน – ตุลาคม ๒๕๖๒): ๑๔๒๒.

จัญฐานะ นินโย ชะเย ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม และทางที่เกิดของศรัทธาพบว่า คือพระพุทธรูปเจ้า ตถาคต โพธิสัตว์ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้า โดยรวมหลักการศรัทธา ๔ อย่างคือ ๑) เชื่อกรรมการกระทำอย่างไรได้อย่างนั้น ๒) เชื่อผลของการกระทำว่าทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ๓) เชื่อว่ากรรมของเฉพาะตนใครทำใครได้ และ ๔) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้า ว่าท่านเป็นผู้รู้จริงถูกต้อง และบอกทางถูกต้องให้กับชาวโลก

ธนดล ภูชนะศิริ^{๑๔๖} ได้วิจัยเรื่อง ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาคของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่งในภาคกลาง มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่วัดแห่งหนึ่งในภาคกลาง ว่าเหตุใดจึงมีผู้เลื่อมใสศรัทธาเดินทางมาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นวัดที่มีรายได้จากการบริจาคทรัพย์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ผ่านตัวแปรหลักสามตัว ได้แก่ ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาค ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การศึกษาจากเอกสารและสื่อประชาสัมพันธ์ที่ได้รับจากทางวัด รวมถึงการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวกับวัดผ่านสื่อสังคมออนไลน์เฟสบุ๊ค ผลการวิจัยพบว่า “ความประทับใจและความศรัทธา” ทั้งจากความสะอาด ความเป็นระเบียบ การบริหารความสะอาด สังคมและบรรยากาศภายในวัด ความเคร่งครัดในการรักษาศีลของพระสงฆ์ และภาวะผู้นำของบุคคลสำคัญของวัด โดยเฉพาะเจ้าอาวาสว่ามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกมาปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ ความประทับใจและความศรัทธา ก็ยังมีผลต่อการตัดสินใจบริจาคทรัพย์ และยังช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรม รวมถึงการช่วยส่งเสริมความสำเร็จทั้งต่อหน้าที่การงานและการเงินของผู้ปฏิบัติธรรม

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย

ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ , กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ได้แก่ (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์ (๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง^{๑๔๗}

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ กระบวนการปลูกฝังศรัทธาในเยาวชน ได้แก่ (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)^{๑๔๘} (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)^{๑๔๙}

^{๑๔๖}ธนดล ภูชนะศิริ, “ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาคของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่งในภาคกลาง”, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๓๗.

^{๑๔๗}กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือ แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.moe.go.th/jarawporn/principles.doc, [๑ มกราคม ๒๕๖๒].

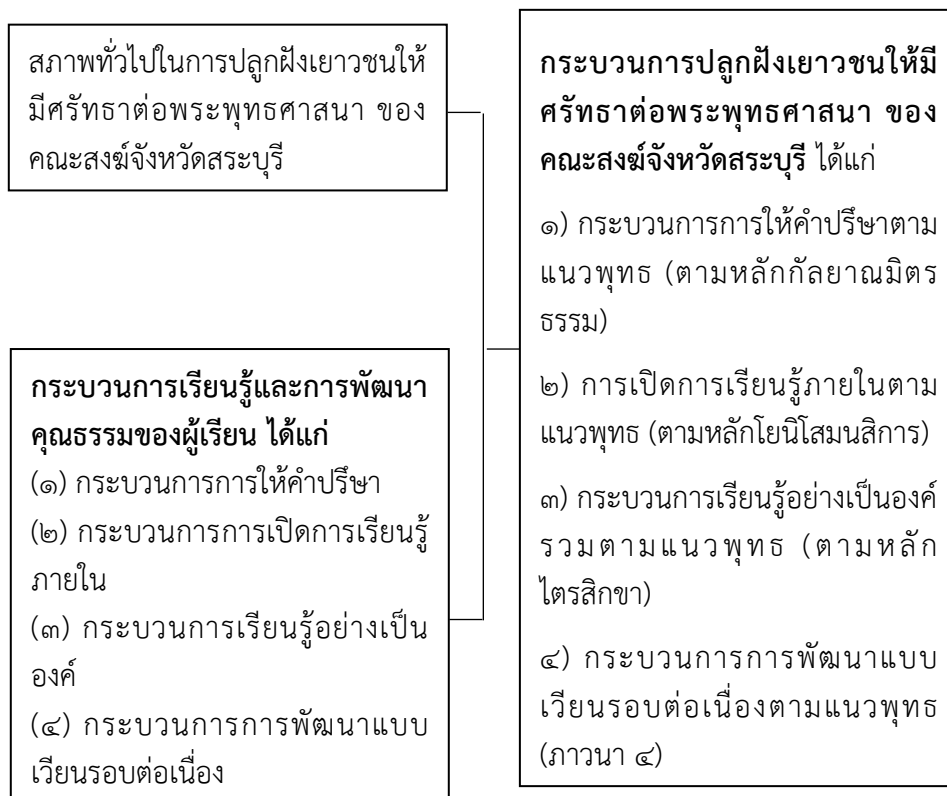
^{๑๔๘}อง.สศตต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

^{๑๔๙}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖-๑๓๗/๓๔.

(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)^{๑๕๐} (๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)^{๑๕๑}

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดและทฤษฎี ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๕๐}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๑๕๑}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี" การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยใช้รูปแบบ การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. เชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่ม ครู และนักเรียน ได้ประชากรประมาณ ๑๐,๖๖๒ คน และได้กำหนดขนาดตัวอย่างจากการหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยนำไปกำหนดหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) การคำนวณหาขนาด/จำนวนตัวอย่างในที่สามารถรู้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๘๕ คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ในการแจกแบบสอบถาม

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก

(In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) เพื่อให้ได้กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ที่มีความสมบูรณ์ ดังนี้

๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วยกลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มข้าราชการ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปและกลุ่มเป้าหมาย ที่มีส่วนร่วมในแนวทางกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี จำนวน ๑๘ รูปหรือคน

๑.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูป/คน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ได้แนวทางกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ที่มีความสมบูรณ์

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ก. เชิงปริมาณ

๑) ประชากร (Population) จากการวิจัยเชิงปริมาณ คือ นักเรียน รวมทั้งสิ้น ๑๐,๖๖๒ คน^๑ที่มีสถิติในการสอบผ่านมากที่สุด ในเขตอำเภอนั้น

๒) กลุ่มตัวอย่าง (Population Sample) มาจากการใช้สูตรสำเร็จรูป โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๘๕ คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แสดงจำนวนประชากรและกลุ่ม ตัวอย่างตามตาราง ๓.๑ มีรายละเอียด ดังนี้

ก. ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) กลุ่มตัวอย่างได้มาจาก ครูและนักเรียนทั้งหมด จำนวน ๑๐,๖๖๒ คน ที่ได้จากสูตรของ Taro Yamane ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

---

^๑สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี, สถิติจำนวนครูและนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ จังหวัดสระบุรี, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้
 n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
 ประชากรทั้งหมด/คน เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ กลุ่มตัวอย่าง
 N คือ กลุ่มประชากร
 e คือ เปอร์เซนต์ความคลาดเคลื่อนที่ระดับ ๐.๐๕
 e^2 คือ ๐.๐๐๒๕

$$N = ๑๐๖๖๒$$

$$e = ๐.๐๕$$

$$e^2 = ๐.๐๐๒๕$$

$$\text{ดังนั้น } n = \frac{๑๐๖๖๒}{๑ + (๑๐๖๖๒ \times ๐.๐๐๒๕)}$$

$$n = \frac{๑๐๖๖๒}{๑ + ๒๖.๖๕๕}$$

$$n = \frac{๑๐๖๖๒}{๒๗.๖๕๕}$$

$$n = ๓๘๕$$

จำนวนกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๓๘๕ คน

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ โดยมีประชากร จำนวน ๑๔,๙๑๑ คน จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๘๕ คน ตามสัดส่วนของจำนวนประชากร

ข. วิจัยการสุ่มตัวอย่าง

๑) หาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ พระสงฆ์ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละวัด ด้วยการเปรียบเทียบสัดส่วนตามสูตร

$$\frac{N_1 \times n}{N}$$

$$N_1$$

$$\text{จำนวนตัวอย่างในแต่ละชั้น} = \frac{\text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด} \times \text{จำนวนประชากรในแต่ละชั้น}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}}$$

จากสูตรจะได้ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นของ) โดยมีประชากร คือ นักเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดสระบุรี จำนวน ๑๐,๖๖๒ คน ตามสัดส่วนของจำนวนประชากร รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่	จำนวนประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม	๓,๕๗๙	๑๒๙
โรงเรียนเสนาห์ วัฒนวิทยานุกูล	๒,๖๒๔	๙๕
โรงเรียนประเทียวิทยาทาน	๑,๖๕๐	๖๐
โรงเรียนแก่งคอย	๒,๘๐๙	๑๐๑
รวม	๑๐,๖๖๒	๓๘๕

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกจาก กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มข้าราชการ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปและกลุ่มเป้าหมาย ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ที่ใช้เป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาถึงกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี จากผู้เชี่ยวชาญใน

^๒ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปญโญ, ดร., ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (เชียงใหม่: บริษัท ประชากรธุรกิจ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี รวมทั้งสิ้น ๑๘ รูปหรือคน ได้แก่

กลุ่มพระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส)

๑) พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฒโน ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร (เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี)

๒) พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมธ ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระพุทธราย (รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี)

๓) พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวิฑฒโน) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา (รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี)

๔) พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวิโร) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม (ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี)

๕) พระวิสุทธโสมณ (ประโยชน์ สุขุมโล) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร (เจ้าคณะอำเภอเสาไห้)

๖) พระครูพิสนท์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี (รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท)

กลุ่มพระสงฆ์

๑) พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร (เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ)

๒) พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน), ดร. ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดดอนทอง (เจ้าคณะอำเภอดอนพุด)

๓) พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาถ) ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร (เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก)

๔) พระครูภาวนาพิลาส (วัชรชัย อินทวิโส) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเขาวง (ถ้าพระนารายณ์)

๕) พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธิธมโม), ผศ.ดร. ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดซับชะอม

๖) พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวิโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม (เจ้าคณะอำเภอหนองโดน)

กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และนักเรียน

๑) นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา

- ๒) นายทวน เทียงเจริญ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสริก”
- ๓) นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน
- ๔) นายกมล เพ็ญพุ่ม ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา
- ๕) นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง ครูชำนาญการ หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกูล”
- ๖) นายธนบดี ชัยนิธิกรรณ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียนสระบุรีวิทยาคม

เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
๒. พระมหาวิชาญ สุวิชาโน ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและพัฒนาการฝึกอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระมหาจินตวัฒน์ จารุวฑฺฒโน เจ้าคณะตำบลไม้ตัด เจ้าอาวาสวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี
๔. พระชาญณรงค์ ฐิตญาโณ วัดแก่งขนุน จังหวัดสระบุรี
๕. พระครูวิสุทธิสีกาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี
๖. พระครูพิศิษฐ์ประจนาถ, ดร. รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา
๗. พระเอกลักษณ์ อชิโต, ดร. วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
๘. แม่ชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์ นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ
๙. ดร.อำนาจ บัวศิริ อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๑๐. ผศ.ดร.อุทัย สติมัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือและอธิบาย ลักษณะของเครื่องมือประกอบ ด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังนี้

๑. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิชาการและจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ๓ ชนิด ประกอบด้วย ๑) แบบสัมภาษณ์ ๒) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และ ๓) แบบ สอบถาม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของเนื้อหาการวิจัยและวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยาม ศัพท์เชิงปฏิบัติการ แล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบคุณภาพในด้านต่างๆ ดังนี้

- ๑) การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของข้อคำถาม
- ๒) โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญ
- ๓) กรอบประเด็นและข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้
- ๔) เสนอร่างเครื่องมือ ประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่ อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ
- ๕) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุง สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลในการ สัมภาษณ์ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน

๑.๒ สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การสร้างแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

- ๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความ ตำรา คัดสำเนาจากรายงานวิจัยหรือบทความ
- ๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยมาสร้างประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- ๓) เสนอร่างเครื่องมือ ประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่ อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ
- ๔) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลในการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ

๑.๓ แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ดังนี้

- ๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ทั้ง ๓ ด้าน จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความ ตำรา คัดสำเนาจากรายงานการวิจัยหรือ บทความตามเว็บไซต์
- ๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถาม โดยสร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๓) เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

๔) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งความตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) โดยการหาค่า IOC (Rovinelle & Hambleton)^๓

๕) นำเครื่องมือที่ตรวจสอบแล้วแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้อมูลกับครู และนักเรียนในจังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficients) ตามวิธีของ Cronbach ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗๗

๖) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้ว ไปเก็บข้อมูลกับครู และนักเรียนในจังหวัดสระบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๓๘๕ คน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามประมาณค่า ๕ ระดับ โดยแต่ละระดับคะแนนมีความหมายดังนี้

คะแนน ๕ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า ระดับมากที่สุด

คะแนน ๔ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า ระดับมาก

คะแนน ๓ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า ระดับปานกลาง

คะแนน ๒ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า ระดับน้อย

คะแนน ๑ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า ระดับน้อยที่สุด

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ๓ ชนิด ประกอบด้วย ๑) แบบสอบถาม ๒) แบบสัมภาษณ์ และ ๓) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๒.๑ แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อกำหนดการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย ๔ ประเด็นคำถาม ดังนี้

---

^๓สมจิตร แก้วนาค, “การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม ของกองทัพอากาศ”, ปรัญญานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีนิพนธ์ สาขาการวิจัยและพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๒.

^๔กาลัก เตชะชั้นหมาก, หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์: Principle of Social Science Research, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓), หน้า ๙๘.

ประเด็นคำถามที่ ๑. ท่านคิดว่าสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไรบ้าง

ประเด็นคำถามที่ ๒. ท่านคิดว่าองค์ประกอบในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๓. ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๔. ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ควรเป็นอย่างไร

๒.๒ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม เพื่อกำหนดในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย ๔ ประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นคำถามที่ ๑. ท่านคิดว่าสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไรบ้าง

ประเด็นคำถามที่ ๒. ท่านคิดว่าองค์ประกอบในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๓. ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๔. ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ควรเป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการทำสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. กำหนดกระบวนการสร้างรูปแบบในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๒. กำหนดสาระเนื้อหาของสาระสำคัญในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๓. ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ของผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒.๓ แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา โดยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปริญญาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ หรือตรวจสอบรายการ โดยถามเกี่ยวกับ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานที่การศึกษา โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา (๔) กระบวนการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง

โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับตามหลักการของลิเคิร์ท จำนวน ๒๔ ข้อ โดยกำหนดค่าของลำดับคะแนนดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด^๕

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๓. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำไปดำเนินการวิเคราะห์ และประเมินระดับคุณภาพความตรงของเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๓.๑ การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพื้นิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพ ของเครื่องมือการวิจัย โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขต ของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวน ภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและความเป็นเอกนัยในการเก็บข้อมูล

๓.๒ การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความ สอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)^๖ โดยผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหา

---

^๕ธีรยุทธ์ พึ่งเพียร, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๐.

^๖พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร., ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

วิจัยไม่น้อย กว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC > ๐.๐๕ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบ IOC ดังนี้

๑) พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธิดาวิมล หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (α) ซึ่งผลการทดสอบการใช้แบบสอบถาม (Try-Out) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๗๗

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อการศึกษากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เพื่อเก็บข้อมูลจากครู และนักเรียน ดังนี้

๑. ขอนหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือวัดผล จำนวน ๓ แห่ง เพื่อขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามกับครูและนักเรียน

๒. ติดต่อประสานสำนักงานผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพื่อนัดหมาย วัน เวลา ในการแจกแบบสอบถาม

๓. จัดเตรียมแบบสอบถามให้เพียงพอให้กับกลุ่มตัวอย่าง

๔. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และส่งทางไปรษณีย์

๕. ตรวจสอบและคัดแยกแบบสอบถามที่ได้รับการตอบไม่สมบูรณ์หรือมีร่องรอยระบุถึงการไม่ตั้งใจทำแบบสอบถามโดยพิจารณาตามขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

๖. ทำการลงรหัสและจัดระบบข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาการจัดการสอนธรรมศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากครูและนักเรียน ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานผู้บริหาร ๑๘ รูปหรือคน เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ พร้อมชี้แจง รายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วันและเวลาในการสัมภาษณ์

๒. ขออนุญาตขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่างและเอกสารให้เพียงพอกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

๔. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

๕. จัดเตรียมสถานที่ ทีมงานและดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

๖. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม ตามประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ และรายงานผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อกำหนดกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานผู้เชี่ยวชาญ ๑๐ รูป/คน เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลาในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒. ขออนุญาตขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่าง และเอกสารให้เพียงพอกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

๔. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

๕. จัดเตรียมสถานที่ ทีมงาน และดำเนินการสนทนาด้วยตนเอง

๖. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม ตามประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ และรายงานผลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบาย ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาความเป็นไปได้ของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ๔ ด้านได้แก่ (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา (๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง โดยใช้สถิติ ดังนี้

๑. สถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยการหา ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)

๒. ระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อความเป็นไปได้ในการใช้กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี วิเคราะห์โดยการหา ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

เกณฑ์การแปลผล ค่าเฉลี่ย ดังต่อไปนี้

๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย น้อยที่สุด

๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย น้อย

๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย ปานกลาง

๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย มาก

๔.๕๐ - ๕.๐๐ หมายถึงมีความเห็นด้วย มากที่สุด

เกณฑ์การแปลผลส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังต่อไปนี้

ต่ำกว่า ๐.๕๐ หมายความว่าสอดคล้องกัน มากที่สุด

๐.๕๐-๐.๙๙ หมายความว่าสอดคล้องกัน มาก

๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่าสอดคล้องกัน ปานกลาง

๑.๕๐-๑.๙๙ หมายความว่าสอดคล้องกัน น้อย

๒.๐๐ ขึ้นไป หมายความว่าสอดคล้องกัน น้อยที่สุด

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปผล และนำเสนอเขียนเป็นความเรียง ตารางหรือแผนภูมิ

---

^๗บุญส่ง นิลแล้ว “การประเมินหลักสูตรศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕.

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ อรรถาธิบายและพรรณนาความ วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดลำดับข้อมูล ๓) จากการสัมภาษณ์ ๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น ๕) สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการการสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวเองตามระเบียบวิธีวิจัย และตามประเด็นโจทย์วิจัยวิธีดำเนินงานวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิง ลึก (In-Depth interview) โดยผู้เชี่ยวชาญแบบลูกโซ่ (Snowball Technique) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ข้อมูลที่สอดคล้องกัน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะและแนวทางในการกำหนดกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี และนำเสนอเป็นความเรียง ตารางหรือแผนภูมิ ซึ่งดำเนินการตาม ขั้นตอนดังนี้

๑. จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นแฟ้มข้อมูล
๒. อ่าน ทำความเข้าใจ บันทึก เขียนข้อสังเกตและตั้งประเด็น
๓. พรรณนา แยกแยะลดส่วนข้อมูล (Data Reduction) และให้รหัส (Coding) และตีความข้อมูล จัดหมวดหมู่ หาความเหมือน ความต่างและความเชื่อมโยงกับบริบท
๔. สรุปผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง และรายงานผลการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๘๕ คน เกี่ยวกับกำหนดกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับกำหนดกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๔.๒ องค์ประกอบในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๔.๓ นำเสนอกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๔.๔ ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๔ องค์ความรู้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผลการวิจัยพบว่า

(๑) จุดแข็งของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า

๑.๑ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้การสนับสนุนเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น การส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน^๑

๑.๒ พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ และมีเทคนิคในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่าย และน่าสนใจ^๒

๑.๓ พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และนำเคารพเลื่อมใส^๓

๑.๔ ในแต่ละสถานศึกษาได้จัดห้องคลินิกคุณธรรมประจำแต่ละสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยห้องบรรยาย โต๊ะหมู่บูชา โต๊ะทำงานของพระสงฆ์ โต๊ะให้บริการรับคำปรึกษา เป็นต้น^๔

๑.๕ ในแต่ละสถานศึกษามีสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือคุณธรรมจริยธรรม ไว้ให้บริการจัดห้องอบรมนักเรียน มีคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ เครื่องเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับใช้ในการบรรยายหรืออบรมนักเรียน^๕

๑.๖ มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดโครงการคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ^๖

---

^๑สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวิฑฺฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๒สัมภาษณ์ พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวิฑฺฒโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๓สัมภาษณ์ พระราชเมธากรณ์ (ทองย้อย โชติวโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๔สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๕สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมฺโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๖สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๑.๗ ได้รับรางวัลจากการประกวดโครงการต่างๆ และได้รับการยกย่องเชิดชูจากสถาบันต่างๆ ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม^๗

๑.๘ นักเรียนและครูพอใจต่อกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้น โดยนักเรียนและครูเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ^๘

(๒) จุดอ่อนของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๒.๑ พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในแต่ละคนที่แตกต่างกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ดี^๙

๒.๒ พระสงฆ์บางรูปมีภารกิจมาก ไม่สามารถเข้าสอนในโรงเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ^{๑๐}

๒.๓ ห้องหรือหอประชุมที่ใช้ในการอบรมนักเรียนมีขนาดไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่มีมาก ไม่มีเวทีกลางที่ใช้ในการอบรม สื่อสาร หรือทำกิจกรรมร่วมกันกับนักเรียน ความไม่พร้อมของสถานศึกษาหรือพระสงฆ์ในการใช้สื่อต่างๆ ทำให้เสียเวลาในการเรียนการสอนมาก^{๑๑}

๒.๔ ขาดความยืดหยุ่นในการทำงาน เพราะต่างฝ่ายต่างทำงานกันคนละหน้าที่ ขาดการทำงานร่วมกันเป็นทีมเวิร์ค ไม่มีการประสานงานกัน ขาดครูพี่เลี้ยงในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการประสานกันระหว่างตัวพระสงฆ์กับสถานศึกษาและนักเรียน^{๑๒}

๒.๕ ไม่สามารถพัฒนาหรือส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ^{๑๓}

๒.๖ นักเรียนไม่ไว้วางใจ หรือกลัว จึงไม่เข้าร่วมโครงการ หรือเข้ารับฟังคำปรึกษาจากพระสงฆ์อย่างเต็มที่^{๑๔}

^๗สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๘สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสนาให้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^๙สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยชะยอม, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายกมล เพ็ญพึ้ง, ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอนิลมณีพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระวิสุทธิสโสมณ (ประโยชน์ สุขุมาน ป.ธ.๗), เจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร เจ้าคณะอำเภอนิลมณี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน

ประเด็นภายใน ด้าน	จุดอ่อน (Weakness)	จุดแข็ง (Strength)
กระบวนการปลูกฝังเยาวชน ให้ มี ศ ร ี ท ธ า ต ่อ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี	๑. พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ๒. พระสงฆ์บางรูปมีภารกิจมาก ไม่สามารถเข้าสอนในโรงเรียน ได้อย่างสม่ำเสมอ ๓. ห้องหรือหอประชุมที่ใช้ใน การอบรมนักเรียนมีขนาดไม่ เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน ๔. ขาดครูพี่เลี้ยงในการ ช่วยเหลือพระสงฆ์ในการ ประสานกันระหว่างตัวพระสงฆ์ กับสถานศึกษาและนักเรียน ๕. ไม่สามารถพัฒนาหรือ ส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมี ประสิทธิภาพ ๖. นักเรียนไม่ไว้วางใจ หรือกลัว จึงไม่เข้าร่วมโครงการ หรือเข้า รับฟังคำปรึกษาจากพระสงฆ์ อย่างเต็มที่	๑. คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้ การสนับสนุนเยาวชนด้าน คุณธรรมจริยธรรม ๒. พระสงฆ์มีความรู้ ความสามารถ และมีเทคนิคใน สอน ๓. พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และน่าเคารพเลื่อมใส ๔. มีห้องพระ ๕. มีสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือคุณธรรมจริยธรรม ๖. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้า ร่วมประกวดโครงการคุณธรรม จริยธรรมต่างๆ ๗. ได้รับรางวัลจากการประกวด โครงการต่างๆ ๘. นักเรียนและครูพอใจต่อ กิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้น

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า จุดแข็งของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้การสนับสนุนเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น การส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ๒. พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ และมีเทคนิคในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่าย และน่าสนใจ ๓. พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และน่าเคารพเลื่อมใส ๔. ในแต่ละสถานศึกษาได้จัดห้องคลินิกคุณธรรมประจำแต่ละสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยห้องบรรยาย โต๊ะหมู่บูชา โต๊ะทำงานของพระสงฆ์ โต๊ะให้บริการรับคำปรึกษา เป็นต้น ๕. ในแต่ละสถานศึกษามีสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือคุณธรรมจริยธรรม ไว้ให้บริการ จัดห้องอบรมนักเรียน มีคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ เครื่องเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการบรรยายหรืออบรมนักเรียน ๖. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดโครงการคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ ๗. ได้รับรางวัลจากการประกวดโครงการต่างๆ และได้รับการยกย่องเชิดชูจากสถาบันต่างๆ ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ๘. นักเรียนและครูพอใจต่อกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้น โดยนักเรียนและครูเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ

จุดอ่อนของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในแต่ละคนที่แตกต่างกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ดี ๒. พระสงฆ์บางรูปมีภารกิจมากไม่สามารถเข้าสอนในโรงเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ ๓. ห้องหรือหอประชุมที่ใช้ในการอบรมนักเรียนมีขนาดไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่มีมาก ไม่มีเวทีกลางที่ใช้ในการอบรม สื่อสาร หรือทำกิจกรรมร่วมกันกับนักเรียน ความไม่พร้อมของสถานศึกษาหรือพระสงฆ์ในการใช้สื่อต่างๆ ทำให้เสียเวลาในการเรียนการสอนมาก ๔. ขาดความยืดหยุ่นในการทำงาน เพราะต่างฝ่ายต่างทำงานกันคนละหน้าที่ ขาดการทำงานร่วมกันเป็นทีมเวิร์ค ไม่มีการประสานงานกัน ขาดครูพี่เลี้ยงในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการประสานกันระหว่างตัวพระสงฆ์กับสถานศึกษาและนักเรียน ๕. ไม่สามารถพัฒนาหรือส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ๖. นักเรียนไม่ไว้วางใจ หรือกลัวจึงไม่เข้าร่วมโครงการ หรือเข้ารับฟังคำปรึกษาจากพระสงฆ์อย่างเต็มที่

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผลการวิจัยพบว่า

(๓) โอกาสของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๓.๑ มีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจพอเพียง มีเป็นแนวคิดหลักในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน^{๑๕}

๓.๒ มีการนำเอาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิธีถวายเทียนพรรษา พิธีตักบาตรดอกไม้ม เป็นต้น มาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๖}

๓.๓ มีการนำเอาวัดมาไว้ในสถานศึกษา คือ จัดห้องวิถีไทยวิถีพุทธ จัดบอร์ดนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีห้องคุณธรรมจริยธรรมประจำสถานศึกษา เป็นต้น^{๑๗}

๓.๔ มีแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ภายในวัด^{๑๘}

๓.๕ สถานศึกษามีความปลอดภัย มีรั้วรอบขอบชิด มีอาจารย์ฝ่ายปกครองคอยกำกับดูแลตลอดเวลา^{๑๙}

๓.๖ มีสื่อวิทัศน์เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ Youtube Facebook เป็นต้น^{๒๐}

๓.๗ สื่อเทคโนโลยีมีความทันสมัย ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ นักเรียนสถานศึกษา และผู้ปกครอง^{๒๑}

---

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวิฑฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ จิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธราย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวิฑฒโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบุรียรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙}สัมภาษณ์ พระครูพิสมมตฺธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระวิสุทธิสโสมณ (ประโยชน์ สุขุมมาโล ป.ธ.๗), เจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร เจ้าคณะอำเภอสายไผ่, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๓.๘ การนำเอาสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างแพร่หลาย^{๒๒}

๓.๙ มีญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนโครงการต่างๆ ของพระสงฆ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบ สถานศึกษา รอบวัด ให้การอุปถัมภ์และเข้าร่วมกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น เช่น โครงการปลูกป่า โครงการธรรมยาตรา โครงการค่ายคุณธรรม เป็นต้น^{๒๓}

(๔) อุปสรรคของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๔.๑ ปัญหายาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน ปัญหาการใช้ความรุนแรงของสถาบันครอบครัว ความก้าวร้าวของนักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง^{๒๔}

๔.๒ การอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง ปัญหาการท้องก่อนวัยอันควร เป็นต้น^{๒๕}

๔.๓ นักเรียนบางคนมีบ้านอยู่ไกลจากสถานศึกษา การเดินทางไปมาไม่สะดวก ค่าใช้จ่ายสูง บางวันไม่สามารถเดินทางมาทันกำหนดเวลาเรียน^{๒๖}

๔.๔ นักเรียนบางคนไม่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้มีการนำเอาสื่อเทคโนโลยีไปใช้ผิดประเภท เช่น คิวเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น^{๒๗}

๔.๕ สื่อมวลชนให้การส่งเสริม ทำข่าว และประชาสัมพันธ์โครงการคลินิกคุณธรรมน้อย^{๒๘}

๔.๖ ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการคลินิกคุณธรรมของแต่ละสถานศึกษา^{๒๙}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน), ดร., เจ้าอาวาสวัดดอนทอง เจ้าคณะอำเภอดอนพุท, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวิฑฺฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวิฑฺฒโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระราชเมธากรณ์ (ทองย้อย โชติวิโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบุรียรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูพิสนท์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอฟพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอนเฉลิมพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

ประเด็นภายใน ด้าน	อุปสรรค (Threat)	โอกาสพัฒนา (Opportunity)
กระบวนการปลูกฝังเยาวชน ให้ มี ศ ร ี ท ธ า ต ่อ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี	๑. ปัญหายาเสพติด ปัญหาการ ทะเลาะวิวาท ปัญหาการใช้ ความรุนแรง ๒. ปัญหาการท้องก่อนวัยอัน ควร ๓. การเดินทางไปมาไม่สะดวก ๔. นักเรียนบางคนไม่สามารถใช้ สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้ ๕. สื่อมวลชนให้การส่งเสริม ทำ ข่าว และ ประชาสัมพันธ์ โครงการคลินิกคุณธรรมน้อย ๖. ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับ โครงการคลินิกคุณธรรมของแต่ละ สถานศึกษา	๑. มีการนำเอาหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจ พอเพียง มีเป็นแนวคิดหลักใน การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ให้นักเรียน ๒. มีการนำเอาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น มาจัด กิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษา เรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรม ท้องถิ่น ๓. มีการนำเอาวัดมาไว้ใน สถานศึกษา ๔. มีแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา ภายใน วัด ๕. สถานศึกษามีความปลอดภัย ๖. มีสื่อวิดิทัศน์เกี่ยวกับการ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ๗. สื่อเทคโนโลยีมีความทันสมัย ๘. การนำเอาสื่อเทคโนโลยีมา ใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอย่างแพร่หลาย ๙. มีญาติโยมสนับสนุนโครงการ ต่างๆ ของพระสงฆ์

จากตารางที่ ๔.๒ โอกาสของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. มีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจพอเพียง มีเป็นแนวคิดหลักในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน ๒. มีการนำเอาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิธีถวายเทียนพรรษา พิธีตักบาตรดอกไม้ เป็นต้น มาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓. มีการนำเอาวัดมาไว้ในสถานศึกษา คือ จัดห้องวิถีไทยวิถีพุทธ จัดบอร์ดนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีห้องคุณธรรมจริยธรรมประจำสถานศึกษา เป็นต้น ๔. มีแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ภายในวัด ๕. สถานศึกษามีความปลอดภัย มีรั้วรอบขอบชิด มีอาจารย์ฝ่ายปกครองคอยกำกับดูแลตลอดเวลา ๖. มีสื่อวิถีทัศน์เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ Youtube Facebook เป็นต้น ๗. สื่อเทคโนโลยีมีความทันสมัย ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ นักเรียน สถานศึกษา และผู้ปกครอง ๘. การนำเอาสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างแพร่หลาย ๙. มีญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนโครงการต่างๆ ของพระสงฆ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบสถานศึกษา รอบวัด ให้การอุปถัมภ์และเข้าร่วมกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น เช่น โครงการปลูกป่า โครงการธรรมยาตรา โครงการค่ายคุณธรรม เป็นต้น

อุปสรรคของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. ปัญหายาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน ปัญหาการใช้ความรุนแรงของสถาบันครอบครัว ความก้าวร้าวของนักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง ๒. การอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง ปัญหาการท้องก่อนวัยอันควร เป็นต้น ๓. นักเรียนบางคนมีบ้านอยู่ไกลจากสถานศึกษา การเดินทางไปมาไม่สะดวก ค่าใช้จ่ายสูง บางวันไม่สามารถเดินทางมาทันกำหนดเวลาเรียน ๔. นักเรียนบางคนไม่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้มีการนำเอาสื่อเทคโนโลยีไปใช้ผิดประเภท เช่น คูแ่ยเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ๕. สื่อมวลชนให้การส่งเสริม ทำข่าว และประชาสัมพันธ์โครงการคลินิกคุณธรรมน้อย ๖. ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการคลินิกคุณธรรมของแต่ละสถานศึกษา

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผลการวิจัยพบว่า

(๕) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่

๕.๑ คู่มือพระสงฆ์ไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสงฆ์ข้อเสนอแนะคือ การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง ตั้งงบประมาณของโรงเรียนจัดหาและถ่ายเอกสารเพิ่มเติม ประสานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องขอรับการสนับสนุน ให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ในด้านเทคโนโลยีดาวโหลดคู่มือมาจากอินเทอร์เน็ตเพื่ออนุเคราะห์ให้พระสงฆ์ที่ยังขาดคู่มือ ให้พระสงฆ์ทำการติดต่อผ่านแกนนำประจำอำเภอหรือศึกษาธิการเพื่อแจ้งไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบให้รับทราบปัญหา^{๓๐}

๕.๒ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสงฆ์ไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ข้อเสนอแนะคือ คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน มีการประยุกต์เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลา และหลักสูตร จัดทำใบงานเพิ่มเติมให้นักเรียนได้ทำ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนการสอนและทันต่อเวลา ให้พระสงฆ์เตรียมการสอนและวางแผนการสอนให้รัดกุม โดยมีการทดสอบก่อนระยะเวลาของแต่ละคาบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด^{๓๑}

๕.๓ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาล้ำสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ข้อเสนอแนะคือ มีการจัดเสวนาระหว่างพระสงฆ์กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงล้ำสมัยหรือไม่สอดคล้อง ประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมสถานที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป ให้พระสงฆ์นำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวิฑฺฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารัชมังคลาราม เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาตาราม รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เช่น บูรณาการเข้ากับวิชา คณิตศาสตร์ในการคิดแยกปีที่จัดทำสังคายนาละแต่ละครั้งว่าห่างกันกี่ปี ฯลฯ^{๓๒}

๕.๔ พระสงฆ์ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาข้อเสนอแนะคือเปิด ศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสงฆ์เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสงฆ์ จัดประชุม เพื่อศึกษาหลักสูตร แนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัด ประชุมชี้แจงหลักสูตรร่วมกัน ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อ คำถามที่ว่าทำไมพระสงฆ์ถึงไม่เข้าใจหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้ค้นหาแนวทางแก้ไขให้ครู พุทธศาสนิกชนและคณะกรรมการโครงสร้างหลักสูตร เพื่อให้พระสงฆ์มีความเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตร มากยิ่งขึ้น ให้พระสงฆ์เตรียมการสอนให้มากขึ้นและศึกษาโครงสร้างหลักสูตรเพิ่มเติม^{๓๓}

๕.๕ พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนข้อเสนอแนะคือ ควรมีการติดตามและนิเทศการจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรม พระสงฆ์ในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำจัดทำ เอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม กำหนดให้ พระสงฆ์ได้ส่งแผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอน และสภาพปัญหาของแต่ละรูป ให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่พระสงฆ์ไปปฏิบัติหน้าที่หาพี่เลี้ยงคอย แนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ละภาคการศึกษา^{๓๔}

๕.๖ ขาดห้องจริยธรรมสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้อเสนอแนะคือ นำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องที่วัดหรือศาลา ศึกษาธรรมะนอกสถานที่ ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหา ห้องให้เพียงพอ เสนอของบประมาณของโรงเรียนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดทำผ้าป่าเพื่อระดม ทรัพยากรร่วมกัน ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด, โรงฝึกงาน, ไร่ส้มไม้ เป็นต้น ให้ใช้ ห้องเรียนตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แต่เน้นคุณภาพการสอนเพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ มากขึ้น^{๓๕}

๕.๗ ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมข้อเสนอแนะคือ ประชุมสัมมนาพระสงฆ์ เพื่อการเข้าถึงข้อมูลในการศึกษา เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุด ที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ฯลฯประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความรับผิดชอบเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ ในการเข้าถึงแหล่งศึกษาเพิ่มเติม การดำเนินงานยึดหลักการบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติและอื่น ๆ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวิโร อาญาเมือง ป.ธ. ๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรียาราม เจ้าคณะอำเภอนองโตน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

หรือเข้าไปค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุดใหญ่ ๆ ประสานไปยังโรงเรียนแกนนำที่เป็นโรงเรียนวิสุทธิ
เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ เช่น การถ่ายเอกสาร การถ่ายภาพ การขอยืม เป็นต้น ให้พระสงฆ์
ติดต่อประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายที่มีข้อมูลในการศึกษาด้วยตนเอง^{๓๖}

๕.๘ พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น
ข้อเสนอแนะคือ จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการ
สอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน
เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับผู้เรียน
ควรมีการประเมินผู้เรียนก่อนที่จะทำการสอน เพื่อจะได้แยกหรือจัดกลุ่มให้เหมาะสมในการสอนแต่
ละครั้ง ให้พระสงฆ์วางแผนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนักเรียนว่าจะเพิ่มเติมทักษะที่
จำเป็นในส่วนใดบ้าง เช่น การสอนเสริม การให้งานพิเศษ จัดสอนเสริมเพื่อให้นักเรียนมีพื้นฐานหรือ
ความรู้ที่ใกล้เคียงกัน^{๓๗}

๕.๙ ผู้เรียนในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมากทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ ดังนี้ คือ แบ่งห้อง แบ่งเวลาให้เหมาะสมกับจำนวนและ
สัดส่วนของนักเรียน แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามช่วงชั้น เพื่อลดปัญหาในการจัดการ ใช้
เทคโนโลยีในการช่วยในการเรียนการสอน ใช้กิจกรรมเสริมโดยการมอบหมายงานและตอบปัญหาที่
เกิดขึ้น จัดหาครูผู้ช่วย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ ฯลฯ จัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้การ
ดูแลทั่วถึงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อย่างสะดวกในการมอบหมายงานหรือกิจกรรมการเรียนการ
สอน^{๓๘}

๕.๑๐ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มี
ประสิทธิภาพข้อเสนอแนะคือ ให้นหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนเพิ่มให้แก่พระสงฆ์ เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อ
สร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสงฆ์ ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อ
เพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสงฆ์
โรงเรียน^{๓๙}

๕.๑๑ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน
ข้อเสนอแนะคือ ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณ
จากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่
ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน
เพื่อให้เกิดความสามัคคีในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสrig”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสา
ให้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ จิตเมธ ปร.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะ
จังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้ ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ๆ^{๔๐}

๕.๑๒ สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสงฆ์ ข้อเสนอแนะคือ แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจน โรงเรียนและพระสงฆ์ระดับมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรงบประมาณ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่พระสงฆ์ ประสานความร่วมมือเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในโรงเรียน วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่าง ๆ ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และมีราคาถูก

๕.๑๓ สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสงฆ์ข้อเสนอแนะคือ ประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง จัดทำแผนงาน / โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนหรือองค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่าง ๆ^{๔๑}

๕.๑๔ พระสงฆ์ไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะคือ จัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่พระสงฆ์ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอนในการผลิตสื่อ โดยการให้แก่นำหรือศึกษานิเทศก์ได้คอยช่วยเหลือพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ติดต่oprสานงานกับแก่นำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จเพื่อประเมินความรู้พระสงฆ์^{๔๒}

๕.๑๕ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ ดังนี้ คือ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการวัดผล และประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานเพิ่มให้แก่พระสงฆ์ เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสงฆ์ในด้านการวัดผลและประเมินผลจากแฟ้มงานสะสม ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแก่นำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้พระสงฆ์ใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการ

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูพิสนธิ์สิทธิการ (อรุณ ธมฺมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา โรงเรียนสาให้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้พระสงฆ์ประเมินความรู้ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงงานหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจาก ตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน พระสงฆ์และพ่อแม่ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนด เป้าหมาย^{๔๓}

๕.๑๖ พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตาม สภาพจริงข้อเสนอแนะคือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการวัดผลและ ประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและ ประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน สร้าง เครือข่ายและจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ลงมือปฏิบัติจริง สอบคัดเลือกพระสงฆ์ที่มี ความรู้ในเรื่องนี้เพื่อเป็นพี่เลี้ยงช่วยเหลือในแต่ละเขตหรือแต่ละอำเภอ ให้พระสงฆ์ศึกษาหาวิธีการ วัดผลและประเมินผลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ที่ใกล้เคียง เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต ฯลฯ^{๔๔}

๕.๑๗ พระสงฆ์ไม่นำผลการวัดและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนข้อเสนอแนะคือ ให้ครูพี่เลี้ยงของแต่ละโรงเรียนประสานงานกับพระสงฆ์ในการประเมินผล เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน มีการแข่งขันผลงานที่โดดเด่นที่พระสงฆ์ ได้จัดขึ้นของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ได้เห็นแนวทางและวิธี ปฏิบัติ^{๔๕}

๕.๑๘ โรงเรียนขาดการส่งเสริมให้พระสงฆ์นำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ในการ ปรับปรุงการเรียนการสอนข้อเสนอแนะคือ สร้างความตระหนักให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ พระสงฆ์เข้าไปปฏิบัติงานได้เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้นำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ประโยชน์ใน การพัฒนาเด็กให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นและต่อเนื่อง พระสงฆ์ต้องประสานกับครูพี่เลี้ยงในเรื่องของการ วัดผลและประเมินผล เพื่อได้ทราบจุดอ่อน จุดแข็งในการเรียนการสอนของแต่ละแห่ง เพื่อนำผล เหล่านั้นมาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์แก่ตัวนักเรียนเอง พระสงฆ์ต้องดำเนินการสอนอย่างจริงจังและ จริงใจ และเสียสละในการสอนเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้บริหาร ครูและนักเรียนมองเห็นถึงคุณค่าและ พร้อมที่จะเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้นำผลการวัดผลและประเมินผลมาเป็นแนวทางในการปรับปรุง กิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาบันทึกผลการ วัดผลและประเมินผล ทั้งพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาประเมินผลจริง ๆ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษา นำไปสู่การปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ในอนาคตในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา พระสงฆ์ต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผล ด้าน

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะ จังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะ อำเภอมวกเหล็ก, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท ราช วรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยเป็นการประเมินเชิงวิจักษ์ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาและการส่งต่อ ทั้งนี้ ควรประสานสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องร่วมกันประเมิน คุณลักษณะอันพึงประสงค์รายปี หรือรายภาค^{๔๖}

๕.๑๙ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ ดังนี้ คือ ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลเพิ่มให้แก่พระสงฆ์ เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสงฆ์ในด้านการสร้างเครื่องมือวัดผล และประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประสานงานกับครูพี่เลี้ยงของแต่ละโรงเรียนที่พระสงฆ์ได้เข้าไปปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ติดตาม และแนะนำเพิ่มเติมในกระบวนการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้พระสงฆ์ศึกษาหาวิธีการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ที่ใกล้เคียง เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต ฯลฯ^{๔๗}

๕.๒๐ พระสงฆ์ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ข้อเสนอแนะคือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการวัดผล และประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่พระสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรมาให้คำแนะนำในด้านทักษะให้พระสงฆ์ในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่พระสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้พระสงฆ์นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละโรงเรียน ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประสานงานกับครูพี่เลี้ยงของแต่ละโรงเรียนที่พระสงฆ์ได้เข้าไปปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ติดตามและแนะนำเพิ่มเติมในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละแห่งได้อย่างเหมาะสม

(๖) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๖.๑ จัดโครงการพระสงฆ์เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ให้จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบ ประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ให้จัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติกิจกรรมสืบสานศาสนทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑ ตำบล

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรภิกขารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภออมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๑ วัด นำ “บวร” ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนาเยาวชนไทยในปัจจุบัน ให้จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน^{๔๘}

๖.๒ จัดทำการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละบริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน คัดสรรพระ โดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักธรรม ที่ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา และความสามารถในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การบรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำจัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาวในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อเสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษา แนะนำ และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และบริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน สนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มพระ โดยให้สถานที่ งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในละแวกเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดระบบเต็มรูปแบบ ให้มีความชัดเจน และลดการประสานงาน โดยกำหนดมาตรฐาน และขั้นตอนการทำงานของพระ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภารกิจ ให้มีการรับรู้ ยอมรับ และสนับสนุนเป็นทางการจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาสวัดที่พระสังกัดโรงเรียน สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ/จังหวัด และเขตการศึกษา เป็นต้น^{๔๙}

๖.๓ ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่ามีธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตามพัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน^{๕๐}

๖.๔ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรับ-ส่ง ตามสมควร สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่าย พุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่ สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการ แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^{๕๑}

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาสุกรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรภิกขารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๖.๕ จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และผู้อำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ จัดชมรมพุทธศาสนศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา ควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหานักเรียนแต่ละคน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว สร้างสรรค์โครงการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และสรุปประมวลผลให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง^{๕๒}

๖.๖ สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองและจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน ร่วมมือกับ บุตรหลาน และให้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม ฯลฯ^{๕๓}

๖.๗ ให้มีพันธสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ เป็นกิจของสงฆ์ ศึกษา พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรู้ทันอยู่เสมอ และสอรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง กำกับดูแลการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง ไม่เคลื่อนคลาด ไปสู่การเชื่อไสยศาสตร์ นรกสวรรค์ ฯลฯ นักเรียนควรปลูกฝังศรัทธาในจริยาวัตรของพระ ตลอดจนมีเข้าถึงความศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นสำคัญ ทำการสอนโดยไม่เห็นแก่เหนื่อย^{๕๔}

๖.๘ การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ อุปลักษณ์พระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม^{๕๕}

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสาไห้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสรีกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๓ สรุปปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธา
ต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

ปัญหาอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
		จำนวน/ รูปหรือ คน	ลำดับที่
คู่มือพระสงฆ์มีไม่เพียงพอ	การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจง แนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำ เอกสารคู่มือเพิ่มเติม ระดม ผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและ ติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทัน ต่อความต้องการอย่างแท้จริง ตั้ง งบประมาณของโรงเรียนจัดหา และถ่ายเอกสารเพิ่มเติม ประสาน กับหน่วยงานหรือองค์กรที่ เกี่ยวข้องขอรับการสนับสนุน	๑	๑
หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสงฆ์ไม่สามารถสอนได้ ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้	คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน จัด หลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่ เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและ เกิดประโยชน์ในการเรียน	๒	๖, ๑๐
พระสงฆ์ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา	เปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัด ให้พระสงฆ์เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ ง่ายต่อการเรียนการสอน จัด ประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้าง ความรู้ความเข้าใจให้กับพระสงฆ์	๑	๑๑

ตารางที่ ๔.๓ สรุปปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธา
ต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี (ต่อ)

ปัญหาอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
		จำนวน/ รูปหรือ คน	ลำดับที่
พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน	ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมพระสงฆ์ในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม	๑	๑๒
ขาดห้องจริยธรรม ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม	การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง	๒	๑๓, ๑๔, ๑๖
พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น	จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอนสอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับผู้เรียน	๒	๑๕, ๑๗
พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้	ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน	๒	๒, ๖

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ คู่มือพระสงฆ์มีไม่เพียงพอ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสงฆ์ไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ พระสงฆ์ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน

ขาดห้องจริยธรรม ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ พระสงฆ์ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงาน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น ให้องค์กรที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน เปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสงฆ์เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสงฆ์ ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมพระสงฆ์ในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับผู้เรียน ให้องค์กรที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้พระสงฆ์ใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไป ในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้พระสงฆ์ประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน พระสงฆ์และพ่อแม่ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์

และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนรู้ว่าธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน จัดการเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ อุบัติฐานพระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึงพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

จากการลงพื้นที่วิจัย ด้วยการแจกแบบสอบถามระดับความคิดเห็นของนักเรียน ในจังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๘๕ คน สามารถสรุปกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้ดังนี้

(๗) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งในส่วนของเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา สังกัดโรงเรียน ได้ปรากฏผลดังรายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๕๕	๔๐.๓
หญิง	๒๓๐	๕๙.๗
รวม	๓๘๕	๑๐๐.๐
อายุ		
๑๒ -๑๕ ปี	๒๑๐	๕๔.๕
๑๖ - ๒๐ ปี	๑๗๕	๔๕.๕
รวม	๓๘๕	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๑๑	๕๔.๘
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๗๔	๔๕.๒
รวม	๓๘๕	๑๐๐.๐
ภูมิลำเนา		
จังหวัดสระบุรี	๓๘๒	๙๙.๒
ต่างจังหวัด	๓	๐.๘
รวม	๓๘๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ด้านเพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง จำนวน ๒๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๗ รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๑๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๓ ตามลำดับ

ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๕ ปี จำนวน ๒๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ รองลงมา มีอายุ ๑๖-๒๐ ปี จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาชั้นสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๘ รองลงมา มีการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒ ตามลำดับ

ด้านภูมิลำเนา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๒ รองลงมาอาศัยอยู่ต่างจังหวัด จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๘ ตามลำดับ

(๖) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ใน ๘ ด้านคือ (๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา (๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา (๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.) ในตารางที่ ๔.๕-๔.๙ ตามลำดับดังนี้

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีในภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน

(n = ๓๘๕)

กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
(๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา	๓.๔๑	๐.๖๒๐	ปานกลาง
(๒) กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน	๓.๔๔	๐.๖๒๘	ปานกลาง
(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา	๓.๔๓	๐.๖๒๐	ปานกลาง
(๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง	๓.๔๓	๐.๖๒๑	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๒	๐.๕๕๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๒ , S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา

(n = ๓๘๕)

ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับนักเรียน	๓.๔๖	๐.๙๐๔	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์แนะนำแต่สิ่งดีๆให้นักเรียน	๓.๒๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์สุภาพ อ่อนโยน และใจดี	๓.๔๘	๐.๘๔๐	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๑	๐.๖๒๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๑ , S.D. = ๐.๖๒๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน

(n = ๓๘๕)

ด้านกระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์นำไหว้พระ สวดมนต์ เจริญจิตตภาวนา (นั่งสมาธิ) ก่อนและหลังเรียนทุกครั้ง	๓.๔๕	๐.๘๑๓	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์พานักเรียนฝึกสติทุกครั้งที่ยเรียน	๓.๓๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีเหตุมีผล	๓.๔๓	๐.๘๒๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๔	๐.๖๒๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๔ , S.D. = ๐.๖๒๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม

(n = ๓๘๕)

ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีระเบียบวินัย	๓.๔๒	๐.๘๓๐	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีสมาธิจดจ่อต่อการเรียน	๓.๔๓	๐.๘๓๑	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์ให้ความรู้แจ้งแก่นักเรียน	๓.๓๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๓	๐.๖๒๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้เป็นองค์รวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$, S.D. = ๐.๖๒๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง

(n = ๓๘๕)

ด้านกระบวนการขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์พานักเรียนเดินจงกรม หรือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ	๓.๔๓	๐.๘๔๔	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่และเพื่อนนักเรียนด้วยกัน	๓.๔๕	๐.๘๓๙	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ หรือ จิตอาสา	๓.๔๓	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๓	๐.๖๒๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๓ , S.D. = ๐.๖๒๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการ
ปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้าน
กัมมัสถา เชื้อกรรม

(n = ๓๘๕)

ด้านกัมมัสถา เชื้อกรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์สอนเรื่องความดี ความชั่ว แก่ นักเรียน	๓.๓๘	๐.๘๓๘	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์ยกย่องนักเรียนที่ทำความดี และ แนะนำนักเรียนที่ประพฤติชั่ว	๓.๔๑	๐.๘๖๓	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนละชั่ว ทำความ ดี ทำจิตใจให้ผ่องใส	๓.๔๓	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อการปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกัมมัสถา เชื้อกรรม อยู่ใน
ระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๑ , S.D. = ๐.๖๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง
ทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการ
ปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านวิ
ปាកัสัทธา เชื่อผลของกรรม

(n = ๓๘๕)

ด้านวิปាកัสัทธา เชื่อผลของกรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์ยกตัวอย่างกรณีศึกษาเรื่องการทำ ดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๓.๓๙	๐.๘๙๙	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนกลัวบาป ทำแต่ ความดี	๓.๔๗	๐.๘๔๐	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์สอนเรื่องความกตัญญูแก่นักเรียน	๓.๓๘	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อการปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านวิปាកัสัทธา เชื่อผลของ
กรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๑ , S.D. = ๐.๖๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับ
ปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการ
ปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี
ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

(n = ๓๘๕)

ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนภูมิใจในตนเอง และคนรอบข้าง	๓.๓๖	๐.๙๓๒	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์สามารถอธิบายและให้เหตุผลที่ เหมาะสม เมื่อนักเรียนสงสัยในเรื่องใดเรื่อง หนึ่งเกี่ยวกับการทำดี ทำชั่ว	๓.๔๓	๐.๘๕๑	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนตระหนักรู้และ เข้าใจในชีวิตของตนเอง	๓.๓๘	๐.๘๓๙	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๓๙	๐.๕๙๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อการปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา เชื่อว่า
สัตว์มีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๙ , S.D. = ๐.๕๙๘)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการ
ปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้าน
ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต

(n = ๓๘๕)

ด้านตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระ ตถาคต	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์สอนให้นักเรียนเคารพต่อพระ รัตนตรัย	๓.๔๑	๐.๘๓๔	ปานกลาง
๒. พระอาจารย์อธิบายคุณของพระรัตนตรัย	๓.๓๗	๐.๘๘๓	ปานกลาง
๓. พระอาจารย์พานักเรียนแสดงตนเป็นพุทธมาม กะ	๓.๓๗	๐.๘๕๗	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๓๘	๐.๖๑๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อการปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านตถาคตโพธิสัทธา เชื่อ
ปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๘ , S.D. = ๐.๖๑๑) เมื่อพิจารณาเป็น
รายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

สรุปได้ว่า การให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษานั้นๆ พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในสถานศึกษา ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการวางตัวมีอำนาจเหนือรุ่นน้องของรุ่นพี่ ปัญหาเรื่องชู้สาว ปัญหาเรื่องครอบครัว ปัญหาความก้าวร้าว ปัญหาความไม่รับผิดชอบ ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัว ปัญหาเรื่องการขับขีรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ทุกปัญหาดังกล่าวมาเบื้องต้นนักเรียนผู้มีปัญหาส่วนใหญ่จะไม่กล้าปรึกษาปัญหานั้นๆ กับพระสงฆ์โดยตรง อาศัยการฟังบรรยายหรืออบรมร่วมกับเพื่อนนักเรียนจำนวนมากๆ ทำให้เกิดปัญหาสะสมไม่ได้รับการแก้ไขตรงจุด นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มนักเรียนที่เข้ามาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียนที่มีความประพฤติส่วนตัวค่อนข้างดีอยู่แล้ว มักมาปรึกษาเรื่องปัญหาการเรียน หรือเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ อีกอย่างหนึ่งที่เป็นประเด็นปัญหาหลัก คือ กลุ่มนักเรียนที่เข้ามาขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์มักถูกมองจากเพื่อนหรือคนรอบข้างว่า เป็นเด็กมีปัญหา หรือเด็กอ่อนแอ จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ไม่มีใครเข้ามาขอคำปรึกษากับพระสงฆ์อย่างที่สถานศึกษาหวัง

แนวคิดหรือนโยบายในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ของพระสงฆ์ ด้วยวิธีการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษานั้นๆ ประกอบด้วย

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม สัปดาห์ละ ๒ วัน ตามความพร้อมของพระสงฆ์หรือสถานศึกษาเป็นผู้กำหนด

๒) จัดนักเรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมตามวันและเวลาที่กำหนด โดยให้ถือเป็นคะแนนกิจกรรมด้วย

๓) รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๔) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม และช่วยเผยแพร่ผลการดำเนินงานของคลินิกคุณธรรมให้นักเรียน หรือประชาชนทั่วไปรับทราบ และเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

๕) จัดตั้งกลุ่มเฟสบุ๊ค (Facebook) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนนอกเวลา

๖) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน นอกเวลา หรือเพื่อสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคน

๗) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน

๘) ตีตปายคติธรรม ธรรมะดีๆ ข้อคิดต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษา

๔.๒ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับกระบวนการกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผลการวิจัยพบว่า

(๑) กระบวนการการให้คำปรึกษา ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗

กระบวนการให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นไปในลักษณะของการพูดคุยสนทนาธรรมกันระหว่างพระสงฆ์กับนักเรียนหรือเยาวชน ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า

๑.๑ พระสงฆ์มีความน่ารักตามหลัก ปิโย กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ให้ความสนิทสนมแก่ศิษย์ เพื่อให้ศิษย์มีความสบายใจและกล้าที่จะเข้าไปปรึกษาหารือเรื่องต่างๆ

๑.๒ พระสงฆ์มีความน่าเคารพ ตามหลัก ครุ กล่าวคือ จะต้องดูแลและปกครองศิษย์ ให้ศิษย์มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และรู้สึกปลอดภัย

๑.๓ พระสงฆ์มีความน่าเจริญใจ ตามหลัก ภาวนีโย กล่าวคือ นายกองในฐานะผู้ทรงคุณหมายถึง ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เป็นผู้ที่ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

๑.๔ พระสงฆ์รู้จักพูดให้ได้ผล ตามหลัก วตตา จ กล่าวคือ ครูต้องพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา

๑.๕ พระสงฆ์ต้องอดทนต่อถ้อยคำ ตามหลัก วจนกฺขโม กล่าวคือ จะต้องรู้จักพูดให้ศิษย์เข้าใจได้ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้

๑.๖ พระสงฆ์ต้องแกล้งเรื่องล้าลึกได้ ตามหลัก คมภีรณจ กถ กตตา กล่าวคือ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ หมายถึง ครูต้องสามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย

๑.๗ พระสงฆ์ต้องให้คำปรึกษาโดยไม่ชักนำไปในอฐานะ ตามหลัก โน จฏฐาเน นิโยชเย กล่าวคือ ไม่ชักนำไปในเรื่องเหลวไหล หมายถึง ครูไม่ชักจูงศิษย์ไปในทางที่เสื่อมเสีย

๑.๘ เปิดห้องคลินิกคุณธรรม สัปดาห์ละ ๒ วัน ตามความพร้อมของพระสงฆ์หรือสถานศึกษาเป็นผู้กำหนด^{๕๖}

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๑.๙ จัดนักเรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมตามวันและเวลาที่กำหนด โดยให้ถือเป็นคะแนนกิจกรรมด้วย^{๕๗}

๑.๑๐ รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ^{๕๘}

๑.๑๑ จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม และช่วยเผยแพร่ผลการดำเนินงานของคลินิกคุณธรรมให้นักเรียน หรือประชาชนทั่วไปรับทราบ และเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว^{๕๙}

๑.๑๒ จัดตั้งกลุ่มเฟสบุ๊ค (Facebook) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน นอกเวลา พระสอนประวัติพระพุทธเจ้า โดยเน้นการใช้สื่อที่ผลิตขึ้นโดยภาคเอกชน เช่น ภาพยนตร์ ซีดีรอม^{๖๐}

๑.๑๓ จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน นอกเวลา หรือเพื่อสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคน^{๖๑}

๑.๑๔ คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน^{๖๒}

๑.๑๕ ติดป้ายคติธรรม ธรรมะดีๆ ข้อคิดต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษา^{๖๓}

๑.๑๖ สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม^{๖๔}

---

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ จิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวฑฒโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูพิสนธ์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระวิสุทธโสภาภรณ์ (ประโยชน์ สุขุมโล ป.ธ.๗), เจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเสาไห้, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน), ดร., เจ้าอาวาสวัดดอนทอง เจ้าคณะอำเภอดอนพุด, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ถิรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๑.๑๗ สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่เน้นให้พระสงฆ์ได้พบปะกับนักเรียนสม่ำเสมอ เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ของสถานศึกษา เป็นต้น^{๒๕}

๑.๑๘ แนวทางสำหรับบริหารจัดการไปสู่ความสำเร็จ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลัก อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวต่างๆ จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม การมีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่คิดที่ทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและเฝ้าเรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะดำรงอยู่คู่กับความรอบรู้ และยังต้องอาศัยความดีงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วย จึงจะสามารถใช้จิตพินิจพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆ นั้นได้อย่าง และประการสุดท้าย วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น^{๒๖}

๑.๑๙ โรงเรียนควรกำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียน ควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแท้จริง เน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน พัฒนาระบบการตรวจสอบประเมินผล ให้มีความชัดเจน และจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พร้อมทั้งกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมต่างๆ^{๒๗}

๑.๒๐ ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เช่น ปลูกต้นไม้ให้ความร่มเย็น ดอกไม้สีสวยกลิ่นหอมเย็น และบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม ด้วยการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาพิลาส (วัชรชัย อินทวโส ปุชยชนาวิน) เจ้าอาวาสวัดเขาวง (ถ้าพระนารายณ์), ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยชะยอม, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุธีรานุสิฐ (สมควร ญาณวีโร อาญาเมือง ป.ธ. ๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรียรัตนาราม เจ้าคณะอำเภอหนองโดน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ และอุเบกขา ไม่มีทิฐิไปในทางใดทางหนึ่ง และที่สำคัญก็คือ ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง พร้อมๆ กับการติดตามและประเมินผลจากการสังเกตและสอบถาม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่บกพร่องต่อไป^{๖๘}

๑.๒๑ โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร (เพิ่มเติมทักษะ) สัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมถึงการสนทนาหรือสอบถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งให้มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร และบูรณาการหลักภวนา ๔^{๖๙}

๑.๒๒ สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน^{๗๐}

๑.๒๓ สำหรับผู้บริหารโรงเรียน จัดสิ่งเอื้ออำนวยในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษา นอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่ สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^{๗๑}

๑.๒๔ สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ จัดชมรมพุทธศาสนาศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหาที่นักเรียนแต่ละคน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น สร้างสรรค์โครงการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผล ให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นต้น กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง^{๗๒}

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสรีกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายกมล เพ็ญพุ่ม, ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนสาให้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๑.๒๕ สำหรับนักเรียน การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ อนุรักษ์พระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และ ชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม^{๗๓}

ตารางที่ ๔.๑๔ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มี ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้ คำปรึกษา	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือใน ปัญหาต่างๆ ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๒	๑, ๓
จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำ สถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคน เข้าร่วมกิจกรรม ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๒	๒, ๔
จัดตั้งกลุ่มเฟสบุ๊ค (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษา แก่นักเรียน ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๒	๕, ๖
คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่าง นักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลด ช่องว่างระหว่างกัน ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๑	๗, ๑๘
สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรม สันทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนใน เวลา/สถานที่ที่เหมาะสม ตามหลักกัลยาณมิตร ธรรม	๓	๙, ๑๐, ๑๖
กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๔	๘, ๑๑, ๑๒, ๑๕

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายธนบดี ชัยนิกรธรณ, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียนสระบุรี วิทยาคม, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๔ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา (ต่อ)

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มี ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้ คำปรึกษา	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญและ ความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน ตามหลัก กัลยาณมิตรธรรม	๑	๑๓, ๑๗
มีการติดตามและประเมินผลจากการจัด กิจกรรม ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	๑	๑๔

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา ประกอบด้วย ๘ กระบวนการ คือ

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน

๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

(๒) กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน ตามหลักโยนิโสมนสิการ

เมื่อพระสงฆ์สามารถพัฒนากระบวนการแรกได้แล้วนั้น กระบวนการต่อมาคือ การสอนให้เยาวชนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนโดยพัฒนาจากกระบวนการภายใน (โยนิโสมนสิการ) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า

๒.๑ ด้านให้การอบรมเยาวชนในสถานศึกษานั้นๆ โดยใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรม ทำวัตร เข้า-เย็น และนั่งสมาธิ พบว่า พระสงฆ์มักเชิญชวนให้นักเรียนได้ไหว้พระสวดมนต์ก่อนและหลังเรียนสม่ำเสมอ เป็นแกนนำในการนั่งสมาธิ ฝึกจิตภาวนา ในบางโอกาสก็จะนำนักเรียนสวดมนต์ทำวัตรเช้าและเย็น เป็นต้น โดยเน้นปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสมาธิได้แก่ เสียงที่ดังาม เสียงที่ถูกต้องเสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากรักความปรารถนาดี เสียงที่ดังามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดีคือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษหรือบัณฑิต ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน อธิบาย ชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกต้องให้เกิดแก่ผู้อื่น ซึ่งเราเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ให้เกิดผลดี และประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดเสียก่อน และปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ และความนึกคิดของตัวบุคคลภายใต้พื้นฐานที่ไม่นำความรู้สึกที่คล้อยตามตัณหาของตนเข้าเกี่ยวข้อง ทำให้บุคคลนั้นๆ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาในเหตุตามสภาวะความเป็นจริง^{๗๔}

๒.๒ ด้านจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางพระมหากษัตริย์ วันสำคัญทางเทศกาลต่างๆ ที่มีพิธีทางพระพุทธศาสนาร่วมกับสถานศึกษาหรือชุมชน ควรประกอบด้วย^{๗๕}

๒.๓ จัดกิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ โดยอาราธนาพระสงฆ์และพระสงฆ์ มาบรรยายธรรมอวยพรปีใหม่ และบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้ง^{๗๖}

๒.๔ จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ โดยพระสงฆ์ร่วมจัดนิทรรศการและกิจกรรมมอบของรางวัลแก่เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยน่านักเรียนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมด้วย^{๗๗}

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขลิต อภิวิฑฺฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมโธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย สิริวิฑฺฒโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวิโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบุรียรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๒.๕ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู โดยอาราธนาพระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” และจัดกิจกรรมไหว้ครู โดยมีพระสงฆ์ร่วมด้วย^{๗๘}

๒.๖ จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ใหม่ โดยอาราธนาพระสงฆ์ มาบรรยายธรรม และบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้ง นอกจากนี้ยังพานักเรียนไปเวียนเทียนและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ที่วัดและชุมชนด้วย^{๗๙}

๒.๗ จัดกิจกรรมหล่อเทียน แห่เทียน และถวายเทียนเข้าพรรษาในวัดที่พระสงฆ์จำพรรษาหรือวัดอื่นๆ ใกล้กับสถานศึกษา^{๘๐}

๒.๘ จัดกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยอาราธนาพระสงฆ์บรรยายธรรมพิเศษ^{๘๑}

๒.๙ จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เนื่องในวันคล้ายวันเกิดของบุคลากร เพื่อสนับสนุนให้บุคลากรได้ทำบุญในทางพระพุทธศาสนา^{๘๒}

๒.๑๐ จัดกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำจัดกิจกรรม^{๘๓}

๒.๑๑ จัดกิจกรรมพิเศษ เช่น ด้านหลักสูตรสถานศึกษา^{๘๔}

๒.๑๒ สำหรับพระ ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ เป็นกิจของสงฆ์ ศึกษา พัฒนาคณะเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรัดหน้าอยู่เสมอ และสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรม

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิสมมทิสถิการ (อรุณ ธมฺวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระวิสุทธิสโธณ (ประโยชน์ สุขุมโล ป.ธ.๗), เจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเสนาห์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน), ดร., เจ้าอาวาสวัดดอนทอง เจ้าคณะอำเภอดอนพุด, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ธีรนาถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาพิลาส (วัชรชัย อินทวิโส ปุญฺญะนาวิน) เจ้าอาวาสวัดเขาวง (ถ้าพระนารายณ์), ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทฺธมฺโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง^{๘๕}

๒.๑๓ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนกับพระ ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ มารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรมเนกขัมมะมีเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งตัดสินใจบวชเรียนทางปริยัติธรรม เมื่อได้บวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อน นักเรียนรู้จักสวดมนต์ และสวดสรภัญญะ หลายโรงเรียนได้ส่งเด็กเข้าประกวดจนได้รับรางวัลระดับต่าง ๆ จนถึงระดับชาติ นอกจากนี้ พระได้สอนเข้มข้นเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก^{๘๖}

๒.๑๔ ผลผลิตหลัก ๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ (๑) พระต้นแบบ พระสงฆ์หลายรูป ปฏิบัติการสอนได้อย่างยอดเยี่ยม สมควรยกย่องเป็นต้นแบบ เช่น การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิถีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น พระที่ทำงานได้ผล คือ พระที่สอนโดยยึดแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่เป็นการศึกษาให้เกิดสติปัญญา และบรรลุอิสรภาพจากการหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง เป็นต้น (๒) เทคนิคการเรียนการสอนที่ดีที่สุด คือ “ตัวตน” ของพระองค์ที่ก่อให้เกิด ศรัทธา ความไว้วางใจ สัมผัสได้ซึ่งความเมตตา และทำให้นักเรียนพร้อมใจกันยึดพระเป็นที่พึ่งในการให้คำแนะนำ ทั้งปัญหาส่วนตัว และปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์ และอยู่ในภาวะแร้นแค้น อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย นอกจากผลผลิตที่ปรากฏในตัวนักเรียนแล้ว ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่อีกด้านหนึ่ง คือ ผลที่มีต่อสังคม กล่าวคือ (๓) พระได้แสดงรูปแบบการปรับกระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม รูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบที่เหมาะสมที่จะถ่ายทอดไปยังพระประจำการอื่น ๆ ด้วย (๔) พระบางรูปได้รับนิมนต์ให้ไปสอนศีลธรรมแนวพุทธในโรงเรียนคริสต์ และก่อให้เกิดการยอมรับหลักธรรมในศาสนาอื่นด้วย ผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ การก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ จากการเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้เรียนกับพระนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันนโยบายรัฐบาล และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย^{๘๗}

๒.๑๕ พระสงฆ์ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ข้อเสนอแนะคือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการวัดผล และ

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวิโร อาญาเมือง ป.ธ. ๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรียตนาธรรม เจ้าคณะอำเภอหนองโดน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่พระสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรมาให้คำแนะนำในด้านทักษะให้พระสงฆ์ในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่พระสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้พระสงฆ์นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละโรงเรียน ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประสานงานกับครูพี่เลี้ยงของแต่ละโรงเรียนที่พระสงฆ์ได้เข้าไปปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ติดตามและแนะนำเพิ่มเติมในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละแห่งได้อย่างเหมาะสม

ตารางที่ ๔.๑๕ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามหลักโยนิโสมนสิการ

กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามหลักโยนิโสมนสิการ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑
การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑๐	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑
ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑๒

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๕ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามหลักโยนิโสมนสิการ
(ต่อ)

กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน ตามหลักโยนิโสมนสิการ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑๓
การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดป้องสาระ เป็นการชวนให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑๔
รูปแบบการปรับกระบวนการทัศนทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑๔
มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑	๑๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายใน ประกอบด้วย ๗ กระบวนการ คือ

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา

กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม คือกระบวนการพัฒนาเยาวชนให้เป็นเยาวชนที่สมบูรณ์แบบตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือกระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ที่สุดจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า

๓.๑ กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อให้พัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้าน ความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงามในทุกขั้นตอนของชีวิต ให้กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็นและฟังเป็น^{๘๙}

๓.๒ ด้านจัดค่ายคุณธรรม โครงการค่ายคุณธรรมเป็นโครงการที่ลงทุนแล้วมาความคุ้มค่า นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัวในการเรียนในระบบมหาวิทยาลัย มีความกตัญญู (รู้สึว่าต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รู้คุณบิดา มารดา ญาติพี่น้อง ครูบาอาจารย์) มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากยิ่งขึ้น มีความตั้งใจที่จะทำความดี ช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นมีธรรมะในจิตใจ รู้ถึงคุณค่าของชีวิตมากขึ้น ได้ฝึกปฏิบัติตนในการควบคุมทั้งกาย วาจา และจิตใจ ตระหนักถึง บาป บุญ คุณโทษ มีจิตใจแน่วแน่มากยิ่งขึ้น การทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่เห็นแก่ตัว และมีความเมตตา และการตั้งตนให้อยู่ในความไม่

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหารามวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ประมาท และการมีสติ^{๙๐}

๓.๓ ด้านการประเมินผล พระสงฆ์ควรร่วมกับสถานศึกษาในการจัดทำแบบประเมินผล การศึกษาให้หลากหลายรูปแบบ และมีการสรุปโครงการทุกครั้งด้วย^{๙๑}

๓.๔ การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ จะเน้นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยขั้นต้น การเรียนรู้ที่ควรพึงพิงครู ผู้เรียนต้องเรียนตามแบบของรายวิชานั้นๆ ลงมือฝึกปฏิบัติตามหลักการ ทฤษฎีเลียนแบบครู เป็นขั้นบันได ที่ควรศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หลักการ หลังจากนั้น ผู้เรียนจะเริ่มสร้างรูปแบบการคิดของตนเอง โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ วางแผน สร้างโครงการ โครงงาน เพื่อการค้นหาคำตอบด้วยตนเองถือเป็นขั้นสมาธิ และสุดท้าย ผู้เรียนใช้ความคิดในการสร้าง รูปแบบใหม่ๆ สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง ถือเป็นการเรียนรู้ ที่แท้จริงและเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าด้วยกัน ระหว่างความรู้รอบและรู้ลึกจากการรับข้อมูล แหล่งความรู้ภายนอกตัวผู้เรียน (ปรโตโฆสะ) ความรู้รอบและรู้ลึกจากการคิด กระบวนการทำงานของ จิตภายในตัวผู้เรียน (โยนิโสมนสิการ) และความรู้รอบและรู้ลึกจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามย ปัญญา)^{๙๒}

๓.๕ การจัดอาคารสถานที่ให้มีความเหมาะสม เป็นการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ตามแนวทางวิถิพุทธ นอกจากห้องพุทธธรรมหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียนทุกๆ คน ล้วนสามารถแสดงกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทาย กันด้วยความจริงใจ ตามหลักของการบริหารจัดการนั้น ควรจัดประชุมเพื่อรับทราบทำความเข้าใจ ร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความ เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีสันสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิด ความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น และควรมีการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถใช้การสังเกตพฤติกรรม หรือการสำรวจสอบถามเพื่อนร่วมงาน เพื่อนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรุปรายงานและปรับปรุง แก้ไข ดำเนินการพัฒนาต่อไป^{๙๓}

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะ จังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระวิสุทธิคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวิฑูโน), เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะ จังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระราชเมธากรณ์ (ทองย้อย โชติวโร), เจ้าอาวาสวัดศรีบูรรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะ จังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูพิสนธิ์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาที รองเจ้าคณะ อำเภอมะนัง, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๓.๖ กิจกรรมประหยัด ออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ เพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดและรู้จักออม และเพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนใช้สิ่งของอย่างประหยัดและให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด^{๙๔}

๓.๗ กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึที่ได้ทำความดี มีการบูรณาการทำงานร่วมกันทั้งหน่วยงานต้นสังกัดและนักเรียนกับบุคลากรในโรงเรียน^{๙๕}

๓.๘ กิจกรรมสวมเสื้อขาวหรือใส่ชุดขาววันพระ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพทางกาย โดยให้โอกาสนักเรียนในการแสดงออกจากกิจกรรมที่ทำ และเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามให้แก่เยาวชนให้รู้จักรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม^{๙๖}

๓.๙ กิจกรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐% เพื่อให้ผู้เรียนเห็นโทษ และภัยอันเกิดจากการบริโภค สิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ให้ผู้เรียน และบุคลากรในโรงเรียนมีพฤติกรรมไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ และ ให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนปลอดจากสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%^{๙๗}

๓.๑๐ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม เพื่อฝึกให้บุคลากรในโรงเรียนให้มีบุคลิกงามอย่างไทย และเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ปกครองและชุมชน^{๙๘}

๓.๑๑ กิจกรรม รักษาศีล ๕ เพื่อฝึกการไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง และเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๙๙}

๓.๑๒ กิจกรรมพิจารณาอาหารที่รับประทาน รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ เพื่อให้บุคลากรทุกคนมีสติในการรับประทานอาหาร เพื่อให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าของข้าวปลาอาหาร และเพื่อให้บุคลากรทุกคนมีมารยาทที่ดีในการรับประทานอาหาร^{๑๐๐}

---

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวีโร อาญาเมือง ป.ธ. ๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรียต นาราม เจ้าคณะอำเภอหนองโดน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายกมล เพ็ญพึ้ง, ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสา ให้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นายธนบดี ชัยนิธิกรรณ, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียน สระบุรีวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๖ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา

กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ	๑	๑, ๔
จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว	๒	๒
การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น	๑	๕
การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญา แก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี	๗	๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติตามได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี

(๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภาวนา ๔

กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง เป็นกระบวนการสุดท้ายในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายๆกันกับกระบวนการที่สาม เพียงแต่ว่ากระบวนการนี้มีกระบวนการที่ละเอียดกว่าวิธีแรก และจัดเป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดในบรรดากระบวนการทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า

๔.๑ สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ มีกิจกรรมรับศีลก่อนเข้าห้องเรียน กิจกรรมทำบุญตักบาตรรับศีลวันพระ กิจกรรมรักษาศีลอุโบสถหรือศีล ๘ กิจกรรมสัมาอาชีวะ กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา กิจกรรมตั้งสติก่อนสตาร์ท เป็นต้น และกิจกรรมสถานศึกษาปลอดอบายมุข ได้แก่ ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นภัยและโทษของการเป็นนักเลงสุรา นักเลงการพนัน นักเลงผู้หญิง และการคบเพื่อนไม่ดี เป็นต้น ด้วยการเน้นกิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษานวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาคบเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ เบญจศีลเบญจธรรม, เว้นจากอบายมุข และภาวนา ๔ ด้าน กายภาวนา และศีลภาวนา^{๑๐๑}

๔.๒ สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้แก่นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฺฒโน ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชมหาราชวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ศาสตร์แขนงต่างๆของท้องถิ่นตนเอง และกิจกรรมส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ ไตรสิกขา สัมปยุตธรรม ๗ และภาวนา ๔ ด้าน ปัญญาภาวนา^{๑๐๒}

๔.๓ สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ หลักไตรสิกขา และภาวนา ๔ ด้าน จิตตภาวนา^{๑๐๓}

๔.๔ สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ หลักไตรสิกขา อิทธิบาทธรรม อริยสัจ ๔ สังคหวัตถุธรรม และภาวนา ๔^{๑๐๔}

๔.๕ กิจกรรม ๔ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ และสั่งสอน จะช่วยป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันให้นักเรียนทุกกลุ่มมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมประจำจิตใจ โดยพระสงฆ์สามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา หลักภาวนา ๔ กาย ศีล จิต ปัญญา หลักอิทธิบาทธรรม หลักอริยสัจ ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม และหลักสัมปยุตธรรม มาใช้ในการป้องกันปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้^{๑๐๕}

๔.๖ กิจกรรม “ลูกพาพ่อแม่เข้าวัด” เป็นกิจกรรมในลักษณะที่ปลูกฝังให้นักเรียนสนใจพระพุทธศาสนาและเชิญชวนให้พ่อแม่พาตนเองมาวัดในวันหยุดเรียน หรือวันสำคัญต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้พ่อแม่เห็นความสำคัญกับทางพระพุทธศาสนาด้วย^{๑๐๖}

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระราชธีราภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมโธ ป.ธ.๙), เจ้าอาวาสวัดพระพุทธฉาย รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูพิสนท์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร), ดร., เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ธีรนาโถ ป.ธ.๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโม), ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดชัยชะยอม, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวีโร อาญาเมือง ป.ธ. ๖), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม เจ้าคณะอำเภอนองโตน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

๔.๗ กิจกรรม “ลานธรรม ลานไทย ลานวิถีพุทธ” คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากลานวัดในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนพื้นที่ภายในวัดในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์^{๑๐๗}

๔.๘ กิจกรรม “โรงเรียนวิถีพุทธ” ซึ่งเป็นกิจกรรมใหม่ของกรมการศาสนาซึ่งต่อยอดจากนโยบายของทางรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ โดยเน้นเฉพาะโรงเรียนที่ยังไม่เข้าร่วมโครงการปีบกระทรวงศึกษาธิการ โดยการนำพระสงฆ์ไปเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธดังกล่าวด้วย^{๑๐๘}

๔.๙ การพัฒนาครูและบุคลากรของโรงเรียนมีความสำคัญมาก โดยการนำหลักภavana ๔ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามและส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ในทางที่เป็นไปอย่างปกติ เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น (กายภavana) และให้มีการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทร พร้อมทั้งจะให้กำลังใจและให้อภัยแก่กัน การระมัดระวังคำพูด ระมัดระวังการกระทำ ที่จะไม่เบียดเบียนใคร หากมีการกระทบกระทั่งกันบ้างก็มีสติกำกับที่จะไม่ให้เกินเลยไปจนกระทบกระทั่งให้แตกทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน การสำรวมระวังทั้งทางคำพูดและการกระทำ การยอมรับสำนึกผิด การให้อภัยกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ศีลภavana) พร้อมทั้งต้องฝึกฝนการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ที่ต้องเผชิญสถานการณ์จริงจากการทำงาน ทำให้ต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันหมั่นเพียรกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ท้อถอย มีความอดทน ทั้งต่อภาระงาน และทั้งต่อคนและสถานการณ์ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังหมายถึงการเจริญงอกงามของคุณความดีหรือคุณธรรมในจิตใจ อันนำไปสู่ภาวะความสุขสดชื่น แจ่มใสผ่องใสในจิตใจ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ (จิตตภavana) และนำเอาการเรียนรู้ที่มาจากกระบวนการสังเกต สำรวจ การคิดการพิจารณาไตร่ตรอง การตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ นำไปสู่ภาวะที่ออกจากปัญหา นำออกจากทุกข์ นำไปสู่ภาวะที่ติงามเป็นบุญกุศล การเรียนรู้ทางปัญญาเริ่มจากการเรียนความรู้จากหลักธรรม คำสอน ข้อมูล ข้อเท็จจริง การจดจำ การจับประเด็น การแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ อันเกิดจากการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ การคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย ตลอดจนปัญญาทำให้ก่อเกิดจากการลงมือปฏิบัติ รู้จักติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น นำสู่การสั่งสมเป็นประสบการณ์และแจ่มแจ้งในเรื่องนั้นๆ (ปัญญาภavana)^{๑๐๙}

๔.๑๐ ผู้บริหาร ครู และบุคลากร จึงควรยึดหลักพรหมวิหารธรรม ได้แก่ ๑) เมตตา รู้สึกสงสารผู้อื่น เอ็นดูผู้อื่นอยู่เสมอ สิ่งนี้จะทำให้ทุกคนมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียน ทะเลาะเบาะแว้ง

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายทวน เทียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาพาน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

กัน ๒) กรุณา ยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ช่วยเหลือแม้กระทั่งคนที่คิดร้าย หรือไม่ชอบกัน โดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทนใดๆ ๓) มุทิตา ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นมี ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นเป็น ยินดีเมื่อคนอื่นได้ดี ไม่อิจฉาริษยา ไม่นินทาให้ร้าย และ ๔) อุเบกขา การวางเฉย การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดีย่อมได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะทำให้การปฏิสัมพันธ์ภายในโรงเรียนเต็มไปด้วยบรรยากาศของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๑๑๐}

ตารางที่ ๔.๑๗ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภavana ๔

กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภavana ๔	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุข ทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษาวล สงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาคบเพื่อนดี กิจกรรม หน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ เบญจศีลเบญจ ธรรม (กายภavana)	๔	๑, ๕, ๘, ๙
กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จัก ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรม มารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (ศีลภavana)	๕	๒, ๕, ๗, ๘, ๙

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง, ครูชำนาญการ หัวหน้า หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเสา
ไห้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑๗ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภาวนา ๔ (ต่อ)

กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามหลักภาวนา ๔	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน/รูปหรือคน	ลำดับที่
กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)	๔	๓, ๕, ๘, ๙
กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)	๕	๕, ๖, ๘, ๙, ๑๐

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษานวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาคบเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (ศีลภาวนา)

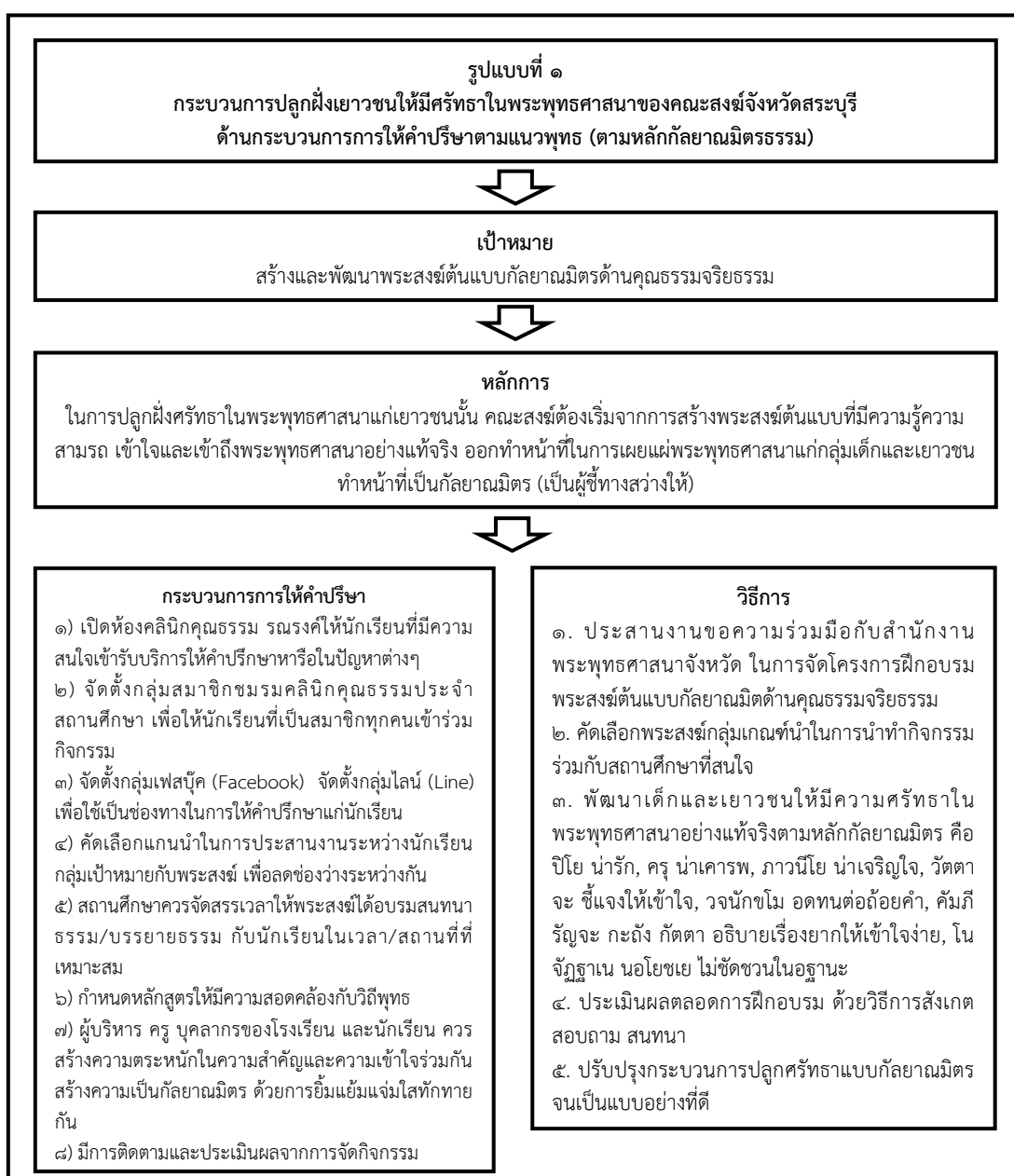
๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือ
สนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียน
การสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาวานา)

๔.๓ นำเสนอกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

จากการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีนั้น ผลการวิจัยพบว่า

(๑) กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)

แผนภาพที่ ๔.๑ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการทำให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

หลักการ : ในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนนั้น คณะสงฆ์ต้องเริ่มจากการสร้างพระสงฆ์ต้นแบบที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ออกทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (เป็นผู้ชี้ทางสว่างให้)

กระบวนการ :

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน

๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการ ฝึกอบรมพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

๒. คัดเลือกพระสงฆ์กลุ่มแกนนำในการนำทำกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษาที่สนใจ

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลัก กัลยาณมิตร คือ ปิโย น่ารัก, ครุ น่าเคารพ, ภาวนีโย น่าเจริญใจ, วัตตา จะ ชี้แจงให้เข้าใจ, วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ, คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา อธิบายเรื่องยากให้เข้าใจง่าย, โน จัญฐาเน นอโยชเย ไม่ขัด ขวนในในฐานะ

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกัลยาณมิตร จนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๒) กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)

แผนภาพที่ ๔.๒ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๒ พบว่า กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นนักพุทธดี คิดดี ทำดี

หลักการ : เป็นขั้นตอนในการเรียนรู้จากภายใน เปิดการเรียนรู้จากภายใน ด้วยกระบวนการ ปรโตโมสะ คือ การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือธรรมชาตินั้นมาพิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้

กระบวนการ :

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนการทัศนคติทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับผู้อำนวยการโรงเรียนในการนิมนต์พระสงฆ์ พระสงฆ์มาบรรยายธรรม โดยทางโรงเรียนจัดชั่วโมงบรรยายธรรมให้พระสงฆ์เป็นประจำทุกสัปดาห์

๒. นำนักเรียนไปทำบุญ ฟังธรรม ที่วัด ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ การจัดห้องธรรมะ การให้นักเรียนเล่าธรรมะ เล่าเรื่องกฎแห่งกรรม โรงเรียนจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน โดยสม่ำเสมอ สร้างแรงจูงใจในการยกย่องคนดี และให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และมี

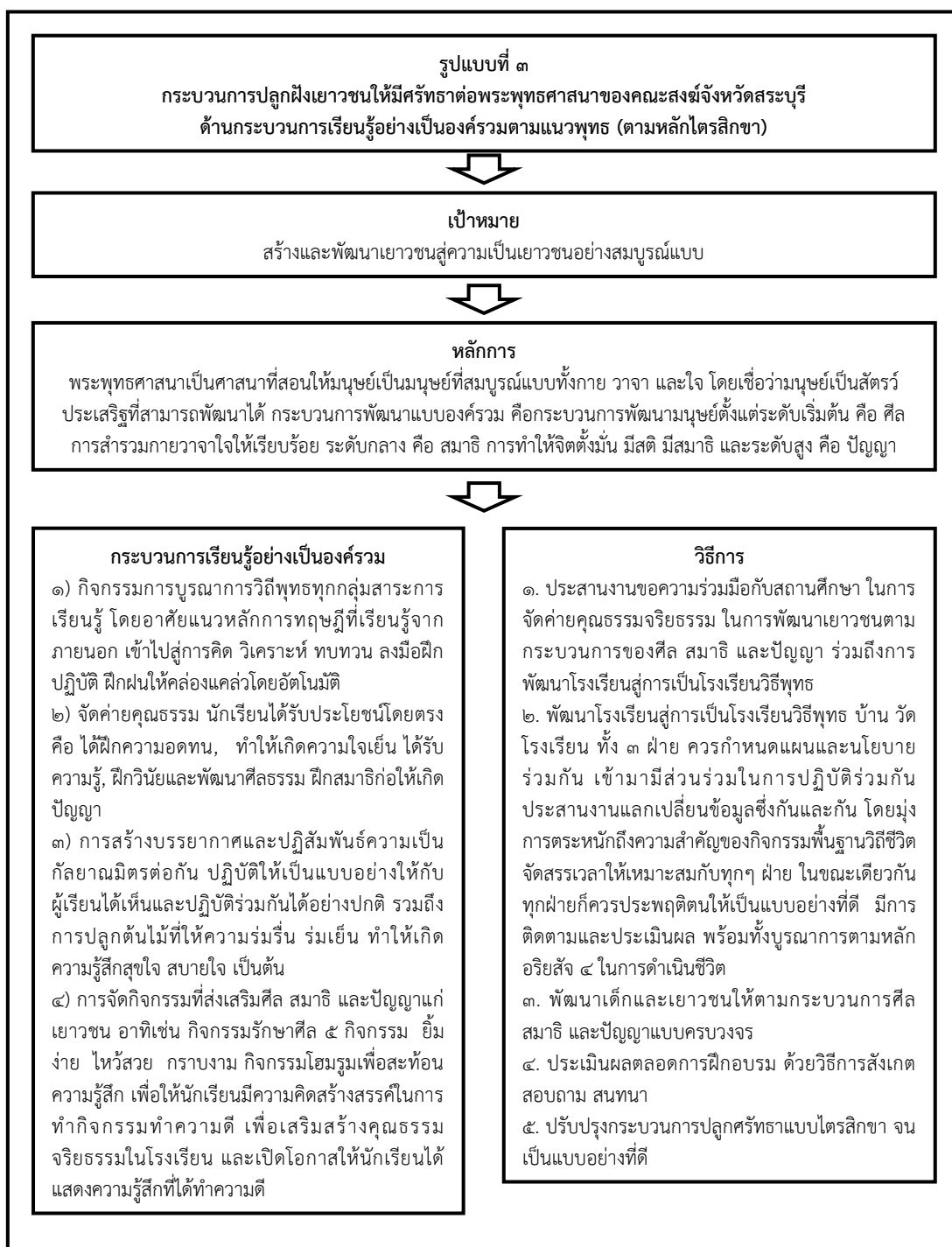
การติดตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้จริงตามหลักของอริยสัจ ๔ เข้าใจปัญหา รู้สาเหตุความเป็นมา และมีวิธีการแก้ไขปัญหาด້วย่างถูกต้อง

๓. การนำนักเรียนปฏิบัติธรรมทุกวัน โดยเริ่มจากการสวดมนต์ นั่งสมาธิ การทบทวนเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ค้นหาทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก่อนกลับบ้าน

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบโยนิโสมนสิการ จนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)

แผนภาพที่ ๔.๓ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๓ พบว่า กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลัก ไตรสิกขา) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นเยาวชนอย่างสมบูรณ์แบบ

หลักการ : พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม คือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย ระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญา

กระบวนการ :

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่ เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดย อัตโนมัตติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิด ความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทาง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับ บุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็น แบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มร ื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมี ความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม ในการ พัฒนาเยาวชนตามกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงการพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็น โรงเรียนวิถีพุทธ

๒. พัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ บ้าน วัด โรงเรียน ทั้ง ๓ ฝ่าย ควรกำหนด แผนและนโยบายร่วมกัน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติร่วมกัน ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกัน และกัน โดยมุ่งการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับ ทุกๆ ฝ่าย ในขณะเดียวกันทุกฝ่ายก็ควรประพจน์ตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีการติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งบูรณาการตามหลักอริยสัจ ๔ ในการดำเนินชีวิต

โรงเรียนควรกำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียน ควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแท้จริง เน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน พัฒนากระบวนการตรวจสอบประเมินผล ให้มีความชัดเจน และจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พร้อมๆ กับการบูรณาการหลักพุทธธรรมต่างๆ

ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เช่น ปลูกต้นไม้ให้ความร่มเย็น ดอกไม้สีสวยกลิ่นหอมเย็น และบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม ด้วยการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ และอุเบกขา ไม่มีทิฐิไปในทางใดทางหนึ่ง และที่สำคัญก็คือ ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง พร้อมๆ กับการติดตามและประเมินผลจากการสังเกตและสอบถาม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่บกพร่องต่อไป

โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร (เพิ่มเติมทักษะ) สัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมถึงการสนทนาหรือสอบถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งให้มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร และบูรณาการหลักภavana ๔

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้ตามกระบวนการศีล สมาธิ และปัญญาแบบครบวงจร การจัดอาคารสถานที่ให้มีความเหมาะสม เป็นการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางวิถีพุทธ นอกจากห้องพุทธธรรมหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียนทุกๆ คน ล้วนสามารถแสดงกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันด้วยความจริงใจ ตามหลักของการบริหารจัดการนั้น ควรจัดประชุมเพื่อรับทราบทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีสนสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น และควรมีการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถใช้การสังเกตพฤติกรรม หรือการสำรวจสอบถามเพื่อนร่วมงาน เพื่อนนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรุปรายงานและปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการพัฒนาต่อไป

การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยขั้นต้นการเรียนรู้ที่ควรพึงพิงครู ผู้เรียนต้องเรียนตามแบบของรายวิชานั้นๆ ลงมือฝึกปฏิบัติตามหลักการทฤษฎีเลียนแบบครู เป็นขั้นศีล ที่ควรศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หลักการ หลังจากนั้น ผู้เรียนจะเริ่มสร้างรูปแบบการคิดของตนเอง โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิดวิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ วางแผน สร้างโครงการ โครงการงาน เพื่อการค้นหาคำตอบด้วยตนเองถือเป็นขั้นสมาธิ และสุดท้าย ผู้เรียนใช้ความคิดในการสร้างรูปแบบใหม่ๆ สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง ถือเป็นการเรียนรู้

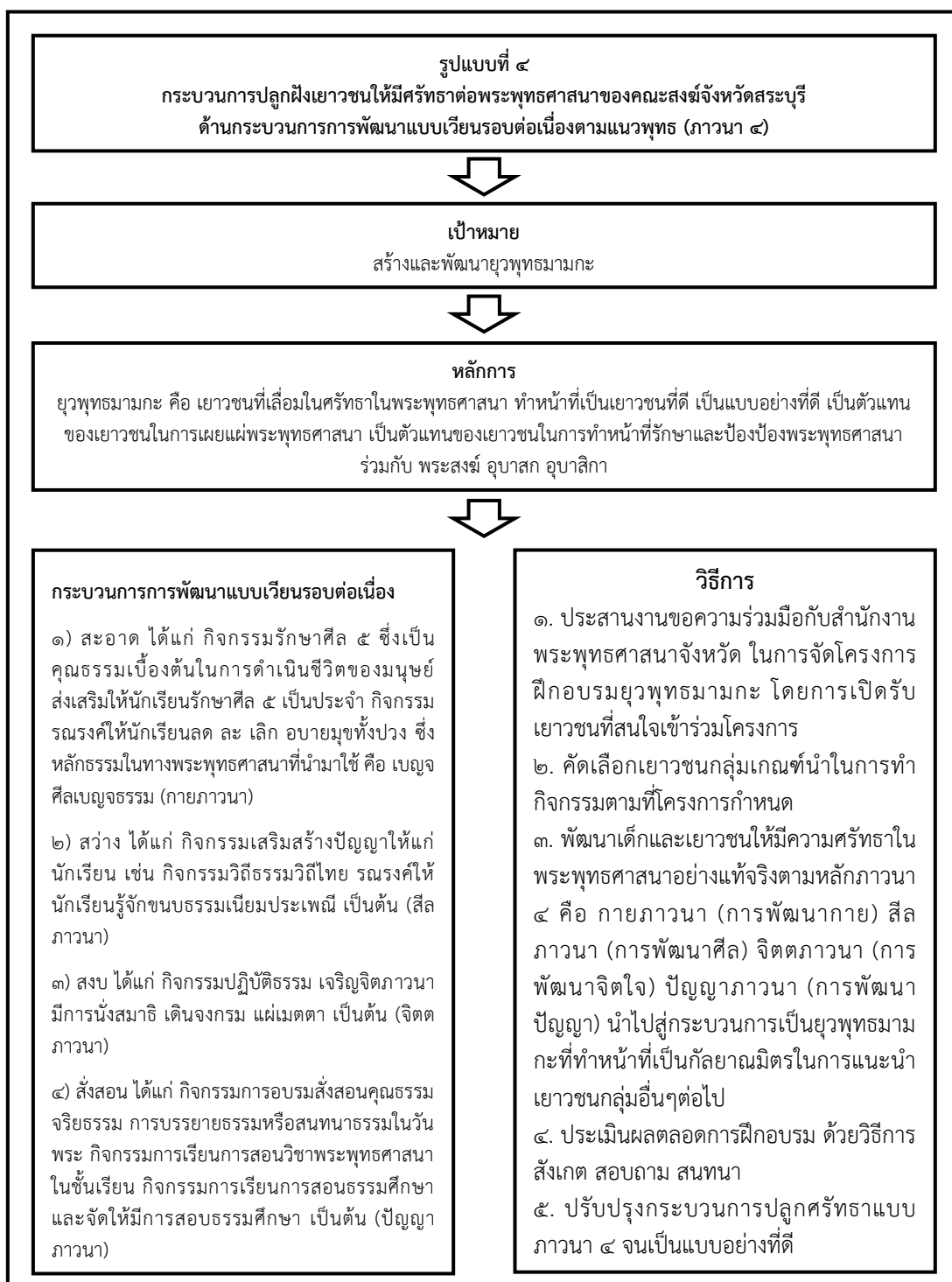
ที่แท้จริงและเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าด้วยกัน ระหว่างความรู้รอบและรู้ลึกจากการรับข้อมูล แหล่งความรู้ภายนอกตัวผู้เรียน (ปรโตโมสะ) ความรู้รอบและรู้ลึกจากการคิด กระบวนการทำงานของจิตภายในตัวผู้เรียน (โยนิโสมนสิการ) และความรู้รอบและรู้ลึกจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา)

ครอบครัวหรือผู้ปกครองนั้น มีผลต่อการกำหนดแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะตามแนวทางวิधिพุทธ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน โดยจัดสรรเวลาให้เหมาะสมและไม่กระทบต่อการประกอบอาชีพหรือการงานอื่นๆ มากนัก และผู้ปกครองเองก็ควรที่จะยอมรับในศักยภาพของผู้เรียน ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ปฏิบัติตนให้เป็นທີ່ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และให้ร่วมมือกับโรงเรียนในการติดตาม ประเมินผล พัฒนา และการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพื้นฐานวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิधिพุทธ เรียนรู้หลักธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เช่น อริยสัจ ๔ คือ ๑) ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตหรือในจิตใจและเกิดผลไม่ดีขึ้นแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องพึงพิจารณา ไตรตรองให้เข้าใจให้รู้อย่างถ้วนถี่ ละเอียดลุลอว่า ทุกข์นั้นมันเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากสาเหตุใด ๒) ธรรมที่ควรละ (สมุทัย) เป็นสาเหตุแห่งการก่อให้เกิดการกระทำที่เลว ที่ชั่ว ที่ไม่ดี อันจะส่งผลให้เกิดผลที่เป็นทุกข์หรือเป็นปัญหาแก่ชีวิต และจิตใจ ดังนั้นเมื่อพอรู้แล้วว่าการทำตามเหตุที่เลว ที่ชั่ว หรือเหตุที่ไม่ดี ย่อมจะส่งผลให้เกิดผลเลว ผลชั่ว หรือผลที่ไม่ดีไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่ทุกชีวิต ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรละเว้น ไม่สมควรกระทำ เพราะมันเป็นสาเหตุที่ชวนให้กระทำชั่ว หากกระทำลงไปก็จะเกิดผลชั่วตามมาอย่างแน่นอน ตามหลักกฎแห่งกรรมที่ว่าบุคคลใดทำดีเป็นเหตุย่อมได้ดีเป็นผลตามมาตอบแทน และบุคคลใดทำชั่วเป็นเหตุก็ย่อมได้ชั่วเป็นผลตามมาตอบแทน เช่นกัน ๓) ธรรมที่ควรเจริญหรือควรปฏิบัติ (มรรค) เป็นแนวปฏิบัติที่ดีงาม นับเป็นสาเหตุที่ดีที่เราเลือก ที่จะปฏิบัติ เป็นวิถีทาง เป็นครรลองที่เห็นสมควรว่าควรนำไปปฏิบัติ เพราะเราเชื่อในกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีเป็นเหตุ ย่อมได้รับดีเป็นผล เป็นการพัฒนาหรือเปลี่ยนอดีตที่ไม่ดี (ทุกข์) ซึ่งเราพอจะทราบแล้วว่ามาจากการกระทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) ทุกข์และสมุทัย จึงเป็นเพียงอดีตเพื่อเป็นบทเรียนให้เปลี่ยนแปลงการกระทำในปัจจุบัน (มรรค) เพราะมรรคหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม หากทำลงไป ย่อมหวังผลได้เลยว่าจะได้รับผลดี มีความสุข หรือเป็นสภาพที่คลี่คลาย ไม่มีปัญหาอีกต่อไป ซึ่งก็คือ ความดับทุก (นิโรธ) และ ๔) ธรรมที่ควรบรรลุ หรือธรรมที่ควรเข้าใจถึง (นิโรธ) มีสภาพเป็นผลที่ดี ที่สำเร็จ หรือผลที่น่าพึงพอใจ สภาพที่ผ่อนคลายปัญหาให้เบาบางลง จนหมดสิ้นไปในที่สุด สรุปว่า นิโรธ เป็นผลจากการการกระทำดีเป็นเหตุ (มรรค) ซึ่งทำให้เกิดผลดี นิโรธจึงเป็นผลดีที่เกิดจากการทำตามเหตุที่ดี

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบไตรสิกขา จนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๔) กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)

แผนภาพที่ ๔.๔ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด
สระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๔ พบว่า กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวพุทธมามกะ

หลักการ : เยาวพุทธมามกะ คือ เยาวชนที่เลื่อมในศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นเยาวชนที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวแทนของเยาวชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของเยาวชนในการทำหน้าที่รักษาและปกป้องพระพุทธศาสนาพร้อมกับ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา

กระบวนการ :

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษาวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาศุภเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (ศีลภาวนา)

๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการฝึกอบรมเยาวพุทธมามกะ โดยการเปิดรับเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

๒. คัดเลือกเยาวชนกลุ่มเกณฑ์นำในการทำกิจกรรมตามที่โครงการกำหนด

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา (การพัฒนากาย) ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) นำไปสู่กระบวนการเป็นเยาวพุทธมามกะที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรในการแนะนำเยาวชนกลุ่มอื่นๆต่อไป

การนำหลักภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาทางกาย เพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามและส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ในทางที่เป็นไปอย่างปกติ เช่น รู้จักสัมพันธ์

ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น (กายภาวนา) และให้มีการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทร พร้อมทั้งจะให้กำลังใจและให้อภัยแก่กัน การระมัดระวังคำพูด ระมัดระวังการกระทำ ที่จะไม่เบียดเบียนใคร หากมีการกระทบกระทั่งกันบ้างก็มีสติกำกับที่จะไม่ให้เกินเลยไปจนกระทบกระทั่งให้แตกทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน การสำรวมระวังทั้งทางคำพูดและการกระทำ การยอมรับสำนึกผิด การให้อภัยกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ศีลภาวนา) พร้อมทั้งต้องฝึกฝนการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ที่ต้องเผชิญสถานการณ์จริงจากการทำงาน ทำให้ต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันหมั่นเพียรกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ท้อถอย มีความอดทน ทั้งต่อภาระงานและทั้งต่อคนและสถานการณ์ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังหมายถึงการเจริญองกามของคุณความดีหรือคุณธรรมในจิตใจ อันนำไปสู่ภาวะความสุขสดชื่น แจ่มใสผ่องใสในจิตใจ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ (จิตตภาวนา) และนำเอาการเรียนรู้ที่มาจากกระบวนการสังเกต สำรวจ การคิดการพิจารณาไตร่ตรอง การตัดสินใจ อย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ นำไปสู่ภาวะที่ออกจากปัญหา นำออกจากทุกข์ นำไปสู่ภาวะที่ดีงามเป็นบุญกุศล การเรียนรู้ทางปัญญาเริ่มจากการเรียนความรู้จากหลักธรรม คำสอน ข้อมูล ข้อเท็จจริง การจดจำ การจับประเด็น การแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ อันเกิดจากการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ การคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย ตลอดจนปัญญาทำให้ก่อเกิดจากการลงมือปฏิบัติ รู้จักติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น นำสู่การสั่งสมเป็นประสบการณ์และแจ่มแจ้งในเรื่องนั้นๆ (ปัญญาภาวนา)

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา การสร้างเครือข่ายและประสานความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน วัด องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรม ซึ่งกระบวนการที่กล่าวมาควรมีการนิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา และประเมินผล พร้อมทั้งควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ผลงานที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ศึกษาผลการดำเนินงานและนำสู่การพัฒนาขั้นต่อไป

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องจนเป็นแบบอย่างที่ดี

๔.๔ สรุปผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ใน ๔ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)

รูปแบบที่ ๒ กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ)

รูปแบบที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)

รูปแบบที่ ๔ กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)

เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๐ รูปหรือคน ทำการยืนยันรูปแบบ ก่อนสรุปเป็นกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีต่อไป ดังนี้

๑. กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม) ด้านการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา) และด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ตามที่ผู้วิจัยเสนอมานั้น มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ในการปฏิบัติ และนำไปใช้ประโยชน์ได้ในวงกว้างตามที่ผู้วิจัยเสนอมานี้^{๑๑๑}

๒. ในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนนั้น คณะสงฆ์ต้องเริ่มจากการสร้างพระสงฆ์ต้นแบบที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ออกทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (เป็นผู้ชี้ทางสว่างให้) เช่น เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม โดยประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการฝึกอบรมพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม คัดเลือกพระสงฆ์กลุ่มเกณฑ์นำในการนำทำกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษาที่สนใจ พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลักกัลยาณมิตร ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกัลยาณมิตร จนเป็นแบบอย่างที่ดี^{๑๑๒}

๓. กระบวนการเปิดการเรียนรู้จากภายใน เช่น การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือธรรมชาตินั้นมา

^{๑๑๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาภุชญา กิตติโสภณ, ผศ.ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวิชาญ สุชีวาโน, ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและพัฒนากิจการฝึกอบรม สถาบันนิสิตสนาธะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้ ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรท สวรรค์ เป็นต้น^{๑๓๓}

๔. เน้นการประสานงานขอความร่วมมือกับผู้อำนวยการโรงเรียนในการนิมนต์พระสงฆ์พระสงฆ์มาบรรยายธรรม โดยทางโรงเรียนจัดชั่วโมงบรรยายธรรมให้พระสงฆ์เป็นประจำทุกสัปดาห์ นำนักเรียนไปทำบุญ ฟังธรรม ที่วัด ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ การจัดห้องธรรมะ การให้นักเรียนเล่าธรรมะ เล่าเรื่องกฎแห่งกรรม โรงเรียนจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน โดยสม่ำเสมอ สร้างแรงจูงใจในการยกย่องคนดี และให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และมีการติดตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้จริงตามหลักของอริยสัจ ๔ เข้าใจปัญหา รู้สาเหตุความเป็นมา และมีวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง การนำนักเรียนปฏิบัติธรรมทุกวัน โดยเริ่มจากการสวดมนต์ นั่งสมาธิ การทบทวนเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ค้นหาทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก่อนกลับบ้าน ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบโยนิโสมนสิการ จนเป็นแบบอย่างที่ดี^{๑๓๔}

๕. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม คือ กระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย ระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญา^{๑๓๕}

๖. จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ

^{๑๓๓} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาจินตวัฒน์ จารุขุฑโน, เจ้าคณะตำบลไม้ดัด เจ้าอาวาสวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๔} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระชาญณรงค์ ฐิตญาโณ, วัดแก่งขนุน จังหวัดสระบุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๕} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธิศีลาภิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีสันสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึที่ได้ทำความดี^{๑๑๖}

๗. ประสานงานขอความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม ในการพัฒนาเยาวชนตามกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงการพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ พัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ บ้าน วัด โรงเรียน ทั้ง ๓ ฝ่าย ควรกำหนดแผนและนโยบายร่วมกัน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติร่วมกัน ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกัน และกัน โดยมุ่งการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับทุกๆ ฝ่าย ในขณะเดียวกันทุกฝ่ายก็ควรประพัตดินให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีการติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งบูรณาการตามหลักอริยสัจ ๔ ในการดำเนินชีวิต^{๑๑๗}

๘. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้ตามกระบวนการศีล สมาธิ และปัญญาแบบครบวงจร การจัดอาคารสถานที่ให้มีความเหมาะสม เป็นการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางวิถีพุทธ นอกจากห้องพุทธธรรมหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการแสดงความ เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียนทุกๆ คน ล้วนสามารถแสดงกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันด้วยความจริงใจ ตามหลักของการบริหารจัดการนั้น ควรจัดประชุมเพื่อรับทราบทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความ ร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีสันสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น และควรมีการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถใช้การสังเกตพฤติกรรม หรือการสำรวจสอบถามเพื่อน ร่วมงาน เพื่อนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรุปรายงานและปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการพัฒนาต่อไป^{๑๑๘}

๙. การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยขั้นต้น การเรียนรู้ที่ควรพึงพิงครู ผู้เรียนต้องเรียนตามแบบของรายวิชานั้นๆ ลงมือฝึกปฏิบัติตามหลักการ ทฤษฎีเลียนแบบครู เป็นขั้นศีล ที่ควรศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หลักการ หลังจากนั้น ผู้เรียนจะ

^{๑๑๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศิษฐ์ไพฑูริย์, ดร., รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระเอกลักษณะ อชิโต, ดร., วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๘} สทนากลุ่มเฉพาะแม่ชีศรีนรัตน ชิตะธรรมสิทธิ์, นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

เริ่มสร้างรูปแบบการคิดของตนเอง โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิดวิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ วางแผน สร้างโครงการ โครงงาน เพื่อการค้นหาคำตอบด้วยตนเองถือเป็นขั้นสมมติ และสุดท้าย ผู้เรียนใช้ความคิดในการสร้างรูปแบบใหม่ๆ สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง ถือเป็นการเรียนรู้ที่แท้จริงและเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าด้วยกัน ระหว่างความรู้รอบและรู้ลึกจากการรับข้อมูล แหล่งความรู้ภายนอกตัวผู้เรียน (ปรโตโมสะ) ความรู้รอบและรู้ลึกจากการคิด กระบวนการทำงานของจิตภายในตัวผู้เรียน (โยนิโสมนสิการ) และความรู้รอบและรู้ลึกจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา)^{๑๑๙}

๑๐. ครอบครัวหรือผู้ปกครองนั้น มีผลต่อการกำหนดแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะตามแนวทางวิถีพุทธ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน โดยจัดสรรเวลาให้เหมาะสมและไม่กระทบต่อการประกอบอาชีพหรือการงานอื่นๆ มากนัก และผู้ปกครองเองก็ควรที่จะยอมรับในศักยภาพของผู้เรียน ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ปฏิบัติตนให้เป็นທີ່ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และให้ร่วมมือกับโรงเรียนในการติดตาม ประเมินผล พัฒนา และการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพื้นฐานวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีพุทธ เรียนรู้หลักธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เช่น อริยสัจ ๔ คือ ๑) ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตหรือในจิตใจและเกิดผลไม่ดีขึ้นแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องพึงพิจารณา ไตรตรองให้เข้าใจให้รู้อย่างถ้วนถี่ ละเอียดลุลอว่า ทุกข์นั้นมันเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากสาเหตุใด ๒) ธรรมที่ควรละ (สมุทัย) เป็นสาเหตุแห่งการก่อให้เกิดการกระทำที่เลว ที่ชั่ว ที่ไม่ดี อันจะส่งผลให้เกิดผลที่เป็นทุกข์หรือเป็นปัญหาแก่ชีวิต และจิตใจ ดังนั้นเมื่อพอรู้แล้วว่าการทำตามเหตุที่เลว ที่ชั่ว หรือเหตุที่ไม่ดี ย่อมจะส่งผลให้เกิดผลเลว ผลชั่ว หรือผลที่ไม่ดีไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่ทุกชีวิต ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรละเว้น ไม่สมควรกระทำ เพราะมันเป็นสาเหตุที่ชวนให้กระทำชั่ว หากกระทำลงไปก็จะเกิดผลชั่วตามมาอย่างแน่นอน ตามหลักกฎแห่งกรรมที่ว่าบุคคลใดทำดีเป็นเหตุย่อมได้ดีเป็นผลตามมาตอบแทน และบุคคลใดทำชั่วเป็นเหตุก็ย่อมได้ชั่วเป็นผลตามมาตอบแทน เช่นกัน ๓) ธรรมที่ควรเจริญหรือควรปฏิบัติ (มรรค) เป็นแนวปฏิบัติที่ดีงาม นับเป็นสาเหตุที่ดีที่เราเลือก ที่จะปฏิบัติ เป็นวิถีทาง เป็นครรลองที่เห็นสมควรว่าควรนำไปปฏิบัติ เพราะเราเชื่อในกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีเป็นเหตุ ย่อมได้รับดีเป็นผล เป็นการพัฒนาหรือเปลี่ยนอดีตที่ไม่ดี (ทุกข์) ซึ่งเราพอจะทราบแล้วว่ามาจากการกระทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) ทุกข์และสมุทัย จึงเป็นเพียงอดีตเพื่อเป็นบทเรียนให้เปลี่ยนแปลงการกระทำในปัจจุบัน (มรรค) เพราะมรรคหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม หากทำลงไป ย่อมหวังผลได้เลยว่าจะได้รับผลดี มีความสุข หรือเป็นสภาพที่คล่องแคล่ว ไม่มีปัญหาอีกต่อไป ซึ่งก็คือ ความดับทุก (นิโรธ) และ ๔) ธรรมที่ควรบรรลु หรือธรรมที่ควรเข้าถึงให้ถึง (นิโรธ) มีสภาพเป็นผลที่ดี ที่สำเร็จ หรือผลที่น่าพึงพอใจ สภาพที่ผ่อนคลายปัญหาให้เบาบางลง จนหมดสิ้นไป

^{๑๑๙} สอนนา กลุ่มเฉพาะ ดร.อำนาจ บัวศิริ, อดีต รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ในที่สุด สรุปว่า นิโรธ เป็นผลจากการการกระทำดีเป็นเหตุ (มรรค) ซึ่งทำให้เกิดผลดี นิโรธจึงเป็นผลดีที่เกิดจากการทำตามเหตุที่ดี^{๑๒๐}

๑๑. กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษานวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาคบเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา) กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (สัปปายะ) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)^{๑๒๑}

---

^{๑๒๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธิศีลาวิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน, มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕ องค์ความรู้

๔.๕.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๕ พบว่า

สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี พบว่า มีจุดแข็งของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้การสนับสนุนเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น การส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ๒. พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ และมีเทคนิคในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่าย และน่าสนใจ ๓. พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และน่าเคารพเลื่อมใส ๔. ในแต่ละสถานศึกษาได้จัดห้องคลินิกคุณธรรมประจำแต่ละสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยห้องบรรยาย โต๊ะหมู่บูชา โต๊ะทำงานของพระสงฆ์ โต๊ะให้บริการรับคำปรึกษา เป็นต้น ๕. ในแต่ละสถานศึกษามีสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือคุณธรรมจริยธรรม ไว้ให้บริการ จัดห้องอบรมนักเรียน มีคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ เครื่องเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการบรรยายหรืออบรมนักเรียน ๖. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดโครงการคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ ๗. ได้รับรางวัลจากการประกวดโครงการต่างๆ และได้รับการยกย่องเชิดชูจากสถาบันต่างๆ ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ๘. นักเรียนและครูพอใจต่อกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้น โดยนักเรียนและครูเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ

มีจุดอ่อนของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในแต่ละคนที่แตกต่างกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ดี ๒. พระสงฆ์บางรูปมีภารกิจมาก ไม่สามารถเข้าสอนในโรงเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ ๓. ห้องหรือหอประชุมที่ใช้ในการอบรมนักเรียนมีขนาดไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่มีมาก ไม่มีเวทีกลางที่ใช้ในการอบรม สื่อสาร หรือทำกิจกรรมร่วมกันกับนักเรียน ความไม่พร้อมของสถานศึกษาหรือพระสงฆ์ในการใช้สื่อต่างๆ ทำให้เสียเวลาในการเรียนการสอนมาก ๔. ขาดความยืดหยุ่นในการทำงาน เพราะต่างฝ่ายต่างทำงานกันคนละหน้าที่ ขาดการทำงานร่วมกันเป็นทีมเวิร์ค ไม่มีการประสานงานกัน ขาดครูพี่เลี้ยงในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการประสานกันระหว่างตัวพระสงฆ์กับสถานศึกษาและนักเรียน ๕. ไม่สามารถพัฒนาหรือส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ๖. นักเรียนไม่ไว้วางใจ หรือกลัว จึงไม่เข้าร่วมโครงการ หรือเข้ารับฟังคำปรึกษาจากพระสงฆ์อย่างเต็มที่

โอกาสของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. มีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจพอเพียง มีเป็นแนวคิดหลักในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียน ๒. มีการนำเอาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิธีถวายเทียนพรรษา พิธีตักบาตรดอกไม้ เป็นต้น มาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓. มีการนำเอาวัดมาไว้ในสถานศึกษา คือ จัดห้องวิถียุทธศาสตร์ จัดบอร์ดนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีห้องคุณธรรมจริยธรรมประจำสถานศึกษา เป็นต้น ๔. มีแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ภายในวัด ๕. สถานศึกษามีความปลอดภัย มีรั้วรอบขอบชิด มีอาจารย์ฝ่ายปกครองคอยกำกับดูแลตลอดเวลา ๖. มีสื่อวิถีทัศน์เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ Youtube Facebook เป็นต้น ๗. สื่อเทคโนโลยีมีความทันสมัย ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ นักเรียน สถานศึกษา และผู้ปกครอง ๘. การ

นำเอาสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างแพร่หลาย ๙. มีญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนโครงการต่างๆ ของพระสงฆ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบสถานศึกษา รอบวัด ให้การอุปถัมภ์และเข้าร่วมกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น เช่น โครงการปลูกป่า โครงการธรรมยาตรา โครงการค่ายคุณธรรม เป็นต้น

อุปสรรคของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. ปัญหาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน ปัญหาการใช้ความรุนแรงของสถาบันครอบครัว ความก้าวร้าวของนักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง ๒. การอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง ปัญหาการท้องก่อนวัยอันควร เป็นต้น ๓. นักเรียนบางคนมีบ้านอยู่ไกลจากสถานศึกษา การเดินทางไปมาไม่สะดวก ค่าใช้จ่ายสูง บางวันไม่สามารถเดินทางมาทันกำหนดเวลาเรียน ๔. นักเรียนบางคนไม่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้มีการนำเอาสื่อเทคโนโลยีไปใช้ผิดประเภท เช่น คิวเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ๕. สื่อมวลชนให้การส่งเสริม ทำข่าว และประชาสัมพันธ์โครงการคลินิกคุณธรรมน้อย ๖. ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการคลินิกคุณธรรมของแต่ละสถานศึกษา ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ คู่มือพระสงฆ์ไม่เพียงพอ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสงฆ์ไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ พระสงฆ์ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน ขาดห้องจริยธรรม ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ พระสงฆ์ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงาน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน เปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสงฆ์เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสงฆ์ ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมพระสงฆ์ในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับผู้เรียน ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้พระสงฆ์ใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้พระสงฆ์ประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน พระสงฆ์และพ่อแม่ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน จัดการเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ อนุรักษ์พระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี พบว่า ด้านเพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง จำนวน ๒๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๗ มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๕ ปี จำนวน ๒๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๘ และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๒ นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$, S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา ประกอบด้วย ๘ กระบวนการ คือ

- ๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ
- ๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม
- ๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน
- ๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน
- ๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน ประกอบด้วย ๗ กระบวนการ คือ

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึง ประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสม กับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรม ก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทาง ศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้ นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนการทัศนคติธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิด วิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่ เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดย อัตโนมัตติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิด ความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทาง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับ บุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็น แบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มร ื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึที่ได้ทำความดี

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษานวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาศุภกวีเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

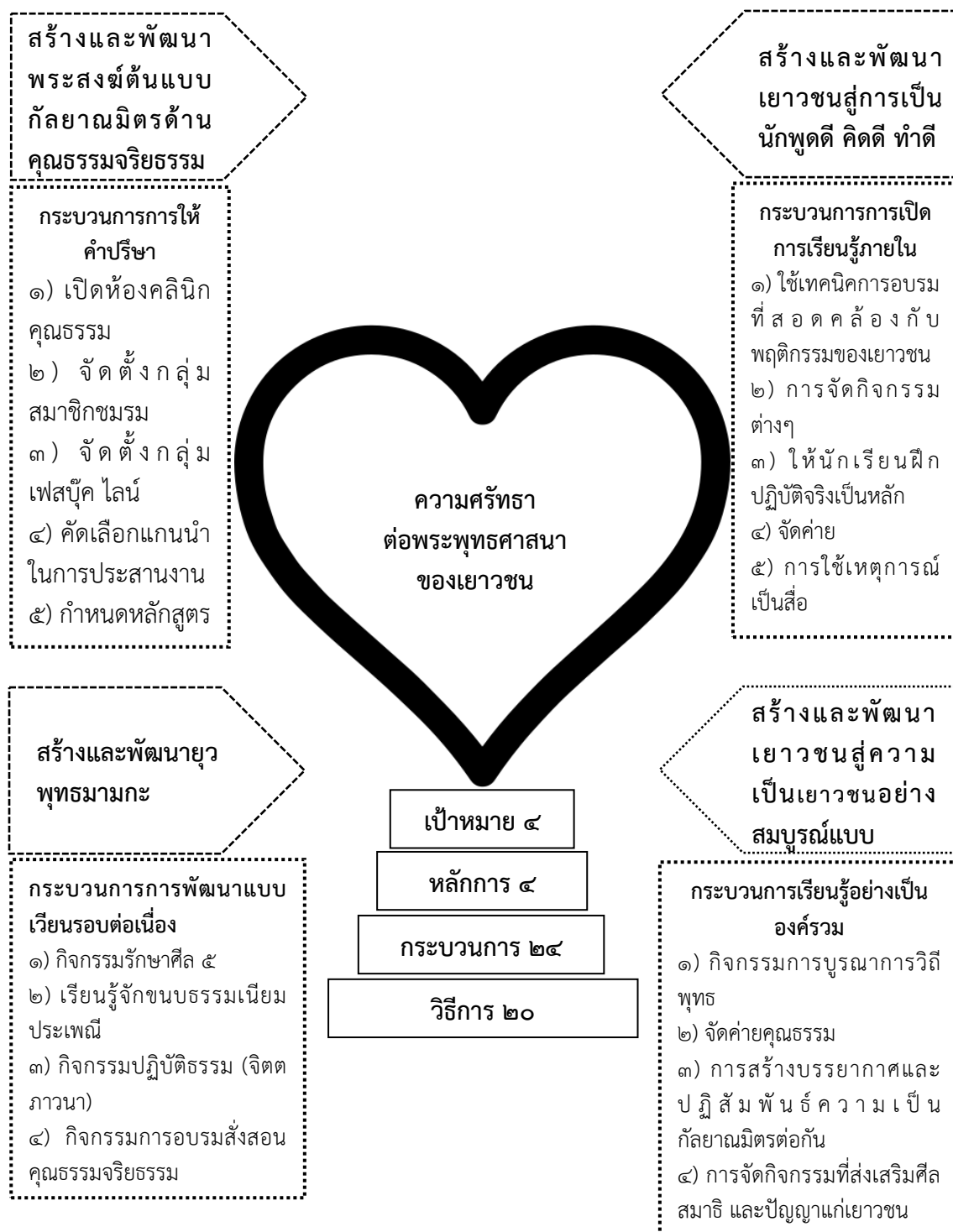
๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้แก่นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (สีกาภาวนา)

๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)

๔.๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากงานวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๕ ได้แสดงแผนภาพองค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัยไว้ สามารถอธิบายได้ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)
ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

หลักการ : ในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนนั้น คณะสงฆ์ต้องเริ่มจากการสร้างพระสงฆ์ต้นแบบที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ออกทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (เป็นผู้ชี้ทางสว่างให้)

กระบวนการ :

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน

๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการฝึกอบรมพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

๒. คัดเลือกพระสงฆ์กลุ่มแกนนำในการนำทำกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษาที่สนใจ

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลักกัลยาณมิตร คือ ปิโย น่ารัก, ครุ น่าเคารพ, ภาวนีโย น่าเจริญใจ, วัตตา จะ ชี้แจงให้เข้าใจ, วจนักษโม อดทนต่อถ้อยคำ, คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา อธิบายเรื่องยากให้เข้าใจง่าย, โน จัญญานะ นอโยชเย ไม่ขัดขวางในฐานะ

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกัลยาณมิตร จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๒ กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นนักพุดดี คิตดี ทำดี

หลักการ : เป็นขั้นตอนในการเรียนรู้จากภายใน เปิดการเรียนรู้จากภายใน ด้วยกระบวนการ ปรโตโมสะ คือ การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือธรรมชาตินั้นมาพิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้

กระบวนการ :

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนการทัศนคติทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับผู้อำนวยการโรงเรียนในการนิมนต์พระสงฆ์ พระสงฆ์มาบรรยายธรรม โดยทางโรงเรียนจัดชั่วโมงบรรยายธรรมให้พระสงฆ์เป็นประจำทุกสัปดาห์

๒. นำนักเรียนไปทำบุญ ฟังธรรม ที่วัด ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ การจัดห้องธรรมะ การให้นักเรียนเล่าธรรมะ เล่าเรื่องกฎแห่งกรรม โรงเรียนจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน โดยสม่ำเสมอ สร้างแรงจูงใจในการยกย่องคนดี และให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และมีการติดตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้จริงตามหลักของอริยสัจ ๔ เข้าใจปัญหา รู้สาเหตุความเป็นมา และมีวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง

๓. การนำนักเรียนปฏิบัติธรรมทุกวัน โดยเริ่มจากการสวดมนต์ นั่งสมาธิ การทบทวนเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ค้นหาทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก่อนกลับบ้าน

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบโยนิโสมนสิการ จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)
ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นเยาวชนอย่างสมบูรณ์แบบ

หลักการ : พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมคือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย ระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญา

กระบวนการ :

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกดีใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม ในการพัฒนาเยาวชนตามกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงการพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. พัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ บ้าน วัด โรงเรียน ทั้ง ๓ ฝ่าย ควรกำหนดแผนและนโยบายร่วมกัน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติร่วมกัน ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยมุ่งการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับ

ทุกๆ ฝ่าย ในขณะที่เดียวกันทุกฝ่ายก็ควรประพัตินให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีการติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งบูรณาการตามหลักอริยสัจ ๔ ในการดำเนินชีวิต

โรงเรียนควรกำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียน ควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแท้จริง เน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน พัฒนาระบบการตรวจสอบประเมินผล ให้มีความชัดเจน และจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พร้อมทั้งกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมต่างๆ

ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เช่น ปลูกต้นไม้ให้ความร่มเย็น ดอกไม้สีสวยกลิ่นหอมเย็น และบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม ด้วยการเจริญเมตตา กรุณา มุติตา ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ และอุเบกขา ไม่มีทิฐิไปในทางใดทางหนึ่ง และที่สำคัญก็คือ ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งกับการติดตามและประเมินผลจากการสังเกตและสอบถาม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่บกพร่องต่อไป

โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร (เพิ่มเติมทักษะ) สัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมถึงการสนทนาหรือสอบถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งให้มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร และบูรณาการหลักภาวนา ๔

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้ตามกระบวนการศีล สมาธิ และปัญญาแบบครบวงจร การจัดอาคารสถานที่ให้มีความเหมาะสม เป็นการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางวิถีพุทธ นอกจากห้องพุทธธรรมหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียนทุกๆ คน ล้วนสามารถแสดงกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันด้วยความจริงใจตามหลักของการบริหารจัดการนั้น ควรจัดประชุมเพื่อรับทราบทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น และควรมีการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถใช้การสังเกตพฤติกรรม หรือการสำรวจสอบถามเพื่อนร่วมงาน เพื่อนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรุปรายงานและปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการพัฒนาต่อไป

การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยขั้นต้นการเรียนรู้ที่ควรพึงพิงครู ผู้เรียนต้องเรียนตามแบบของรายวิชานั้นๆ ลงมือฝึกปฏิบัติตามหลักการทฤษฎีเลียนแบบครู เป็นขั้นศีล ที่ควรศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หลักการ หลังจากนั้น ผู้เรียนจะเริ่มสร้างรูปแบบการคิดของตนเอง โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด

วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ วางแผน สร้างโครงการ โครงการ เพื่อการค้นหาคำตอบด้วยตนเองถือเป็นขั้นสมาธิ และสุดท้าย ผู้เรียนใช้ความคิดในการสร้าง รูปแบบใหม่ๆ สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง ถือเป็นการเรียนรู้ ที่แท้จริงและเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าด้วยกัน ระหว่างความรู้รอบและรู้ลึกจากการรับข้อมูล แหล่งความรู้ภายนอกตัวผู้เรียน (ปรโตโฆสะ) ความรู้รอบและรู้ลึกจากการคิด กระบวนการทำงานของ จิตภายในตัวผู้เรียน (โยนิโสมนสิการ) และความรู้รอบและรู้ลึกจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามย ปัญญา)

ครอบครัวหรือผู้ปกครองนั้น มีผลต่อการกำหนดแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะตาม แนวทางวิถิพุทธ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัด กิจกรรม และอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน โดยจัดสรรเวลาให้เหมาะสมและไม่ กระทบต่อการประกอบอาชีพหรือการงานอื่นๆ มากนัก และผู้ปกครองเองก็ควรที่จะยอมรับใน ศักยภาพของผู้เรียน ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกทำ กิจกรรมด้วยความสมัครใจ ปฏิบัติตนให้เป็นທີ່ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และให้ ร่วมมือกับโรงเรียนในการติดตาม ประเมินผล พัฒนา และการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อพัฒนา ผู้เรียนให้มีพื้นฐานวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิถิพุทธ เรียนรู้หลักธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนิน ชีวิตได้ เช่น อริยสัจ ๔ คือ ๑) ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตหรือในจิตใจและ เกิดผลไม่ดีขึ้นแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องพึงพิจารณา ไตร่ตรองให้เข้าใจให้รู้อย่างถ้วนถี่ ละเอียดลุลอว่า ทุกข์ นั้นมันเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากสาเหตุใด ๒) ธรรมที่ควรละ (สมุทัย) เป็นสาเหตุแห่งการก่อให้เกิด การกระทำที่เลว ที่ชั่ว ที่ไม่ดี อันจะส่งผลให้เกิดผลที่เป็นทุกข์หรือเป็นปัญหาแก่ชีวิต และจิตใจ ดังนั้น เมื่อพอรู้แล้วว่าการทำตามเหตุที่เลว ที่ชั่ว หรือเหตุที่ไม่ดี ย่อมจะส่งผลให้เกิดผลเลว ผลชั่ว หรือผลที่ไม่ดี ไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่ทุกชีวิต ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรละเว้น ไม่สมควรกระทำ เพราะมันเป็นสาเหตุที่ ชวนให้กระทำชั่ว หากกระทำลงไปก็จะเกิดผลชั่วตามมาอย่างแน่นอน ตามหลักกฎแห่งกรรมที่ว่า บุคคลใดทำดีเป็นเหตุย่อมได้ดีเป็นผลตามมาตอบแทน และบุคคลใดทำชั่วเป็นเหตุก็ย่อมได้ชั่วเป็นผล ตามมาตอบแทน เช่นกัน ๓) ธรรมที่ควรเจริญหรือควรปฏิบัติ (มรรค) เป็นแนวปฏิบัติที่ดีงาม นับเป็น สาเหตุที่ดีที่เราเลือก ที่จะปฏิบัติ เป็นวิถิทาง เป็นครรลองที่เห็นสมควรว่าควรนำไปปฏิบัติ เพราะเรา เชื่อในกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีเป็นเหตุ ย่อมได้รับดีเป็นผล เป็นการพัฒนาหรือเปลี่ยนอดีตที่ไม่ดี (ทุกข์) ซึ่งเราพอจะทราบแล้วว่ามาจากการกระทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) ทุกข์และสมุทัย จึงเป็นเพียงอดีต เพื่อเป็นบทเรียนให้เปลี่ยนแปลงการกระทำในปัจจุบัน (มรรค) เพราะมรรคหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม หากทำลงไป ย่อมหวังผลได้เลียวว่าจะได้รับผลดี มีความสุข หรือเป็นสภาพที่คลี่คลาย ไม่มีปัญหาอีก ต่อไป ซึ่งก็คือ ความดับทุกข์ (นิโรธ) และ ๔) ธรรมที่ควรบรรลุ หรือธรรมที่ควรเข้าใจถึง (นิโรธ) มี สภาพเป็นผลที่ดี ที่สำเร็จ หรือผลที่น่าพึงพอใจ สภาพที่ผ่อนคลาญปัญหาให้เบาบางลง จนหมดสิ้นไป ในที่สุด สรุปว่า นิโรธ เป็นผลจากการการกระทำดีเป็นเหตุ (มรรค) ซึ่งทำให้เกิดผลดี นิโรธจึงเป็นผลดี ที่เกิดจากการทำตามเหตุที่ดี

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบไตรสิกขา จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๔ กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวพุทธมามกะ

หลักการ : เยาวพุทธมามกะ คือ เยาวชนที่เลื่อมในศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นเยาวชนที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวแทนของเยาวชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของเยาวชนในการทำหน้าที่รักษาและป้องกันพระพุทธศาสนาพร้อมกับ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา

กระบวนการ :

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษานวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาศุภกวีเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (ศีลภาวนา)

๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการฝึกอบรมเยาวพุทธมามกะ โดยการเปิดรับเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

๒. คัดเลือกเยาวชนกลุ่มเกณฑ์นำในการทำกิจกรรมตามที่โครงการกำหนด

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา (การพัฒนากาย) ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) นำไปสู่กระบวนการเป็นเยาวพุทธมามกะที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรในการแนะนำเยาวชนกลุ่มอื่นๆต่อไป

การนำหลักภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาทางกาย เพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามและส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ในทางที่เป็นไปอย่างปกติ เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมี

ประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น (กายภาวนา) และให้มีการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทร พร้อมทั้งให้กำลังใจ และให้อภัยแก่กัน การระมัดระวังคำพูด ระมัดระวังการกระทำ ที่จะไม่เบียดเบียนใคร หากมีการกระทบกระทั่งกันบ้างก็มีสติกำกับที่จะไม่ให้เกินเลยไปจนกระทบกระทั่งให้แตกทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน การสำรวมระวังทั้งทางคำพูดและการกระทำ การยอมรับสำนึกผิด การให้อภัยกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ศีลภาวนา) พร้อมทั้งต้องฝึกฝนการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ที่ต้องเผชิญสถานการณ์จริงจากการทำงาน ทำให้ต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันหมั่นเพียรกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ท้อถอย มีความอดทน ทั้งต่อภาระงาน และทั้งต่อคนและสถานการณ์ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังหมายถึงการเจริญองงามของคุณความดีหรือคุณธรรมในจิตใจ อันนำไปสู่ภาวะความสุขสดชื่น แจ่มใสผ่องใสในจิตใจ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ (จิตตภาวนา) และนำเอาการเรียนรู้ที่มาจากกระบวนการสังเกต สำรวจ การคิดการพิจารณาไตร่ตรอง การตัดสินใจ อย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ นำไปสู่ภาวะที่ออกจากปัญหา นำออกจากทุกข์ นำไปสู่ภาวะที่ดีงาม เป็นบุญกุศล การเรียนรู้ทางปัญญาเริ่มจากการเรียนความรู้จากหลักธรรม คำสอน ข้อมูล ข้อเท็จจริง การจดจำ การจับประเด็น การแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ อันเกิดจากการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ การคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย ตลอดจนปัญญาทำให้เกิดจากการลงมือปฏิบัติ รู้จักติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น นำสู่การสั่งสมเป็นประสบการณ์และแจ่มแจ้งในเรื่องนั้นๆ (ปัญญาภาวนา)

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา การสร้างเครือข่ายและประสานความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน วัด องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรม ซึ่งกระบวนการที่กล่าวมาควรมีการนิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา และประเมินผล พร้อมทั้งควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ผลงานที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ศึกษาผลการดำเนินงานและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องจนเป็นแบบอย่างที่ดี

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี พบว่า มีจุดแข็งของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีให้การสนับสนุนเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น การส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ๒. พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ และมีเทคนิคในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่าย และน่าสนใจ ๓. พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และน่าเคารพเลื่อมใส ๔. ในแต่ละสถานศึกษาได้จัดห้องคลินิกคุณธรรมประจำแต่ละสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยห้องบรรยาย โต๊ะหมู่บูชา โต๊ะทำงานของพระสงฆ์ โต๊ะให้บริการรับคำปรึกษา เป็นต้น ๕. ในแต่ละสถานศึกษามีสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือคุณธรรมจริยธรรม ไว้ให้บริการ จัดห้องอบรมนักเรียน มีคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ เครื่องเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการบรรยายหรืออบรมนักเรียน ๖. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดโครงการคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ ๗. ได้รับรางวัลจากการประกวดโครงการต่างๆ และได้รับการยกย่องเชิดชูจากสถาบันต่างๆ ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ๘. นักเรียนและครูพอใจต่อกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้น โดยนักเรียนและครูเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ

มีจุดอ่อนของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. พระสงฆ์ยังขาดทักษะในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในแต่ละคนที่แตกต่างกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ดี ๒. พระสงฆ์บางรูปมีภารกิจมาก ไม่สามารถเข้าสอนในโรงเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ ๓. ห้องหรือหอประชุมที่ใช้ในการอบรมนักเรียนมีขนาดไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่มีมาก ไม่มีเวทีกลางที่ใช้ในการอบรม สื่อสาร หรือทำกิจกรรมร่วมกันกับนักเรียน ความไม่พร้อมของสถานศึกษาหรือพระสงฆ์ในการใช้สื่อต่างๆ ทำให้เสียเวลาในการเรียนการสอนมาก ๔. ขาดความยืดหยุ่นในการทำงาน เพราะต่างฝ่ายต่างทำงานกันคนละหน้าที่ ขาดการทำงานร่วมกันเป็นทีมเวิร์ค ไม่มีการประสานงานกัน ขาดครูพี่เลี้ยงในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการ

ประสานกันระหว่างตัวพระสงฆ์กับสถานศึกษาและนักเรียน ๕. ไม่สามารถพัฒนาหรือส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ๖. นักเรียนไม่ไว้วางใจ หรือกลัว จึงไม่เข้าร่วมโครงการ หรือเข้ารับฟังคำปรึกษาจากพระสงฆ์อย่างเต็มที่

โอกาสของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. มีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐกิจพอเพียง มีเป็นแนวคิดหลักในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน ๒. มีการนำเอาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิธีถวายเทียนพรรษา พิธีตัดบาตรดอกไม้ เป็นต้น มาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓. มีการนำเอาวัดมาไว้ในสถานศึกษา คือ จัดห้องวิถียุทธศาสตร์จัดบอร์ดนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีห้องคุณธรรมจริยธรรมประจำสถานศึกษา เป็นต้น ๔. มีแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ภายในวัด ๕. สถานศึกษามีความปลอดภัย มีรั้วรอบขอบชิด มีอาจารย์ฝ่ายปกครองคอยกำกับดูแลตลอดเวลา ๖. มีสื่อวิทยุทัศน์เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ Youtube Facebook เป็นต้น ๗. สื่อเทคโนโลยีมีความทันสมัย ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ นักเรียน สถานศึกษา และผู้ปกครอง ๘. การนำเอาสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างแพร่หลาย ๙. มีญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนโครงการต่างๆ ของพระสงฆ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบสถานศึกษา รอบวัด ให้การอุปถัมภ์และเข้าร่วมกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น เช่น โครงการปลูกป่า โครงการธรรมาศรา โครงการค่ายคุณธรรม เป็นต้น

อุปสรรคของกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ ๑. ปัญหายาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน ปัญหาการใช้ความรุนแรงของสถาบันครอบครัว ความก้าวร้าวของนักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง ๒. การอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง ปัญหาการท้องก่อนวัยอันควร เป็นต้น ๓. นักเรียนบางคนมีบ้านอยู่ไกลจากสถานศึกษา การเดินทางไปมาไม่สะดวก ค่าใช้จ่ายสูง บางวันไม่สามารถเดินทางมาทันกำหนดเวลาเรียน ๔. นักเรียนบางคนไม่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้มีการนำเอาสื่อเทคโนโลยีไปใช้ผิดประเภท เช่น คิวเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ๕. สื่อมวลชนให้การส่งเสริม ทำข่าว และประชาสัมพันธ์โครงการคลินิกคุณธรรมน้อย ๖. ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการคลินิกคุณธรรมของแต่ละสถานศึกษา

ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ คู่มือพระสงฆ์มีไม่เพียงพอ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสงฆ์ไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ พระสงฆ์ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน

ขาดห้องจริยธรรม ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ พระสงฆ์ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงาน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้แก่ การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน เปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสงฆ์เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสงฆ์ ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมพระสงฆ์ในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะสมกับผู้เรียน ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานให้แก่พระสงฆ์โรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้พระสงฆ์ใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้พระสงฆ์ประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงงานหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน พระสงฆ์และพ่อแม่ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ที่ธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน จัดการเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ อุปลักษณ์พระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึงพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี พบว่า ด้านเพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง จำนวน ๒๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๗ มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๕ ปี จำนวน ๒๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๘ และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๒ นักเรียนในจังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีใน

ภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$, S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๕.๑.๒ องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการให้คำปรึกษา ประกอบด้วย ๘ กระบวนการ คือ

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลดช่องว่างระหว่างกัน

๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับนักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายใน ประกอบด้วย ๗ กระบวนการ คือ

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรม ก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดเบือนสาระ เป็นการชวนให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่นร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกรักสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้ให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี

องค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ด้านกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษาวาสสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาศุภกวีเพื่อนดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้แก่นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (สีกาภาวนา)

๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) ส่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือ สันทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียน การสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภวานา)

๕.๑.๓ กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี

รูปแบบที่ ๑ กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)
ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

หลักการ : ในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนนั้น คณะสงฆ์ต้องเริ่มจาก การสร้างพระสงฆ์ต้นแบบที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ออก ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (เป็นผู้ชี้ทาง สว่างให้)

กระบวนการ :

๑) เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำ ปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ

๒) จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็น สมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

๓) จัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook) จัดตั้งกลุ่มไลน์ (Line) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการให้ คำปรึกษาแก่นักเรียน

๔) คัดเลือกแกนนำในการประสานงานระหว่างนักเรียนกลุ่มเป้าหมายกับพระสงฆ์ เพื่อลด ช่องว่างระหว่างกัน

๕) สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้พระสงฆ์ได้อบรมสนทนาธรรม/บรรยายธรรม กับ นักเรียนในเวลา/สถานที่ที่เหมาะสม

๖) กำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักใน ความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน

๘) มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรม

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการ ฝึกอบรมพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม

๒. คัดเลือกพระสงฆ์กลุ่มแกนนำในการนำทำกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษาที่สนใจ

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลัก กัลยาณมิตร คือ ปิโย น่ารัก, ครุ น่าเคารพ, ภาวนีโย น่าเจริญใจ, วัตตา จะ ชี้แจงให้เข้าใจ, วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ, คัมภีรญจะ กะถิง กัตตา อธิบายเรื่องยากให้เข้าใจง่าย, โน จัญญานะ นอโยชเย ไม่ขัด ขวนในในฐานะ

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกัลยาณมิตร จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๒ กระบวนการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นนักพูดดี คิดดี ทำดี

หลักการ : เป็นขั้นตอนในการเรียนรู้จากภายใน เปิดการเรียนรู้จากภายใน ด้วยกระบวนการ โปรโตโมสะ คือ การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือธรรมชาตินั้นมาพิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้

กระบวนการ :

๑) ใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของเยาวชน เช่น การทำวัตร เข้า-เย็น การนั่งสมาธิ

๒) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ จัดกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสอดแทรกหลักธรรม เช่น การอาราธนาพระสงฆ์ บรรยายธรรมเรื่อง “พระคุณครู” เป็นต้น

๓) ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน

๔) จัดค่ายฝึกอบรมมารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรม

๕) การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น

๖) รูปแบบการปรับกระบวนการทัศนทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม

๗) มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับผู้อำนวยการโรงเรียนในการนิมนต์พระสงฆ์ พระสงฆ์มาบรรยายธรรม โดยทางโรงเรียนจัดชั่วโมงบรรยายธรรมให้พระสงฆ์เป็นประจำทุกสัปดาห์

๒. นำนักเรียนไปทำบุญ ฟังธรรม ที่วัด ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ การจัดห้องธรรมะ การให้นักเรียนเล่าธรรมะ เล่าเรื่องกฎแห่งกรรม โรงเรียนจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน โดยสม่าเสมอ สร้างแรงจูงใจใน

การยกย่องคนดี และให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มกิจกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และมีการติดตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้จริงตามหลักของอริยสัจ ๔ เข้าใจปัญหา รู้สาเหตุความเป็นมา และมีวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง

๓. การนำนักเรียนปฏิบัติธรรมทุกวัน โดยเริ่มจากการสวดมนต์ นั่งสมาธิ การทบทวนเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ค้นหาทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก่อนกลับบ้าน

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สนทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบโยนิโสมนสิการ จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)
ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นเยาวชนอย่างสมบูรณ์แบบ

หลักการ : พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมคือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อยระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญา

กระบวนการ :

๑) กิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิด วิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ

๒) จัดค่ายคุณธรรม นักเรียนได้รับประโยชน์โดยตรง คือ ได้ฝึกความอดทน, ทำให้เกิดความใจเย็น ได้รับความรู้, ฝึกวินัยและพัฒนาศีลธรรม ฝึกสมาธิก่อให้เกิดปัญญา ได้รับความรู้ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, เข้าใจกฎแห่งกรรม ได้รับการฝึกความมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ได้รับบุญกุศล ได้รับประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น ได้รู้จักการปรับตัว

๓) การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่นร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญาแก่เยาวชน อาทิเช่น กิจกรรมรักษาศีล ๕ กิจกรรม ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม กิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เพื่อให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมทำความดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกที่ได้ทำความดี

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม ในการพัฒนาเยาวชนตามกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงการพัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. พัฒนาโรงเรียนสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ บ้าน วัด โรงเรียน ทั้ง ๓ ฝ่าย ควรกำหนดแผนและนโยบายร่วมกัน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติร่วมกัน ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยมุ่งการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับทุกๆ ฝ่าย ในขณะเดียวกันทุกฝ่ายก็ควรประพจน์ตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีการติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งบูรณาการตามหลักอริยสัจ ๔ ในการดำเนินชีวิต

โรงเรียนควรกำหนดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียน ควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแท้จริง เน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน พัฒนากระบวนการตรวจสอบประเมินผล ให้มีความชัดเจน และจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พร้อมทั้งกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมต่างๆ

ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญและความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายกัน พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เช่น ปลูกต้นไม้ให้ความร่มเย็น ดอกไม้สีสวยกลิ่นหอมเย็น และบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม ด้วยการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ และอุเบกขา ไม่มีทิฐิไปในทางใดทางหนึ่ง และที่สำคัญก็คือ ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งกับการติดตามและประเมินผลจากการสังเกตและสอบถามเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่บกพร่องต่อไป

โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร (เพิ่มเติมทักษะ) สัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมถึงการสนทนาหรือสอบถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งให้มีการติดตามและประเมินผลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร และบูรณาการหลักภavana ๔

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้ตามกระบวนการศีล สมาธิ และปัญญาแบบครบวงจร การจัดอาคารสถานที่ให้มีความเหมาะสม เป็นการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางวิถีพุทธ นอกจากห้องพุทธธรรมหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียนทุกๆ คน ล้วนสามารถแสดงกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันด้วยความจริงใจตามหลักของการบริหารจัดการนั้น ควรจัดประชุมเพื่อรับทราบทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างปกติ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น ดอกไม้มีสีกลิ่นสวยงาม มีกลิ่นหอมเย็น ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ สบายใจ เป็นต้น

และควรมีการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถใช้การสังเกตพฤติกรรม หรือการสำรวจสอบถามเพื่อนร่วมงาน เพื่อนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรุปรายงานและปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการพัฒนาต่อไป

การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยขั้นต้นการเรียนรู้ที่ควรพึงพิงครู ผู้เรียนต้องเรียนตามแบบของรายวิชานั้นๆ ลงมือฝึกปฏิบัติตามหลักการทฤษฎีเลียนแบบครู เป็นขั้นศีล ที่ควรศึกษาข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หลักการ หลังจากนั้น ผู้เรียนจะเริ่มสร้างรูปแบบการคิดของตนเอง โดยอาศัยแนวหลักการทฤษฎีที่เรียนรู้จากภายนอก เข้าไปสู่การคิดวิเคราะห์ ทบทวน ลงมือฝึกปฏิบัติ ฝึกฝนให้คล่องแคล่วโดยอัตโนมัติ วางแผน สร้างโครงการ โครงงาน เพื่อการค้นหาคำตอบด้วยตนเองถือเป็นขั้นสมาธิ และสุดท้าย ผู้เรียนใช้ความคิดในการสร้างรูปแบบใหม่ๆ สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง ถือเป็นการเรียนรู้ที่แท้จริงและเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าด้วยกัน ระหว่างความรู้รอบและรู้ลึกจากการรับข้อมูลแหล่งความรู้ภายนอกตัวผู้เรียน (ปรโตโฆสะ) ความรู้รอบและรู้ลึกจากการคิด กระบวนการทำงานของจิตภายในตัวผู้เรียน (โยนิโสมนสิการ) และความรู้รอบและรู้ลึกจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา)

ครอบครัวหรือผู้ปกครองนั้น มีผลต่อการกำหนดแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะตามแนวทางวิถีพุทธ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน โดยจัดสรรเวลาให้เหมาะสมและไม่กระทบต่อการประกอบอาชีพหรือการงานอื่นๆ มากนัก และผู้ปกครองเองก็ควรที่จะยอมรับในศักยภาพของผู้เรียน ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ปฏิบัติตนให้เป็นທີ່ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และให้ร่วมมือกับโรงเรียนในการติดตาม ประเมินผล พัฒนา และการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพื้นฐานวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีพุทธ เรียนรู้หลักธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เช่น อริยสัจ ๔ คือ ๑) ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตหรือในจิตใจและเกิดผลไม่ดีขึ้นแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องพึงพิจารณา ไตรตรองให้เข้าใจให้รู้อย่างถ้วนถี่ ละเอียดล่อยว่า ทุกข์นั้นมันเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากสาเหตุใด ๒) ธรรมที่ควรละ (สมุทัย) เป็นสาเหตุแห่งการก่อให้เกิดการกระทำที่เลว ที่ชั่ว ที่ไม่ดี อันจะส่งผลให้เกิดผลที่เป็นทุกข์หรือเป็นปัญหาแก่ชีวิต และจิตใจ ดังนั้นเมื่อพอรู้แล้วว่าการทำตามเหตุที่เลว ที่ชั่ว หรือเหตุที่ไม่ดี ย่อมจะส่งผลให้เกิดผลเลว ผลชั่ว หรือผลที่ไม่ดีไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่ทุกชีวิต ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรละเว้น ไม่สมควรกระทำ เพราะมันเป็นสาเหตุที่ชวนให้กระทำชั่ว หากกระทำลงไปก็จะเกิดผลชั่วตามมาอย่างแน่นอน ตามหลักกฎแห่งกรรมที่ว่าบุคคลใดทำดีเป็นเหตุย่อมได้ดีเป็นผลตามมามากอบแทน และบุคคลใดทำชั่วเป็นเหตุก็ย่อมได้ชั่วเป็นผลตามมามากอบแทน เช่นกัน ๓) ธรรมที่ควรเจริญหรือควรปฏิบัติ (มรรค) เป็นแนวปฏิบัติที่ดีงาม นับเป็นสาเหตุที่ดีที่เราเลือก ที่จะปฏิบัติ เป็นวิถีทาง เป็นครรลองที่เห็นสมควรว่าควรนำไปปฏิบัติ เพราะเราเชื่อในกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีเป็นเหตุ ย่อมได้รับดีเป็นผล เป็นการพัฒนาหรือเปลี่ยนอดีตที่ไม่ดี (ทุกข์) ซึ่งเราพอจะทราบแล้วว่ามาจากการกระทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) ทุกข์และสมุทัย จึงเป็นเพียงอดีตเพื่อเป็นบทเรียนให้เปลี่ยนแปลงการกระทำในปัจจุบัน (มรรค) เพราะมรรคหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม หากทำลงไป ย่อมหวังผลได้เลยว่าจะได้รับผลดี มีความสุข หรือเป็นสภาพที่คลี่คลาย ไม่มีปัญหาอีก

ต่อไป ซึ่งก็คือ ความดับทุก (นิโรธ) และ ๔) ธรรมที่ควรบรรลु หรือธรรมที่ควรเข้าใจถึง (นิโรธ) มีสภาพเป็นผลที่ดี ที่สำเร็จ หรือผลที่น่าพึงพอใจ สภาพที่ผ่อนคลายปัญหาให้เบาบางลง จนหมดสิ้นไปในที่สุด สรุปว่า นิโรธ เป็นผลจากการการกระทำดีเป็นเหตุ (มรรค) ซึ่งทำให้เกิดผลดี นิโรธจึงเป็นผลดีที่เกิดจากการทำตามเหตุที่ดี

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบไตรสิกขา จนเป็นแบบอย่างที่ดี

รูปแบบที่ ๔ กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)
ประกอบด้วยคือ เป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

เป้าหมาย : สร้างและพัฒนาอุยวพุทธมามกะ

หลักการ : อุยวพุทธมามกะ คือ เยาวชนที่เลื่อมในศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นเยาวชนที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวแทนของเยาวชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของเยาวชนในการทำหน้าที่รักษาและปกป้องพระพุทธศาสนาพร้อมกับ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา

กระบวนการ :

๑) สะอาด ได้แก่ กิจกรรมรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่งเสริมให้นักเรียนรักษาศีล ๕ เป็นประจำ กิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง กิจกรรมงดสูบบุหรี่ในสถานศึกษา กิจกรรมโทษภัยของยาเสพติด กิจกรรมรักษาวลสงวนตัว กิจกรรมจิตอาสาทำความดี กิจกรรมหน้าที่พลเมืองที่ดี ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้คือ เบญจศีลเบญจธรรม (กายภาวนา)

๒) สว่าง ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างปัญญาให้นักเรียน เช่น กิจกรรมวิถีธรรมวิถีไทย รณรงค์ให้นักเรียนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง กิจกรรมมารยาทไทย กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน เป็นต้น (ศีลภาวนา)

๓) สงบ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม แผ่เมตตา เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท โดยสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะสวดมนต์ไหว้พระก่อนและหลังเรียน นั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น (จิตตภาวนา)

๔) สั่งสอน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในวันพระ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น (ปัญญาภาวนา)

วิธีการ :

๑. ประสานงานขอความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการจัดโครงการฝึกอบรมอุยวพุทธมามกะ โดยการเปิดรับเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

๒. คัดเลือกเยาวชนกลุ่มเกณฑ์นำในการทำกิจกรรมตามที่โครงการกำหนด

๓. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามหลัก
ภาวนา ๔ คือ กายภาวนา (การพัฒนากาย) สีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ)
ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) นำไปสู่กระบวนการเป็นยุวพุทธมามกะที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร
ในการแนะนำเยาวชนกลุ่มอื่นๆต่อไป

การนำหลักภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาทางกาย
เพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามและส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ในทางที่เป็นไปอย่างปกติ เช่น รู้จักสัมพันธ์
ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมี
ประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น (กายภาวนา) และให้มีการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมหรือการ
เรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทร พร้อมทั้งให้กำลังใจ
และให้อภัยแก่กัน การระมัดระวังคำพูด ระมัดระวังการกระทำ ที่จะไม่เบียดเบียนใคร หากมีการ
กระทบกระทั่งกันบ้างก็มีสติกำกับที่จะไม่ให้เกินเลยไปจนกระทบกระทั่งกันจนเกิดความสัมพันธ์
ระหว่างกัน การสำรวมระวังทั้งทางคำพูดและการกระทำ การยอมรับสำนึกผิด การให้อภัยกัน
ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ศีลภาวนา)
พร้อมทั้งต้องฝึกฝนการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ที่ต้องเผชิญสถานการณ์จริงจากการทำงาน ทำให้ต้องมี
ความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันหมั่นเพียรกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ทอดทิ้ง มีความอดทน ทั้งต่อภาระงาน
และทั้งต่อคนและสถานการณ์ที่เข้ามา นอกจากนี้ยังหมายถึงการเจริญงอกงามของคุณความดีหรือ
คุณธรรมในจิตใจ อันนำไปสู่ภาวะความสุขสดชื่น แจ่มใสผ่องใสในจิตใจ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ (จิตตภาวนา)
และนำเอาการเรียนรู้ที่มาจากกระบวนการสังเกต สำรวจ การคิดการพิจารณาไตร่ตรอง การตัดสินใจ
อย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ นำไปสู่ภาวะที่ออกจากปัญหา นำออกจากทุกข์ นำไปสู่ภาวะที่ดีงาม
เป็นบุญกุศล การเรียนรู้ทางปัญญาเริ่มจากการเรียนความรู้จากหลักธรรม คำสอน ข้อมูล ข้อเท็จจริง
การจดจำ การจับประเด็น การแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ อันเกิดจากการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์
คิดสังเคราะห์ การคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย ตลอดจนปัญญาทำให้เกิดจากการลงมือปฏิบัติ รู้จัก
ติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น นำสู่การสั่งสมเป็นประสบการณ์และแจ่ม
แจ้งในเรื่องนั้นๆ (ปัญญาภาวนา)

๔. ประเมินผลตลอดการฝึกอบรม ด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม สันทนา การสร้าง
เครือข่ายและประสานความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน
วัด องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรม ซึ่งกระบวนการที่กล่าวมาควรมีการ
นิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา และประเมินผล พร้อมทั้งควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ผลงาน
ที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ศึกษาผลการดำเนินงานและนำสู่
การพัฒนาขั้นต่อไป

๕. ปรับปรุงกระบวนการปลูกศรัทธาแบบกระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง
จนเป็นแบบอย่างที่ดี

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และเสนอข้อเสนอดังนี้

รูปแบบที่ ๑ กระบวนการการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ (ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม)

โดยการสร้างและพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบกัลยาณมิตรด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น เปิดห้องคลินิกคุณธรรม รณรงค์ให้นักเรียนที่มีความสนใจเข้ารับบริการให้คำปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ จัดตั้งกลุ่มสมาชิกชมรมคลินิกคุณธรรมประจำสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้เยาวชนสามารถเข้าถึงพระสงฆ์ได้ง่าย และพร้อมจะรับการเรียนรู้จากพระสงฆ์โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แช่หลี่), ผศ.ดร.**^๑ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทียากร” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิทียากรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา โดยมีบทบาทสำคัญ ๙ ประการคือ ๑. ให้คำปรึกษาแก่นักศึกษา ๒. จัดสนทนาธรรมเป็นประจำ ๓. มีการอบรมเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ ๔. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ๕. ร่วมกับสถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี ๖. จัดทำทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๗. พัฒนาเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ๘. จัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม และ ๙. มีการประเมินผลกลุ่มเป้าหมายร่วมกับสถานศึกษา โดยบูรณาการกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ หลักอิทธิบาท ๔ และหลักอริยสัจ ๔ มาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้วย กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทียากร พบว่ามี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการป้องกัน (Prevention) ๒) รูปแบบการปรับปรุง (Improvement) ๓) รูปแบบการเปลี่ยนแปลง (Change) และ ๔) รูปแบบการพัฒนา (Development) ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา (School) ชุมชน (Community) และผู้ปกครอง (Parent) โดยร่วมกันดำเนินการ ดังนี้คือ ๑) สร้างภูมิคุ้มกันด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ๒) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเสี่ยงให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ๓) ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา กลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรม และ ๔) เสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาร่วมกับ หน่วยงาน สถานศึกษา และชุมชน

รูปแบบที่ ๒ กระบวนการการเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (ตามหลักโยนิโสมนสิการ) โดยสร้างและพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นนักพูดดี คิดดี ทำดี เพราะเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้

^๑พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แช่หลี่), ผศ.ดร. “รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทียากร”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒): ๕๙-๗๐.

จากภายใน เปิดการเรียนรู้จากภายในด้วยกระบวนการ โปรโตโมส คือ การฟังธรรม บรรยายธรรม จากพระสงฆ์ หรือการเรียนรู้จากสื่อภายนอกทั้งสื่อรอบตัวและสื่อธรรมชาติ แล้วนำหลักธรรมหรือ ธรรมชาตินั้นมาพิจารณาตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามจนสามารถแยกแยะถูกหรือผิด ดีหรือชั่วได้ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **วีรชัย อนันต์เจียร**^๒ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับ เยาวชนไทย” ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้หลักธรรมที่เหมาะสม สำหรับเยาวชนได้แก่ หลักเบญจศีล อริยสัจ ๔ มรรค พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ผู้วิจัยได้ค้นพบแผนกล ยุทธ์ในการพัฒนาเยาวชน ๔ แผน คือ แผนกลยุทธ์ด้านการอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ และบุคคลอื่นในสังคม ได้อย่างสงบสุข แผนกลยุทธ์ด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกด้านจริยธรรมของเยาวชนและค่านิยมที่ ถูกต้อง แผนกลยุทธ์ด้านการปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมและกฎกติกาของสังคม และแผนกลยุทธ์ด้าน การสั่งสอนให้มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ดี

รูปแบบที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (ตามหลักไตรสิกขา)

โดยสร้างและพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นเยาวชนอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ที่สอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งกาย วาจา และใจ โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่ สามารถพัฒนาได้ กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม คือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับเริ่มต้น คือ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย ระดับกลาง คือ สมาธิ การทำให้จิตตั้งมั่น มีสติ มีสมาธิ และระดับสูง คือ ปัญญาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระวิสุทธิภัทรธาดา, ดร. และคณะ**^๓ ได้วิจัย เรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน : กรณีศึกษากลุ่มจ๊กสาน อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่าความสำคัญในการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาบูรณา การเพื่อให้เกิดผลต่อกลุ่มอาชีพจ๊กสานและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งทำให้เกิดมิติของการเผยแผ่หลัก คำสอนต่อบุคคลในสังคมและชุมชน ที่ช่วยส่งเสริมให้เข้าถึงหลักธรรมได้โดยง่าย โดยเฉพาะการสอน เรื่องหลักธรรมที่กฎธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และ/หรือหลักของความพอเพียงเป็นเรื่องที่คนทั่วไปมักตก อยู่ในความประมาทในการดำเนินชีวิต แต่ในโปรแกรมการกระทำสาเหตุ ได้จัดชุดกิจกรรมที่นำมา ประยุกต์ใช้ได้ผลเชิงประจักษ์และมีความสมบูรณ์ในกิจกรรมทุกชุด ค่าเฉลี่ยระดับคะแนนเพิ่มขึ้น หลัง เข้าร่วมกิจกรรมในระดับมาก

รูปแบบที่ ๔ กระบวนการการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ (ภาวนา ๔)

โดยสร้างและพัฒนาเยาวชนพุทธมามกะ เพราะ เยาวพุทธมามกะ คือ เยาวชนที่เลื่อมในศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นเยาวชนที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวแทนของเยาวชนในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของเยาวชนในการทำหน้าที่รักษาและปกป้องพระพุทธศาสนาพร้อมกับ

^๒วีรชัย อนันต์เจียร, “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^๓พระวิสุทธิภัทรธาดา, ดร.,และคณะ, “การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน: กรณีศึกษา กลุ่มจ๊กสาน อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แห่หลี่), ผศ.ดร.^๔ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิทยากรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา โดยมีบทบาทสำคัญ ๔ ประการคือ ๑. ให้คำปรึกษาแก่นักศึกษา ๒. จัดสนทนาธรรมเป็นประจำ ๓. มีการอบรมเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ ๔. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ๕. ร่วมกับสถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี ๖. จัดทำทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๗. พัฒนาเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ๘. จัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม และ ๙. มีการประเมินผลกลุ่มเป้าหมายร่วมกับสถานศึกษา โดยบูรณาการกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ หลักอทิบาท ๔ และหลักภavana ๔ มาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้วย กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร พบว่ามี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการป้องกัน (Prevention) ๒) รูปแบบการปรับปรุง (Improvement) ๓) รูปแบบการเปลี่ยนแปลง (Change) และ ๔) รูปแบบการพัฒนา (Development) ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา (School) ชุมชน (Community) และผู้ปกครอง (Parent) โดยร่วมกันดำเนินการดังนี้คือ ๑) สร้างภูมิคุ้มกันด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ๒) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษากลุ่มเสี่ยงให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ๓) ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษากลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรม และ ๔) เสริมสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาร่วมกับ หน่วยงาน สถานศึกษา และชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนนโยบายจากทั้งภาครัฐและภาคคณะสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. สำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและคณะสงฆ์ควรผลิตพระสงฆ์ให้เพียงพอต่อความต้องการของสถานศึกษา และจัดส่งพระสอนศีลธรรมที่ผ่านการอบรมเข้าไปสอนในสถานศึกษาอย่างเพียงพอ

---

^๔พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แห่หลี่), ผศ.ดร. “รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรม ของพระธรรมวิทยากร”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒): ๕๙-๗๐.

๒. สำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและคณะสงฆ์ควรจัดทำคู่มือแผนปฏิบัติการประจำปีของแต่ละศูนย์ฯ เพื่อเผยแพร่ให้ศูนย์อื่นๆ ได้ทราบและสามารถนำมาประยุกต์กับศูนย์ของตนเองได้

๓. สำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและคณะสงฆ์ควรนำเอารูปแบบ PICD:SCP MODEL มาประยุกต์ใช้กับสถานศึกษาต่างๆ เพื่อเน้นและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ต้องอาศัยความร่วมมือจากสถานศึกษา ชุมชน วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. สถานศึกษาควรอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ ตั้งแต่การประสานงานที่ดี มีการติดต่อประสานงานในการจัดชั่วโมงสอน มีการต้อนรับที่ดี อำนาจความสะดวกในเรื่องของสถานที่ในการจัดอบรม การจัดตั้งศูนย์คลินิกคุณธรรม และอำนวยความสะดวกในเรื่องปัจจัยอื่นๆ แก่พระสงฆ์

๒. สถานศึกษาควรจัดครูพี่เลี้ยงให้พระสงฆ์ ไม่ควรมอบหน้าที่ให้พระสงฆ์ดูแลนักเรียนเพียงลำพัง เพราะจำนวนพระสงฆ์มีน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณของนักเรียนที่มีมากกว่า

๓. ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ ให้อยู่ให้การอุปถัมภ์ ช่วยเหลือ และสนับสนุนทุกกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น

๔. วัดควรพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและสถานศึกษา ควรพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

๕. ผู้ปกครองควรช่วยสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียน และปรึกษากับพระสงฆ์เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาและหาแนวทางในการป้องกันปัญหาร่วมกัน

๕.๓.๓ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

๑. ควรศึกษาเรื่องกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเฉพาะเจาะจงพื้นที่การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบของจังหวัดนั้นๆ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒. ควรศึกษาเรื่องกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เน้นเฉพาะหลักธรรมหรือคุณธรรมที่เหมาะสมกับสถานศึกษา เช่น ค่านิยม ๑๒ ประการของรัฐบาลปัจจุบัน เป็นต้น

๓. ควรศึกษาเรื่องประสิทธิผลกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีหลังจากนำงานวิจัยฉบับนี้ไปใช้ทดลองจริง

๔. ควรศึกษาเรื่องปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรกฎเตปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กาลัก เต๊ะซันหมาก. หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์: Principle of Social Science Research.

กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.

เฉลียว บุรีภักดี. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาประมวลหลักการและการสร้างยุทธศาสตร์การ

พัฒนา. กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๖.

ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร. “วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์”. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๔๑. ๗ -

๑๓ - มีนาคม ๒๕๔๖ : ๕๕.

ธีรยุทธ์ ฟังเทียร. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล ๒๕๔๕.

บุญเกียรติ ชีวะตระกูลกิจ. การจัดการเชิงยุทธศาสตร์สำหรับ CEO. กรุงเทพมหานคร : สุขุมและ

บุตร, ๒๕๔๙.

บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

บุญเลิศ เป็นคงคา และคณะ. การจัดการเชิงกลยุทธ์ = Strategic Management. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : วี.เจ.พรินติ้ง., ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระธรรมธีรราชมหามุนี โชติก ญาณสิทธิ. วิปัสสนาญาณโสภณ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____. ความสุขที่แท้จริง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปนำเขา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๓.

_____. ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

_____. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๖.

_____. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. หัวใจพระพุทธศาสนา. พุทธจักร. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐.

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). เทศนาว่าไรดี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๓๙.

พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคันธจิณฺหาจารย์). วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระอุปติสสเถระ ลังกา. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ ประยูร ธมฺมจิตฺโต และคณะ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พสุ เดชะรินทร์. รศ.ดร.. **ชุดเครื่องมือการพัฒนาศักยภาพองค์กร Organization Improvement Toolkits** ตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ หมวดที่ ๒ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิชั่น พรินท์ แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๑.
- พุทธทาสภิกขุ เจื่อม อินทปญฺโญ. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์. ธันวาคม ๒๕๔๙.
- _____. **วิปัสสนาในอิริยาบถนั่ง**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด. **เพื่อนทุกข์ ๒**. กรุงเทพมหานคร : แปลนพรินต์, ๒๕๔๔.
- วรณัฐ อุณณกร. **ในหลวงกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.
- วรารณา ผลประเสริฐและคณะ. **การจัดการเชิงกลยุทธ์ในการบริหารโรงพยาบาล**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.
- สมพงษ์ จ้อยศิริ และ เขียว โรจนแสง. **ประมวลสาระชุดวิชาการวางแผนกลยุทธ์และการควบคุม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ., ๒๕๕๐ - ๒๕๕๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. **ปฏิรูปการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๕.
- สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ., ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ๒๕๔๒.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **คู่มือการดำเนินงานโครงการพระสงฆ์พึงปฎิบัติ ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐.
- สุพจน์ อินทว้าง และคณะ. **การวางแผนเชิงกลยุทธ์ทางรัฐศาสตร์**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยพิษณุโลก จำกัด, ๒๕๕๖.
- สุพานี สฤกษ์วานิช. **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิด และทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.
- สุมาลี จิระจรัส. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘.
- _____. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ**. สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุรชาติ ฌ หนองคาย. การวางแผน การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ และหลักการประเมินผล.
กรุงเทพมหานคร : สถาบัน จี.อี.ซี., ๒๕๔๖.

_____. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาระบบสุขภาพ. นนทบุรี :
สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

สุวรรณา สถาอานันท์ และเนืองน้อย บุญเนตร. คำ : ร่องรอยความเชื่อไทย. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

อุทิศ ขาวยเอียร. การวางแผนกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

บุญส่ง นิลแล้ว. “การประเมินหลักสูตรศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐.

บุญส่ง หาญพานิช. “รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอุดมศึกษา. ครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระครูนิวาส์สีลขันธ (ณรงค์ ฐิตะพัฒน์). “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๖๑.

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ. ดร.. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. เชียงใหม่ :
บริษัท ประชากรธุรกิจ จำกัด, ๒๕๕๘.

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ). “รูปแบบการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหาธุดิ วิโรจโน. “รูปแบบการพัฒนาพระสงฆ์เพื่อการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

วัลลภา จันทร์เพ็ญ. “รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรม ของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตาม
แนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วีรชัย อนันต์เอียร. “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วีรชัย อนันต์เจียร. “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- สมจิตร แก้วนาค. “การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม ของกองทัพอากาศ”. **ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีนิพนธ์ สาขาการวิจัยและพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓.
- สุมาลี กาญจนชาติรี. “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิซึม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. คณะครุศาสตร์** : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- อุทุมพร พิชรัตน์. “ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการจัดการเชิงกลยุทธ์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๗.

(๓) รายงานวิจัย:

- ญาณภัทร ยอดแก้วและ แพรภัทร ยอดแก้ว. “ความสัมพันธ์ระหว่าง การเปิดรับข่าวสาร ความรู้กับทัศนคติต่อประชาคมอาเซียนของพระธรรมวิทยากร”. **รายงานการวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ SMARTS ครั้งที่ ๓**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๕๔.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา. ดร..และคณะ. “การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กสาน : กรณีศึกษา กลุ่มจ๊กสาน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พันโท เอนก คงขุนทด. “การศึกษาปัญหาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ ตามแนวความคิดของท่านพุทธทาสในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- เสถียร วิพรมหาและคณะ. “บทบาทของพระธรรมวิทยากรกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๔) บทความ:

พระมหากษัตริย์ กิติติโสภโณ แห่งหรี. ผศ.ดร. “กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒ : ๕๙-๗๐.

สรวมณต์ สิทธิสมาน. “เพื่อนบ้าน”. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๔๓. ๒๑ – ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

(๕) อิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือ แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.moe.go.th/jarawporn/principles.doc. [๑ มกราคม ๒๕๖๒].

กฤษฎา เสกตระกูล. การบริหารเชิงกลยุทธ์สำหรับธุรกิจขนาดย่อม. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.tsithailand.org/index.php?option=com_content&task=view&id=๘๓๓&Itemid=๐&limit=๑&limitstart=๐. [๑๑ มกราคม ๒๕๕๘].

กลุ่มพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ Strategic Implementation. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : [www.km.moc.go.th /download/.../แปลงแผนกลยุทธ์ไปสู่ปฏิบัติ.doc](http://www.km.moc.go.th/download/.../แปลงแผนกลยุทธ์ไปสู่ปฏิบัติ.doc). [๑๑ มกราคม ๒๕๖๒].

ปิ่นรส มาลากุล ณ อยุธยา. การจัดการเชิงกลยุทธ์. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : www.plan.ubru.ac.th/download/Data/Present๒๒.doc. [๑๑ มกราคม ๒๕๖๒].

โรงเรียนสายน้ำผึ้ง. การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : www.spsc.ac.th/pagun/๓/files/๙๙_๑๑๓.doc. [๑๑ มกราคม ๒๕๕๘].

สารสนเทศท้องถิ่นธนบุรี. จำนวนประชากรชุมชนวัดประยุรวงศ. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://human.bsru.ac.th/localinformation/?page_id=๓๘๒. [๖ เมษายน ๒๕๖๒].

สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ. การวางแผนเชิงกลยุทธ์ Strategic Planning. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.tqa.or.th>. [๑๑ มกราคม ๒๕๕๘].

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระยอง. การจัดการเชิงกลยุทธ์. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://province.m-culture.go.th/ranong/html/km%๒๐stagic๑.html>. [๑๐ มกราคม ๒๕๕๘].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๖) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระครูภาวนาพิลาส (วัชรชัย อินทวิโส). เจ้าอาวาสวัดเขาวง ถ้ำพระนารายณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นางสาวอ้อมหทัย เขียนพลกรัง. ครูชำนาญการ หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา โรงเรียนเส้าไห้ “วิมลวิทยานุกูล”, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นายกมล เพ็ญพุ่ม. ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์. ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียบวิทยา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นายณัฐนันท์ ไตรพิพัฒน์. ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นายทวน เทียงเจริญ. ผู้อำนวยการโรงเรียน “หนองแคสกรกิจ”, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

นายธนบดี ชัยนิธิกรรณ. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียนสระบุรีวิทยาคม, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูพิพิธปริยัติกิจ (เวชยันต์ พุทธธมโม) ผศ.ดร.. เจ้าอาวาสวัดชัยชะอม, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูพิสนธ์สิทธิการ (อรุณ ธมมวโร) ดร.. เจ้าอาวาสวัดนิคมวาศรี รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูศรีวรกิจจารักษ์ (พิทักษ์ ธีรนาโถ ป.ธ.๖). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูสุธีวรานุสิฐ (สมควร ญาณวีโร ป.ธ. ๖). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม เจ้าคณะอำเภอหนองโดน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน) ดร.. เจ้าอาวาสวัดดอนทอง เจ้าคณะอำเภอดอนพุด, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวฑฺฒโน ป.ธ.๙). เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระราชเมธาภรณ์ (ทองย้อย โชติวิโร). เจ้าอาวาสวัดศรีบุรีรัตนาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวฑฺฒโน). เจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระวิสุทธิสโสมณ (ประโยชน์ สุขุมมาโล ป.ธ.๗). เจ้าอาวาสวัดเขาแก้ววรวิหาร เจ้าคณะอำเภอสืบ, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒.

พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะอำเภอลำไยพระเกียรติ, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๓) สันทนากรลุ่มเฉพาะ:

สันทนากรลุ่มเฉพาะ ดร.อำนาจ บัวศิริ. อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระครูพิศิษฐ์ประจนาถ. ดร. รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระครูวิสุทธิศีลาภิวัฒน์. เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล ปัญญาพล. ดร. เจ้าอาวาสวัดอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระชาญณรงค์ ฐิตญาโณ. วัดแก่งขนุน จังหวัดสระบุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ. ผศ.ดร.. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระมหาจินตวัฒน์ จารุฑฒโน. เจ้าคณะตำบลไม้ดัด เจ้าอาวาสวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน. ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและพัฒนากิจการฝึกอบรม สถาบัน วิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พระเอกลักษณ์ อชีโต. ดร.. วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

แม่ชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์. นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

๑. Primary Sources

Beatrice Heuser. **The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present.** Cambridge University Press, ๒๐๑๐.

John M. Bryson. **Strategic Planning for Public Service and Non-Profit Organizations.** Oxford : Pergamom Press, ๑๙๙๓.

Robbins. S. P. and Coulter. M. **Management.** ๙th ed.. London : Prentice- Hall, ๒๐๐๗.

Wheelen. T. L. & Hunger. D. L.. **Strategic Management and Business Policy.** New York : Addison-Wesley Publishing, ๒๐๐๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. เครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา
ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

*****

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)
นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ตามความเป็นจริง

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ๑๒ – ๑๕ ปี

☐ ๑๖ – ๒๐ ปี

๓. ระดับการศึกษา

☐ มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย

๔. ภูมิลำเนา

☐ จังหวัดสระบุรี

☐ ต่างจังหวัด

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีว่าท่านมีความคิดเห็นในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน					
	(๑) กระบวนการกัลยาณมิตร					
๑.	พระอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับนักเรียน					
๒.	พระอาจารย์แนะนำแต่สิ่งดีๆ ให้แก่นักเรียน					
๓.	พระอาจารย์สุภาพ อ่อนโยน และใจดี					
	(๒) การเปิดการเรียนรู้ภายใน (ปรัตโธมสะ สู่ สัทธาและโยนิโสมนสิการ)					
๑.	พระอาจารย์นำให้พระ สวดมนต์ เจริญจิตตภาวนา (นั่งสมาธิ) ก่อนและหลังเรียนทุกครั้ง					
๒.	พระอาจารย์พานักเรียนฝึกสติทุกครั้งที่เรียน					
๓.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีเหตุมีผล					
	(๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ตามหลักไตรสิกขา					
๑.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีระเบียบวินัย					
๒.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนมีสมาธิจดจ่อ					

ข้อที่	กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	ต่อการเรียน					
๓.	พระอาจารย์ให้ความรู้แจ้งแก่นักเรียน					
	(๔) ขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบ ต่อเนื่อง (ภาวนา ๔ สู่ กัลยาณมิตร)					
๑.	พระอาจารย์พานักเรียนเดินจงกรม หรือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ					
๒.	พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนมีสัมมา คารวะต่อผู้ใหญ่และเพื่อนนักเรียน ด้วยกัน					
๓.	พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิต สาธารณะ หรือ จิตอาสา					
	หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลัก สัทธา ๔					
	กัมมสัทธา เชื่อกรรม					
๑.	พระอาจารย์สอนเรื่องความดี ความชั่ว แก่นักเรียน					
๒.	พระอาจารย์ยกย่องนักเรียนที่ทำความดี และแนะนำนักเรียนที่ประพฤติชั่ว					
๓.	พระอาจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนละชั่ว ทำ ความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส					
	วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม					
๑.	พระอาจารย์ยกตัวอย่างกรณีศึกษาเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว					
๒.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนกลัวบาป ทำ แต่ความดี					
๓.	พระอาจารย์สอนเรื่องความกตัญญูแก่นักเรียน					
	กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็น ของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว					
๑.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนภูมิใจใน ตนเอง และคนรอบข้าง					
๒.	พระอาจารย์สามารถอธิบายและให้					

ข้อที่	กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	เหตุผลที่เหมาะสม เมื่อนักเรียนสงสัยในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการทำดี ทำชั่ว					
๓.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนตระหนักรู้และเข้าใจในชีวิตของตนเอง					
	ตลาคตโพธิสัตว์ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตลาคต					
๑.	พระอาจารย์สอนให้นักเรียนเคารพต่อพระรัตนตรัย					
๒.	พระอาจารย์อธิบายคุณของพระรัตนตรัย					
๓.	พระอาจารย์พานักเรียนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ					

ส่วนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี
ปัญหาและอุปสรรค

.....
 .....
 .....

ข้อเสนอแนะ

.....
 .....
 .....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม
 พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)
 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย

เรื่อง กระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี
ชื่อ พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....
ตำแหน่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....
สถานที่สัมภาษณ์.....
วันที่สัมภาษณ์.....
วิธีการสัมภาษณ์ บันทึกเสียง , บันทึกภาพ , จัดบันทึก

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามในการสัมภาษณ์

ข้อที่ ๑ ท่านคิดว่าสภาพทั่วไปในการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไรบ้าง

(สภาพทั่วไป หมายถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม, สภาพปัญหา หมายถึง ปัญหาอุปสรรค ในการปลูกฝังศรัทธาของคณะสงฆ์)

ข้อที่ ๒ ท่านคิดว่าองค์ประกอบของการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

(กระบวนการปลูกฝังศรัทธาในเยาวชน ได้แก่ (๑) กระบวนการกัลยาณมิตร (๒) การเปิดการเรียนรู้ภายใน (ปรโตโฆสะ สู่ สัทธาและโยนิโสมนสิการ) (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามหลักไตรสิกขา (๔) ขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่อง (ภาวนา ๔ สู่ กัลยาณมิตร)

ข้อที่ ๓ ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

(กระบวนการปลูกฝังศรัทธาในเยาวชน ได้แก่ (๑) กระบวนการกัลยาณมิตรตามแนวพุทธ (๒) การเปิดการเรียนรู้ภายในตามแนวพุทธ (๓) กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมตามแนวพุทธ (๔) ขั้นการพัฒนาแบบเวียนรอบต่อเนื่องตามแนวพุทธ)

ข้อที่ ๔ ท่านคิดว่ากระบวนการปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ควรเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ยว ๘๐๐๕.๒/ก ๑๖๒๒

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รัชสประจำตัวนิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระอุดมสิทธิญาณก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๖๐๒/๔๖
พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร
พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.
๒๖/๖/๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ก ๑๖๒

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน พระมหากฤษฎา กิตติโสภณ, ผศ.ดร.

ด้วย พระสมุห่สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รัชสประจำดับนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออโนไมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ชินติณนเตจาห์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห่สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

พระมหากฤษฎา กิตติโสภณ, ผศ.ดร.

๒๓ มิ.ย. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๑๖๒

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอลความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพันธ

เจริญพร ดร.ประเสริฐ อิลาว

ด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพันธ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแล้ว

ดร.ประเสริฐ อิลาว

๒๗ มิ.ย. ๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๐ ๓๕๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบัวน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์
เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ ศรีจันทร์ ผู้ทรงคุณวุฒิธรรมภิบาลและกฎหมาย
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างคุชฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รัชสประจำตฺวนิสิต ๒๐๐๑๑๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรคุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด
สระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ
พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุชฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และอนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงเจริญพราหมเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑ ๘๕๖-๘๘๖๓

ทราบนวสิทธร

ด้วยดวงมยีนดีชยาวีว

26 มิถุนายน 2562

ที่ อว ๘๐๐๕๒/๑ ๓๕๘

หลักสูตร

มหาวิทยาลัย

อาคร

เลขที่ :

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203

Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203

Website : gps.mcu.ac.th

E-mail : gps@mcu.ac.th

โรงเรียนสาธิต "วิมลวิทยานุกูล"

วันที่ ๑๓๒๓

วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เวลา ๐๙:๔๑:๒๗

าสด์

๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์
 เจริญพร นายอิทธิเดช คุลี ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิต "วิมลวิทยานุกูล" จังหวัดสระบุรี
 สิ่งที่มาด้วย ๑. โครงร่างคุชฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รัชสประจาตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรคุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัด
 สระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ
 พิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุชฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุชฎี
 บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และอนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
 จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

- ๒๖ มิ.ย. ๖๒
 ถึงคุณนิตติ ๖๒
 ๒๖ มิ.ย. ๖๒

* แล้วจบ เจริญพร

ภาคผนวก ค.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

ที่ ฉว ๘๐๐๕.๓/๑๐๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ใบบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอง่วงน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

รับที่ 1476 / 98๒
วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เจริญพร นายประจวบ เงินเหรียญ ผู้อำนวยการโรงเรียนภาชี "สุนทรวิทยานุกูล"
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคคลากรภายในหน่วยงานของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ
เที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัก
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน
ม.สุนทรวิทยานุกูล ๓๐๓๖๐๗๓๓๓๓
เก็บข้อมูล

ขอเจริญพร

ลงชื่อ

๖/๑๑/๖๒

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๓๖๖๐๗๓๓ 30๓๖

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

1 เพื่อโปรดทราบ

2. เห็นควมมอบ ร่อง

กลุ่มบริหาร.....

๖ ม. ๖๒
๘๘๘๘๘๘๘๘
๖๒

ภาคผนวก ง.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย (แบบสอบถาม)

ที่ ๐๐ ๙๐๕.๒/๐๕๗

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

พุดจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายณัฐนันท์ ตูพพิทักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็น ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่การนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

รับ ผู้อำนวยการโรงเรียน

- ☐ เพื่อโปรดทราบ
☒ เพื่อโปรดพิจารณา
☐ เห็นควร.....

13 พ.ย. 62

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๒๓

- ด.อ.ก.ท.
- ผอ.ม.ร.ร.สระบุรี
๑๙ พ.ค. ๖๒

ภาคผนวก จ.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย (สัมภาษณ์)

ที่ จอ.๘๐๐๕๒/๖๐๕๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

✓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายเชิดพงษ์ ชูพันธ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนประเทียวิทยาทาน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธิอนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๑ พ.ย. ๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๓ ๘๕๖ ๘๘๖๓

ที่ ออ.๗๐๐๕๒/๖๐๕๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายทวน เทียงเจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแคสrig
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑ ๘๔๖ ๘๘๖๓

รับทราบ
- อธิบดี/อธิการบดีคณะฯ -

๑๖ พค ๖๒๖๖

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายกมล เพื่องฟู ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองแขงวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปโน รักษาระจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุทมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปโน
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ๐๐.๗๐๐๕.๒/๐๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางสาวอ้อมพทย์ เขียนพลกรัง ครูชำนาญการ หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา โรงเรียน
เส้าให้ "วิมลวิทยานุกูล"
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๕๐๕๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

-รับทราบ

-อนติโกตมพจนดราชน

(นางสาวอ้อมพทย์ เขียนพลกรัง)

ที่ จอ. ๗๐๐๕.๒/๑๐๕๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายธนบดี ชัยนิกรธรณ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประธานนักเรียนโรงเรียน
สระบุรีวิทยาคม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อกำหนด
ขอบความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

-อินต์อนุเคราะห์

นายธนบดี ชัยนิกรธรณ
12 พ.ย. ๖2.

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ คอ.๗๐๐๕.๒/ว ๐๕๕

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ขวลิต อภิวิฑฺฒโน) เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมฺปนฺโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๐๘๓๓.-
พระเดชพระคุณ
๑๒ พย. ๖๒

กราบเรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมฺปนฺโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ขว. ๙๐๐๕๒/ว ๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย
เรียน พระราชเมธากรณ์ (ทองย้อย โชติวโร) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนฺโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนฺโน

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ออ.๘๐๐๔.๒๖๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระราชธีรภรณ์ (ประดิษฐ์ ฐิตเมโธ) รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ส.อ.
พร.ธ.
รพ.ร.ม.ป.
๖ ธ.ค.๖๒

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ อว.๗๐๐๕๒/๖.๐๕๕

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระวิสิษฐคุณาภรณ์ (อาทิตย์ สิริวฑฒโน) รองเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระวิสิษฐคุณาภรณ์

๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ออ.๗๐๐๕๒๖ ๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖

พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระวิสุทธิโสภณ (ประโยชน์ สุขุมมาโล) เจ้าคณะอำเภอเสนาให้
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมบุญโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ฉันใด อนุญาติในสัมฤทธิ์
ตามหลักตามพระธรรมวินัย
เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษา

๖๖ พฤศจิกายน ๖๒

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมบุญโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ศก.๙๐๐๕.๒/๖๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสุนันทกิจโกศล เจ้าคณะอำเภอดอนพุด
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ออ.๙๐๐๕.๒/ว.๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระศรีปริยัติเมธี เจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุทรสมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุทรสมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ฉันได้อ่านและให้สัมภาษณ์
พ.ร.ส.ร. ๒๕๖๒
๒๗ พ.ย. ๖๒

ที่ ๐๐.๗๐๐๔๒/๖๐๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูศรีวรกิจจารักษ์ เจ้าคณะอำเภอมวกเหล็ก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

๐๔/๖/๖๒
พระครูศรีวรกิจจารักษ์
๒๓ พ.ค. ๒๕๖๒

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ ศว.๕๐๐๕๒/๖๐๕๕

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดชัยชะอม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ในไฟเขียว
พระครูพิพิธปริยัติกิจ
29 พ.ย. 2562

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูพิณมณีสถิตการ, ดร. รองเจ้าคณะอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมฺปนฺโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระครูพิณมณีสถิตการ, ดร.
๒๓ พ.ค. ๖๒

(พระอรรถมณีสถิตการ, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมฺปนฺโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

ที่ คอ.๗๐๐๕๒/จ ๐๕๕

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสุธีรวานิชญ์ เจ้าคณะอำเภอนองโตน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมบุญโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมบุญโน

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑๐-๘๕๖๖-๘๘๖๓

๒๗ พ.ย. ๖๒

ที่ อว.๗๐๐๕๒/๖๐๕๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูภาวนาพิลาส เจ้าอาวาสวัดเขาวง (ถ้าพระนารายณ์)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่การนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ยงสิทธิ์ นิ่มมมา

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖-๘๘๖๓

พระครูภาวนาพิลาส
๑๕ พ.ย ๒๕๖๒

ภาคผนวก ง.
หนังสือเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

บัญชีรายชื่อ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 คุษณินพนธ์เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
 จังหวัดสระบุรี”

โดย พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

วันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น.

ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ - ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านฝึกอบรมเด็กและเยาวชน			
๑.	พระครูพิศิษฐ์ไพโรจน์, ดร.	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	พระครูพิศิษฐ์ไพโรจน์
๒.	พระมหาวิชาญ สุวิชาโน, ดร.	ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ	พระมหาวิชาญ สุวิชาโน
๓.	พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล ปัญญาพล, ดร.	เจ้าอาวาสวัดอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล
๔.	พระเอกลักษณ์ อธิโต, ดร.	เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	พระเอกลักษณ์ อธิโต
๕.	แม่ชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์ี	นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ	แม่ชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์ี
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา			
๖.	พระมหาจินตวัฒน์ จารุวัฒนโน, ดร.	เจ้าคณะตำบลไม้ดัด จังหวัดสิงห์บุรี	พระมหาจินตวัฒน์ จารุวัฒนโน
๗.	พระครูวิสุทธิธรรมาภิวัฒน์	เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี	พระครูวิสุทธิธรรมาภิวัฒน์
๘.	พระชาญนรงค์ ฐิตญาโน	วัดแก่งขนุน จังหวัดสระบุรี	พระชาญนรงค์ ฐิตญาโน
๙.	อ.ดร.อำนาจ บัวศิริ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	อ.ดร.อำนาจ บัวศิริ
๑๐.	ผศ.ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต	ผศ.ดร.อุทัย สติมัน
นักวิชาการหรือนักวิจัย			
๑๑.	รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์	รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม
๑๒.	รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ	รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
๑๓.	พระมหาภคญาณ กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ฯ	พระมหาภคญาณ กิตติโสภโณ
๑๔.	พระมหานิกร ฐานุตตโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ฯ	พระมหานิกร ฐานุตตโร

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
รับที่ 62
วันที่ 19 ธ.ค. 62
ผู้รับ กอ.จว

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๒๔

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

รองศาสตราจารย์ สุพล สุธะพรหม
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๓ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน อาจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อ
พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น.
เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ทรง - กัมพู

๒๕

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๐-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระเอกภักษ์ณ์ อชิโต, ดร. เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบิ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ฉันทะพรหม
พระเอกภักษ์ณ์

ขอมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๐๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๗๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๔.๒/ว ๒๔

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหาวิชาญ สุวีชาโน, ดร. ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบัน
วิปัสสนาธุระ

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนบ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัก
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

อ.วิชาญ
๑๗/๑๒/๖๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สະพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ดร.วิชาญ สุวีชาโน
๒๑ ม.ค. ๖๓

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์: ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ยว ๘๐๐๕๒/จ ๒๕

วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน แม่ชีศรีนรินทร์ ชิตะธรรมสิทธิ์ นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนป์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

อินดีเพิ่ว่มสวททกคุ่ม
๑๙/๑๒/๒๕๖๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรติดต่อย : ๐๘๐๑-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระมหาจินตวัฒน์ จารุวัฒนโน, ดร. เจ้าคณะตำบลไม้ดัด จังหวัดสิงห์บุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรสมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรอทราบ
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

ขอเชิญร่วม
พณ. จินตวัฒน์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุทรสมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูวิสุทธิสาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รัชสประจำตวันนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบิ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

ธีระศักดิ์ ธีระกุล
คณบดีวิทยาลัยอำนวยการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์: ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ ขว ๘๐๐๕.๒/๐๑๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระญาณรงค์ สุตญาโน วัดแก่งขนุน จังหวัดสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

มีมติร่วมกัน
พระญาณรงค์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ไขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๖ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรารารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นามัสการ พระครูสังฆรักษ์ปัญญพโล, ดร. เจ้าอาวาสวัดโยธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรารณา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง "การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี" ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม ไขนบิ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมีสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ฉันทะโร

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

๑๖ มกราคม ๒๕๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๓๕๒๕ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๒๕

วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหากษัตริยา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมฺปนฺโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสักการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ลุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ซินติพัทธ์ ธรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมฺปนฺโน
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๕๕๖๘๘๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร./โทรสาร ๐-๓๕๒๔-๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๔.๒/ว ๒๔

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนฺโน รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนบิ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนฺโน
โทรศัพท์ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

รศ.ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

๒๑ ม.ค. ๖๓

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๐๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ไขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อ
พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น.
เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม ไขนบิ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

อินติเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๐๑๑๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ไขนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูพิศิษฐ์ไพฑูรย์คุณาทร, ดร. รองเจ้าคณะอำเภอลำไญ จังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปโน รักษารูปจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอทราบ
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝัง
เยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม ไขนบี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงน้อมส่งการมาเพื่อขอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

อินทร์
พร.อ.วิเศษ
พร.อ.วิเศษ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สู่ประพรม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปโน
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๒๕๔

วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหานิกุล ฐานุตโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์สมชาย ฉายา สิริสมปนโน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวจัยเรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” ในวันอังคารที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ห้อง B508-B509 ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงมีสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ยี่หัดี้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

พระสมุห์สมชาย ๒๕๐๐๔

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๑-๘๕๖๘๘๖๓

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน (มีสุดใจ)
วัน เดือน ปีเกิด	: วันศุกร์ ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖
ภูมิลำเนาที่เกิด	: ๒๕๔ บ้านหนองตาบุญ ตำบลบ้านลำ อำเภอเวียงแดง จังหวัด สระบุรี
การศึกษา	: ประกาศนียบัตร การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ห้องเรียนวัด กษัตราวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	: พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน. “หลักสามัคคีธรรม : แนวทางในการ ดำเนินชีวิตสังคมร่วมสมัย”. วารสารศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๗ (๒๕๖๒) : ๑๕๙-๑๖๒. : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน. “มหาชาติคำหลวง : บทบาทด้าน ศาสนาและการเมือง”. วารสารศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๗ (๒๕๖๒) : ๙๓-๑๐๒. : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน. “การสร้างแรงจูงใจในองค์กรตาม แนวพระพุทธศาสนา”. งานประชุมวิชาการนานาชาติ MCU 3 Congress นวัตกรรมทางการปกครองและการบริหารในยุคไทย แลนด์ ๔.๐ (๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๒). : พระสมุห์สมชาย สิริสมปนโน. “การปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาต่อ พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี : Cultivating Faith in for Youths of Sangha Administration Saraburi Province”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม- เมษายน ๒๕๖๓).
อุปสมบท	: ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑
สังกัด	: วัดหนองสรวง ตำบลหนองสรวง อำเภอเวียงแดง จังหวัดสระบุรี
ตำแหน่ง	: เจ้าอาวาส
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๕๘
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดหนองตาบุญ ตำบลบ้านลำ อำเภอเวียงแดง จังหวัดสระบุรี